

V L H O R A

De Derde Opdracht: een onderzoek naar de maatschappelijke bijdrage van het Vlaamse hoger onderwijs.

Best practices verzameld uit de benchmarkenquête
van februari-maart 2010

‘De Derde Opdracht: een onderzoek naar de maatschappelijke bijdrage van het Vlaamse hoger onderwijs’

Best practices verzameld uit de benchmarkenquête van februari – maart 2010

Vlaamse Hogescholenraad
Ravensteingalerij 27, bus 3
1000 Brussel
tel.: 02 211 41 90
info@vlhora.be

Wettelijk depot: D/2010/8696/11

Voorwoord

Hoger onderwijsinstellingen zijn geen ivoren torens, zijn geen eenzame ridders in het landschap van de 21 ste eeuw. Zij horen thuis in een stad, in een regio, in een land waarmee ze vele banden hebben.

Zich baserend op zelfevaluaties enerzijds en peer reviews anderzijds heeft de OESO in 2004-2007 een onderzoek uitgevoerd in 14 regio's om zich een beeld te vormen van de wijze waarop instellingen voor hoger onderwijs hun derde opdracht uitvoeren, dat is te zeggen de maatschappelijke dienstverlening, door de OESO "regional engagement" genoemd.

In de conclusies van het rapport staat o.m. te lezen dat de potentie van hogescholen en universiteiten om bij te dragen tot de economische, sociale en culturele ontwikkeling van hun regio's en steden verre van ten volle gerealiseerd is.

In de studie wordt veel aandacht geschonken aan de reeks obstakels die verbetering van die toestand in de weg staan, en gesuggereerd wordt dat universiteiten en hogescholen voor zichzelf echt een brede agenda zouden moeten uitschrijven met betrekking tot regionale ontwikkeling, zowel op economisch, sociaal als cultureel vlak.

Zeer concreet wordt aangeraden dat de instellingen betere incentives moeten opzetten om hun personeel goede contacten te laten hebben met de KMO's uit hun gebied en dat ondersteunende maatregelen nodig zijn om samenwerking tussen hogescholen en bedrijven effectief te laten zijn.

Ten slotte stelt het rapport dat in plaats van te focussen op louter kennisoverdracht, veel meer aandacht moet gaan naar wat aan interactie met kenniscentra vanuit het bedrijfsleven wordt verwacht. De onderwijsinstellingen zelf moeten meer ondernemend zijn, ze moeten hun dienstverlening vergroten en de noden leren kennen van een veel groter aantal KMO's en kleine bedrijven.

De feedback van de 14 onderzochte regio's was zeer positief, het project heeft in ruime mate de mogelijkheden verruimd om regio's en hoger onderwijsinstellingen te leren ervaringen te delen, samen te werken, te interageren, te netwerken en te communiceren.

Om de inspanningen van de Vlaamse hogescholen en universiteiten, wat betreft maatschappelijke dienstverlening, concreet in kaart te brengen, werd een benchmark-enquête georganiseerd. Hierin werd elke instelling gevraagd een score te geven voor hun engagement per onderwerp en indien mogelijk, bij elk onderwerp, een voorbeeld van good practice te geven.

Hieronder werden alle good practices die de enquête heeft voortgebracht, gebundeld en per onderwerp voorzien van een korte inleiding. Gezien het nog voorlopige karakter van deze publicatie werden de antwoorden in hun oorspronkelijke taal (Nederlands of Engels) opgenomen. De titels van de benchmarks zijn de oorspronkelijke onderwerpen in het Engels uit de enquête. Een vertaling naar het Nederlands zou een nuanceverschil kunnen geven. Deze publicatie dient dus te worden opgevat als een voorlopig document. Het is de bedoeling dat de inhoud van deze bundel zal opgaan in een definitieve publicatie van good practices van alle onderzochte regio's.

Inhoudstafel

Voorwoord	3
Inhoudstafel	5
Hoofdstuk 1 Het element infrastructuur	7
1.1 Benchmark Engagement in regional infrastructure planning and assessment	8
1.2 Benchmark Using university demand as lever to upgrade infrastructure.....	10
1.3 Benchmark Investment in high quality campus	11
1.4 Benchmark University involvement in multi-partner knowledge precincts	13
1.5 Benchmark University participation in provision of public transport or other services	14
1.6 Benchmark University provision of core public services	15
Hoofdstuk 2 De taak in de ontwikkeling van het menselijk kapitaal van regio en stad	19
2.1 Benchmark Access for students from disadvantaged groups.....	20
2.2 Benchmark Retention of graduates in the region	22
2.3 Benchmark Involvement in regional skills strategies	24
2.4 Benchmark Responsiveness to regional labour market demands.....	25
2.5 Benchmark Involvement of employers in developing the curriculum	27
2.6 Benchmark Course provision of employers and employees.....	28
2.7 Benchmark Supportive relationships with local schools	30
2.8 Benchmark Tailored training programmes for local policy organizations.....	33
Hoofdstuk 3 Processen die bijdragen tot de ontwikkeling van bedrijven en het bedrijfsleven	35
3.1 Benchmark Strategic plan for business support	36
3.2 Benchmark Creation of spin-off firms	37
3.3 Benchmark Engagement in investment attraction	39
3.4 Benchmark Promoting graduate entrepreneurship.....	40
3.5 Benchmark Graduate start-ups arising from university programmes.....	43
3.6 Benchmark Availability of entrepreneurship modules.....	44
3.7 Benchmark Student placements with local employers	45
3.8 Benchmark Incentives for staff to engage with business	47
Hoofdstuk 4 Economische groei die, gezonde openbare financiën en de afbouw van de werkloosheid garandeert.....	49
4.1 Benchmark Involvement in regional governance.....	50
4.2 Benchmark Contribution to regional economic analysis	51
4.3 Benchmark Analysis of regional futures	53
4.4 Benchmark Staff exchanges	54
4.5 Benchmark Participation in learning region strategies.....	55
4.6 Benchmark Hosting policy seminars and workshops with local partners.....	57
4.7 Benchmark Connecting regional partners to international networks.....	59
4.8 Benchmark Supporting collective leadership of regional learning culture.....	60
Hoofdstuk 5 Processen ter bevordering van gemeenschapsontwikkeling	63
5.1 Benchmark Contributing to healthy cities and health promotion.....	64
5.2 Benchmark Support for community-based regeneration	66
5.3 Benchmark Student community action	67
5.4 Benchmark Opening up university facilities to the community.....	69
5.5 Benchmark Organising and hosting events and festivals for the community.....	71
5.6 Benchmark Coproduction of community-relevant research with community partners	72

5.7	Benchmark Supporting community and social development through the curriculum.....	74
5.8	Benchmark Leading debates around the university/ society compact.....	76
Hoofdstuk 6 Bijdragen aan de culturele ontwikkeling		79
6.1	Benchmark Cultural strategy	80
6.2	Benchmark Provision of cultural facilities	80
6.3	Benchmark Impact on local tourism	81
6.4	Benchmark Levels of participation by the community.....	82
6.5	Benchmark Fostering regional cultural identities	82
6.6	Benchmark University spin-offs to the cultural sector.....	83
Hoofdstuk 7 Streven naar duurzaamheid		85
7.1	Benchmark Universities leading societal responses to the challenges of sustainability	86
7.2	Benchmark Sustainability at the heart of university governance	88
7.3	Benchmark Universities managing research to focus on core societal challenges.....	90
7.4	Benchmark Universities creating new models for sustainable societies.....	91
7.5	Benchmark Promoting sustainability through the curriculum.....	92
7.6	Benchmark Promoting education for sustainable development.....	93
7.7	Benchmark Performance against environmental management systems.....	95
Hoofdstuk 8 Over de concretisering van het maatschappelijke engagement in de dagelijkse werking van het hoger onderwijs.....		97
8.1	Benchmark Engagement embedded in university vision and mission.....	98
8.2	Benchmark Strategic plan for engagement	99
8.3	Benchmark Developing staff skills for engagement.....	100
8.4	Benchmark Rewarding and valuing engagement.....	100
8.5	Benchmark Resources for engagement.....	101
8.6	Benchmark Community involvement in governance of the university.....	101

Hoofdstuk 1 Het element infrastructuur

Universiteiten en hogescholen hebben een rol te spelen in de ontwikkeling van de regionale en stedelijke infrastructuur – via hun gebouwen en de inplanting ervan verbeteren zij de kwaliteit van de omgeving. Dat houdt ook in dat de hogescholen de stad en de regio zullen helpen en hen erop zullen wijzen waar verbeteringen kunnen worden aangebracht om aldus de kwaliteit van de lokale omgeving te verhogen.

Een instelling in de stad of een campus erbuiten? De bouwvorm van een stedelijke campus moet een positieve bijdrage zijn bij de bestaande kwaliteitsvolle stedelijke gebouwen.

Een hogeronderwijsinstelling inplanten vraagt heel wat inspanningen aan de lokale infrastructuur: massa's studenten die dagelijks toestromen – weginfrastructuur – communicatie enz. Het beleid van een instelling moet zich engageren om daarover met de stedelijke en/of regionale autoriteiten te spreken en te onderhandelen. Maar ook samenwerking en communicatie met lokale organisaties is cruciaal.

Investeren in eigen gebouwen en infrastructuur is eveneens van belang voor de omgeving, voor de stad en voor de regio: regionale autoriteiten moeten het beeld van het kenniscentrum kunnen gebruiken als een bijdrage aan het positieve imago dat ze voor hun stad en streek willen. Dat beeld en positieve imago voor een stad en regio is ook een focus voor business ontwikkeling.

Er kan ook aan gedacht worden om heel bewust de infrastructuur te delen met andere organisaties om betere samenwerking en meer openheid naar de omgeving toe te creëren. Waarom er ook niet regelmatig culturele activiteiten voorzien en er zelfs publieke diensten in onder brengen?

Het is met andere woorden heel belangrijk oog te hebben voor strategische dialoog met de lokale gemeenschap over voorzieningen, waarbij rekening wordt gehouden met vragen van de gemeenschap.

1.1 Benchmark Engagement in regional infrastructure planning and assessment

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

The ArcK research group of PHL University College performs research on the development of citizen participation strategies in spatial planning on local levels of communities. This expertise is taken into account when the University College communicates towards partners on different levels.

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Important discussions with regional partners about infrastructure investments such as Designfabriek Kortrijk (see article <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=O026DON4>) or Budafabriek (<http://www.bamart.be/pages/detail/nl/1964>). These are examples where HEI implements a strategic operational goal about creativity and entrepreneurship.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Vanuit het onderzoekscentrum PRAGODI en de opleiding bachelor in het bedrijfsmanagement, optie logistiek management, werd in 2007-2009 een onderzoek ondernomen naar de sterktes en zwaktes en het potentieel van de haven van Brussel, vanuit een logistiek standpunt. Hierbij werd gefocust op de operationele actoren. Dagdagelijkse problemen maar ook innovatieve oplossingen en toekomstmogelijkheden kwamen naar boven en werden gecommuniceerd naar de havengemeenschap, het havenbestuur en het Brussels hoofdstedelijk gewest. In een tweede fase werd deze analyse geconfronteerd met de strategische plannen i.v.m. de haven (masterplan) en de omliggende regio (Extended gateway studie Tri-Visor). Mede op basis van dit onderzoek werden door de politieke actoren een aantal initiatieven in de haven ontwikkeld (betere bewegwijzering, toewijzing van specifieke functies aan welbepaalde gronden, etc.).

Universiteit Gent (UGent)

Several university departments underpin scientifically regional policy plans concerning spatial planning, urbanisation, mobility, science park management,...

- Labo S (Faculty of Engineering, department of Architecture and urban planning) <http://www.architec-tuur.ugent.be/onderzoek/labo-s/>.
- Department of Mobility and Spatial Planning (Faculty of Engineering) <http://www.planning.ugent.be/> and <http://www.dbt.ugent.be/>. University departments are actively involved in interuniversity policy research centres (<http://www2.vlaanderen.be/weten/steunpunten/en/index.htm>) including:
 1. Spatial Planning and Housing (<http://www4.asro.kuleuven.be/steunpunttruuimteenwonen/cms/>).
 2. Mobility and Public Works (<http://www.steunpuntmowverkeersveiligheid.be/en/content.php>).

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

VUB: incubators and research parks. Use of EU funds (EFRO) to set up in Brussels (Anderlecht) a research and training centre accessible for the local community. Services to 3rd parties (contract research), e.g. prof. Cathy Macharis, Fac. Economics, Study on the implantation of the airport of Brussels.

NL: <http://www.vub.ac.be/-infovoor/bedrijven/contractonderzoek.html>;

EN: <http://www.vub.ac.be/-english/infofor/industry/legal.html>.

VUB (via Technology Transfer Interface) is member of the regional steering committees of the Research park Zellik (Flanders) and Neder-over-Heembeek (Brussels) and is member of the Board of directors of the IICB Incubator (Zellik) and the ICAB Incubator (Brussels). <http://www.vub.ac.be/english/infofor/industry/research-park.html> and <http://www.vub.ac.be/english/infofor/industry/incubationcentres.html>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Dit aspect komt weinig aan bod in de KHLeuven. Wel wordt af en toe in het kader van maatschappelijke dienstverlening advies en consulting verschaft met betrekking tot de sociale aspecten van inplantingen van voorzieningen en diensten. Zo werd tussen 2007 en 2009 samen met een architectenbureau een conceptstudie voor een jongerencentrum in de stad Dilsen-Stokkem en een mogelijke integratie tussen het jongerencentrum en een gemeenschapscentrum uitgewerkt door het departement Sociale School Heverlee (SSH). De opdracht onderscheidde drie aspecten:

- (1) de uitwerking van het programma en situering binnen jeugdwerk en sociaal-cultureel werk;
- (2) de ruimtelijke, planologische, juridische en mobiliteitsaspecten;
- (3) de financiële aspecten.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Close interaction (financially and content) with local, regional and European governments w.r.t. the set-up of a regional innovation infrastructure. E.g. incubation centres and science parks. Good practice: the second building of the bio-incubator II is being built as a joint initiative of KULeuven, Leuven Research and Development, the Flemish Interuniversity Biotech Institute (VIB) and the European government (EFRO).

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is offering its infrastructure to all external regional bodies: more particularly, all organisations can rent the university infrastructure for laboratory research, professional meetings or offering courses to private learners (European Academy).

Hogeschool Gent (HoGent)

University College Gent has both far-reaching collaborations with regional partners and ad hoc contracts with a variety of partners. For example we have heavy investments in research and educational infrastructure, especially for exact sciences like Biological sciences. For the Conservatory, we have permanent collaborations with different partners who use the concert venue for the organization of different musical or theatre events. Also a new art exposition space has recently been created in (a restaurated part of) the historically important site "Bijloke". Another important example is the joint use of several educational infrastructures with the center for adult education. Additional there is an ad hoc disposal of classrooms, gathering rooms and sport infrastructure at third parties, in the organization of events, meetings, etcetera.

1.2 Benchmark Using university demand as lever to upgrade infrastructure

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL University College participates on multiple levels in discussions with regard to spatial planning policies. PHL, for instance, is strongly involved in the provincial "Spartacus-plan", through which a fast track tram system will be realized in the coming years.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De Hogeschool-Universiteit Brussel heeft samen met Kliniek Sint-Jan in Brussel-centrum een gemengde campus gebouwd, waarbinnen onderwijs, navorming, onderzoek, welzijnswerk en zorgverstrekking samen hun plaats vinden. In het gebouw bevinden zich, naast de opleidingslokalen voor verpleegkunde, optiek & optometrie, medische beeldvorming en ergotherapie, o.a. ook een kinderdagverblijf, een geriatrisch dagcentrum, medische consultatie- en revalidatieruimtes en kantoren voor docenten en welzijnswerkers. Door het samenbrengen van al deze activiteiten op één campus ontstaat er op het vlak van de welzijns- en gezondheidszorg een unieke synergie tussen vorming en werkveld met een sterke regionale inbedding in de Brusselse grootstedelijke context.

Universiteit Gent (UGent)

Ghent, a city with a population of approx. 240.000 inhabitants, is a lively student city. With approx. 60.000 Higher Education students (of which 33.000 of the university) there is a clear need for a structured and open communication with operators of public transport (both train, tram and bus). In order to encourage the bicycle use, a cooperation between the city council and the university has led to the ngo "StudentENmobilititeit", established in 2002 with a sole objective: to investigate and to improve the mobility of the students. <http://www.studentenmobilititeit.be/eng/>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Working group on mobility: accessible campuses (cooperation with railway company). Mobility coordinator.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

De KHLeuven pleegt nauw overleg met de vervoersmaatschappijen en de stad Leuven. Er zijn contacten met De Lijn en de NMBS om de bus- en treinverbindingen met de departementen te optimaliseren. Dit gebeurt op initiatief van de departementen (dus niet overkoepelend). Overleg met de stad Leuven gebeurt in hoofdzaak met betrekking tot studentenmobilititeit (gratis buskaart, gefinancierd door KHLeuven Studentenservice en stad Leuven). In de nieuwbouwprojecten werd zoveel mogelijk gezamenlijke infrastructuur opgericht. Het departement Gezondheidszorg en Technologie is bijvoorbeeld sterk verbonden met het Universitair Ziekenhuis Gasthuisberg en de K.U.Leuven. De campus Hertogstraat wordt in gebruik genomen door het departement Economisch Hoger Onderwijs en het departement Lerarenopleiding. De KHLeuven Sporthal, die ook toegankelijk is voor externen, en het Heilig Hart Instituut Heverlee zijn ook verbonden aan deze campus.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

W.r.t. the integration of the Science Park Arenberg in the local traffic network, KULeuvn closely cooperated with local gov.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

All campuses are closely cooperating with the local authorities (province, city) in order to develop their infrastructure in a way that is in common agreement with the regional urban planning.

Hogeschool Gent (HoGent)

Different issues on mobility and infrastructural impact or organization are always discussed at the central level in consultation with interfering parties like the city council, neighborhood or citizens organizations. For example a recently approved masterplan for our Campus Schoonmeersen has been discussed with different stakeholders (city council, neighborhood). Vice versa, regional infrastructural design (recently there are plans to remove a connection road between the University College Gent and an important highway) can be changed in tune with demands or stakes from our own organization.

1.3 Benchmark Investment in high quality campus

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

Zie website: <http://cms.phl.be/eCache/DEF/4/912.html>.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De Hogeschool-Universiteit Brussel heeft in 2009 een leegstaand kantoorgebouw aangekocht recht tegenover haar bestaande hoofdcampus in de Stormstraat. Het gebouw met een totale vloeroppervlakte van circa 20.000 m² werd volledig gerenoveerd met aandacht voor de hedendaagse milieu- en energie-eisen. Tegen het academiejaar 2010-2011 wordt het nieuwe campusgebouw in dienst genomen. Opleidingen, die ingericht worden op verspreid liggende campussen in het Brussels Gewest worden zo samengebracht op een centrale campus in het hart van de Brusselse binnenstad, waar de HUB voortaan onderwijs zal organiseren voor ruim 5.000 hogeschool- en universiteitsstudenten. De architecturale en stedenbouwkundige uitstraling van de vernieuwde en vergrote campus in de Stormstraat vormt, samen met het studentenleven in het betreffende stadskwartier, een belangrijke bijdrage tot de verbetering van de leefkwaliteit in de Brusselse binnenstad.

Universiteit Gent (UGent)

Ghent University has buildings spread all over the city: it is an amalgam linked together by squares and streets that act as corridors between the lecture halls. The most intensively used network extends from the Vooruit arts centre as far as St Peter's Church: a strip of high-density urban fabric whose appearance had gradually lost any homogeneity. Ghent University commissioned Xaveer De Geyter and Stephane Beel architects to draw up a masterplan for this 800-metre long area. One result of this was that the designers re-used an old church path as part of pedestrian route. This path links two new buildings at its extreme ends: at one end the 'monovolume', a multipurpose building that includes two auditoria plus foyers and all facilities for student enrollments and at the other end the new Economics Faculty. More information: http://www.stephanebeel.com/pdf/public/sba_universiteit_gent.pdf and <http://www.monovolume.ugent.be/index.htm>.

A second example is UGent's participation in the development of the site "Waalse Krook", a derelict site that has been abandoned for years. After years of dreaming and planning, an inspired project has been proposed to develop a multimedia site here called De Krook, with a new city library and the Centrum voor Nieuwe Media

(Centre for New Media). More information on: <http://vooruit-exe.be/2009/10/01/nieuwbouwproject-waalse-krook-naast-vooruit-op-de-sporen> and <http://www.dewaalsekrook.be/>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- EhB: city campuses.
- EhB: conservatoire (concerts open to the local community) and audiovisual campus RITS (cinema Rits).
- VUB Etterbeek: green campus (used as a park) and important sport infrastructure.
- EhB and VUB campus in Jette: green campus, sport facilities open to the community.
- Strategy for a clean and beautiful campus.
- Renovation plans for VUB campus Etterbeek.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

De infrastructuur van de KHLeuven wordt frequent gebruikt door een diversiteit aan externe organisaties en gebruikers. Enkele voorbeelden:

- Het departement Gezondheidszorg en Technologie is sterk verbonden aan de K.U.Leuven en UZ Gasthuisberg. Dit zorgt voor nauwe contacten en samenwerking tussen beide instellingen. De campus van G&T was de voorbije jaren onder meer de locatie voor diverse evenementen van de Associatie K.U.Leuven: opening van het academiejaar (2008), studiedag "Dwarsverbanden" (januari 2010).
- Campus Hertogstraat stelt haar faciliteiten ter beschikking aan externen voor het organiseren van evenementen. Zo werden de voorbije jaren diverse internationale congressen georganiseerd: NIBS 2008, ENSI 2009.
- De KHLeuven Sporthal is d.m.v. diverse samenwerkingsverbanden toegankelijk voor externe organisaties en sportclubs.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

A part of KULeuven campus is recognized as Unesco World Heritage Site (Groot Begijnhof).

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

For our university it is very important that building new infrastructure is fully embedded in the development of the neighbourhood. All campuses are open campuses that are fully integrated in the local surroundings and the modernization of the campuses largely contributes to the further development of the region.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is located on 8 campuses which contain around 20 buildings in total. Some campuses reach level 5 in this benchmark. For example campus Schoonmeersen (the biggest campus) is constantly being renovated, and new buildings are built according to an ambitious masterplan which incorporates the need to improve the quality of the environment in a urban perspective. Another example is the campus Bijloke. This historical site (built original in 1228 AD as a hospital) has recently been renovated (with the implementation of a beautiful concert venue which is used for many events) and is an example of the preservation of historical important infrastructures, of which the city Gent has many. The University Gent is actively engaged in this preservation. Another example is the purchase of an old building last year, which was for years property of the National Bank, and will now be used by the conservatory department. Some campuses reach only level three in this benchmark. Mostly these are older infrastructures which are incorporated in the masterplan, but not

renovated yet. Nevertheless, the infrastructural masterplan has been approved, and is now being implemented. The finalization of this should be in 2013.

1.4 Benchmark University involvement in multi-partner knowledge precincts

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL collaborates with other local knowledge institutions on campus level. For example, the site of "C-Mine" in the city of Genck will be a jointly organised and maintained campus for students of both PHL and the Catholic University College KHLim.

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Some spaces with starting up companies from developed technologies in the HEI (Multimedia, product development, gaming,...).

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De Hogeschool-Universiteit Brussel is stichtend lid van de V.Z.W. Brussels Health and Education Center. Dit is een intensief en structureel samenwerkingsinitiatief van verschillende partners uit de welzijns-, gezondheidszorg- en onderwijssector. Het Health and Education Center stelt zich tot doel, het oprichten en exploiteren van een lokaal gezondheids- en opleidingscentrum in Brussel, gericht op een diversiteit van doelgroepen (voornamelijk ouderen en kinderen). Bij de exploitatie van het centrum wordt maximaal rekening gehouden met de groot- en hoofdstedelijke context, de socio-culturele diversiteit en de maatschappelijke behoeften. Via de realisatie van deze activiteiten wil het centrum bijdragen tot een verhoogde toegankelijkheid van voorzieningen in Brussel, een beter welzijn en een betere gezondheid van diverse doelgroepen. Ze wil tevens de synergie tussen onderwijs-, gezondheids- en welzijnzorgdoelstellingen maximaliseren en benutten. Deze synergie situeert zich op het vlak van onderwijs en maatschappelijke dienstverlening, onderzoeksactiviteiten en op het logistieke vlak. Hiertoe is een nieuw gebouw (campus Terranova) in gebruik genomen in het najaar 2009 die gebruikt wordt door de verschillende partners. Volgende partners maken op dit ogenblik deel uit van het samenwerkingsinitiatief:

- Hogeschool Universiteit Brussel, studiegebied gezondheidszorg;
- Sint-Jan Ziekenhuis Brussel, verschillende ambulante medische diensten;
- De Ketjes, kinderdagverblijf;
- Sint-Vincentius, geriatisch dagverzorgingscentrum;
- BWR, Brusselse Welzijns- en gezondheidsRaad;
- Lerni, centrum voor kinderen met leer- en ontwikkelingsstoornissen;
- Dialogue, hoorcentrum;
- Terranova, huisartsenwachtpost.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Note: the VUB university hospital is here not taken into consideration. Language Courses (adult education) at VUB Etterbeek campus. Incubators IICB nad ICAB. Spin off companies that use VUB facilities (and pay a fee). <http://www.vub.ac.be/english/infofor/industry/spinoffs.html>.

VUB: research departments rent office-space outside the campus. VUB facilities can be rented-out to 3rd parties (industry, non profit organisations, etc.).

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Enkele voorbeelden uit de KHLeuven:

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): Start-Up Café. Dit is een ontmoetingsruimte voor lectoren, studenten en ondernemers om creatieve ideeën te bespreken. Er worden vanuit het Start-Up Café diverse initiatieven ondernomen: lezingen, presentaties van bedrijven, studentencongres, enz. Voor meer informatie: <http://www.khleuven.be/Pers/Persberichten/16/detail/2982>.
- Departement Lerarenopleiding: op beide vestigingsplaatsen is er nauwe samenwerking met het secundair onderwijs. Deze samenwerking wordt aangemoedigd door de fysieke nabijheid en het delen van gebouwen.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): in dezelfde gebouwen van dit departement zijn ook andere organisaties gevestigd, zoals het Centrum voor Volwassenenonderwijs (CVO).
- Het departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T) vormt samen met enkele faculteiten van K.U.Leuven en met UZLeuven, één campus: Health Sciences Gasthuisberg. Er is tevens een goede samenwerking met campus De Nayer die via tal van projecten een sterke link heeft met Universiteit Antwerpen. Meer informatie over het departement G&T: <http://www.khleuven.be/Over-de-KHLeuven/Onze-departementen/Departement-Gezondheidszorg-en-Technologie>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The KULeuven campuses (including science parks and incubation centers) host a mixture of university activity, private companies and research organizations.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The campus is not only being used by the university but also by a Research and Development company and by three spin-offs created by the university. There is great interaction between these different organizations in the common and economical use of infrastructure.

Hogeschool Gent (HoGent)

There are some shared buildings, for example Sentexbel uses spaces in our department of Textile. Also the Center for Entrepreneurship shares their building with other organisations. Also the sport infrastructure, and our concert hall are frequently used by external organizations. Besides these, educational infrastructures are used by the center for adult education, and other external parties for the organization of meetings, colloquia, etcetera.

1.5 Benchmark University participation in provision of public transport or other services

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL provides some services which can be benefited from by the wider community. E.g. the catering services are open to the public.

Universiteit Gent (UGent)

Examples are the sport facilities, restaurant facilities and the libraries.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- EhB conservatoire (concerts) and RITS cinema.
- VUB: Kultuur Café. Restaurants and sport facilities are open for the local community.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Er zijn verschillende initiatieven, zowel gericht op studenten als op personeel:

- Via de Studentenvoorzieningen krijgen de studenten een gratis fiets en buspas. Daarnaast heeft de Lijn de uurroosters van de busdiensten afgestemd op de studenteninstroom. In de vestiging in Diest (Lerarenopleiding) krijgen de studenten gunstige voorwaarden bij lokale bedrijven (bijv. broodjeszaak).
- Voor personeel: woon-werkverkeer en dienstverplaatsingen met openbaar vervoer worden integraal vergoed, fietsvergoeding voor woon-werk- en dienstverplaatsingen.
- Er zijn gunstige voorwaarden met lokale kopiecentra voor personeel en studenten.
- In verschillende departementen is er een eigen restaurant met catering-service.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

In Leuven, the university participates in a public transport project together with the city and the three local university colleges. The project is funded for fifty percent by the city. The university and the university colleges pay according to the use by their student. This project creates for the local citizens the advantage of an intense number of public busses in the city. The presence of the students in the centre of the city (one third of people living in Leuven are students) creates an atmosphere where a lot of local shops and horeca exist, which has also advantages for the locals.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Via its social services our university is promoting the use of public transport. Students can obtain a reduction of 50% on the price of their subscription. In close cooperation with the city the university is also renting bikes to students at very democratic prices. All this contributes to the policy of reducing the transport by car.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent does not explicitly organise public transport, but other forms of public services are available, for example students rooms, catering and self-study centra connected to our library infrastructure.

1.6 Benchmark University provision of core public services

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL engages in the organisation of vocational training for different groups. In some cases, PHL will independently and according to an own assessment, develop post-graduate training for members of the wider community. In some cases, e.g. with regard to the maintenance of public green zones, PHL offers services towards hard-to-reach groups such as the long term unemployed.

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Howest is very active and innovative in service delivery. Examples are multidisciplinary projects such as MyMachine (www.mymachine.be) with students of Education and Product development, 'Upcycling a Building' with Applied architecture students, 'De Katrol' (www.dekatrol.be) with students of Education and Social Work, city design furniture developed by Industrial design engineering students (www.oblo.be).

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Voor het studiegebied Gezondheidszorg van de HUB-EHSAL met de opleidingen Verpleegkunde, Ergotherapie, Optiek & Optometrie en Medische Beeldvorming werd vorm gegeven aan een voor Vlaanderen uniek project 'Terranova'. Terranova is een samenwerkingsproject tussen de Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB-EHSAL) en de Brusselse Kliniek Sint-Jan. Het is een innovatief medisch-sociaal gezondheids- en welzijnscentrum in hartje Brussel waar specifieke doelgroepen toegang krijgen tot een laagdrempelige en kwalitatieve, ambulante zorg. In de skillslabs van het centrum volgen studenten van de HUB-opleidingen Gezondheidszorg praktijklessen. Terranova creëert op die manier in Brussel een unieke synergie tussen onderwijs en gezondheid. De constructie van het Terranovacomplex startte begin 2008. In het gebouw kregen ondertussen verschillende welzijns- en gezondheidsvoorzieningen onderdak.

Met de oprichting van deze gezondheidscentra biedt Terranova niet alleen een duidelijk antwoord op de toenemende vraag naar ambulante zorg in de gezondheidszorg. Het speelt ook in op de veranderende medisch-sociale noden van bepaalde bevolkingsgroepen in onze hoofdstad. Ook de Brusselse Welzijns- en Gezondheidsraad, die zich inzet voor een betere Nederlandstalige welzijns- en gezondheidszorg in Brussel, nam zijn intrek in het gebouw. In het Terranovacomplex is ook een inclusief kinderdagverblijf gevestigd, evenals een geriatrisch dagcentrum en een centrum voor kinderen met ontwikkelingsproblemen, 'Lerni' genaamd. Tot slot is er ook ruimte voor commerciële initiatieven die binnen het concept passen. Zo is in het gebouw al een hoorcentrum. In dit Terranova-project wordt het vaardigheidsonderwijs in de vier HUB-opleidingen naar een hoger niveau gebracht. Studenten worden tijdens hun opleiding geconfronteerd met patiënten en cliënten, komen intens in contact met deskundigen uit het werkveld en omgekeerd krijgen de partners van het project zeer snel voeling met innoverende tendensen in het gezondheidszorgonderwijs. Er is in het Terranova-project een constant zoeken naar synergie tussen opleiding, gezondheidszorg en welzijn.

Universiteit Gent (UGent)

One good practice are the community services of the Faculty of Veterinary Medicine:

- Clinic of Small Animals (dogs and cats).
- Clinic of Medical imaging of domestic animals (large and small).
- Clinic of Surgery and anesthesiology of large animals.
- Clinic of Internal medicine of large animals.
- Clinic of Obstetrics and reproduction, Ambulatory clinic.
- Clinic of poultry and exotic animals.

More information on <https://www.ugent.be/di/en/services>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

EhB campus Jette: health care education answers the needs of the university hospital.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

In het kader van stages en studentenprojecten worden verschillende initiatieven genomen:

- Departement Sociale School Heverlee (SSH): stages beroepspraktijk in tweede en derde jaar binnen de sector van sociaal werk. Eindwerk dat relevant is voor de stageplaatsen. Studenten werken projecten uit voor organisaties/instellingen, bijv. In het opleidingsonderdeel Educatief Werk, waar de studenten op vraag van externe organisaties (bijv. Ecolife, CM, Okra+, enz.) een educatief pakket uitwerken rond een maatschappelijk relevant thema (duurzaamheid, diversiteit, ouderenzorg, enz.). Meer informatie over "educatief werken": https://portaal.khleuven.be/ects_fiche.php?taal=nl&ap=2009&oid=15&oid=4460&toon_o=0&toon_oo=one&toon_doo=0.
- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): in het studentenproject marketing wordt jaarlijks een grootschalige enquête uitgevoerd rond thema's betreffende duurzame ontwikkeling. Er werd in het verleden onder meer samengewerkt met Vredeseilanden en Bioforum rond het thema biologische en ecologische voeding.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): de themata van heel wat afstudeerwerken worden aangereikt door de stageplaatsen en het werkveld binnen de gezondheidszorg en technologie, met extra aandacht voor kansengroepen. Zes van de zeven opleidingen binnen het departement leiden studenten op tot professionele bachelors die later knelpuntenberoepen opnemen.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

In one university campus the library is being jointly used by the university students and the citizens of the town. In other words: the university library is also serving as public city library. The university is actively promoting social services to society as a key element in its mission statement. At new year, printed greeting cards are not being sent anymore and the saved money is being transferred to a social organisation. Our university is also supporting charity actions, e.g. to rebuild Haiti.

Hogeschool Gent (HoGent)

Through the network of internships the University College Gent actively forms her students in professional and societal knowledge and experience. Also the system of 'visiting professors' (gastprofessoren) which is highly implemented in all faculties literally implements the experience and knowhow of the professional field into our courses. Besides the classic internships, the UCG is also working on international internships, of which the offer will probably be enlarged if a recently submitted interreg-project should be approved. This project explicitly works on the creation of a structural system of interregional internships and services.

Hoofdstuk 2 De taak in de ontwikkeling van het menselijk kapitaal van regio en stad

Zoveel mogelijk burgers moeten kansen krijgen om zich op een behoorlijk hoog niveau te ontwikkelen om aldus te kunnen bijdragen tot een duurzame en democratische, op kennis gebaseerde samenleving. Om daartoe te komen moet bewust werk worden gemaakt van een degelijke studentenbegeleiding en – ondersteuning, moeten flexibele leertrajecten worden aangeboden en moet alles in het werk worden gesteld om de participatiegraad aan het hoger onderwijs in belangrijke mate te vergroten.

Eigenlijk is dit een belangrijke doelstelling van de Lissabonstrategie die op een gelukkige wijze met het Bolognaproces werd verbonden: “widening participation”, een veel groter deel van de bevolking betrekken bij het hoger onderwijs en het mogelijkheden bieden tot het alsnog behalen van een diploma. Daartoe is een beleid nodig dat durvend, overtuigend en vooral innovatief wil zijn.

Het ligt toch voor de hand dat de studentenpopulatie in ons Vlaamse Hoger onderwijs een weerspiegeling moet zijn van zijn diversiteit aan bevolkingsgroepen: kansarmen, gehandicapten, mensen uit de migratie, arbeiderskinderen, enz.

Andere groepen in de samenleving aanspreken is vandaag voor de zowel universiteiten als hogescholen broodnodig: democratisering van het hoger onderwijs op een wijze zoals Schotland, Ierland, Finland e.a. dat al hebben gedaan, met als resultaat dat verhoudingsgewijs veel meer burgers hoger geschoold zijn, wat zich onder meer economisch vertaalt.

Om meer jongeren de weg te doen vinden naar het hoger onderwijs moeten er vanuit de hogescholen goeie relaties worden uitgebouwd met de secundaire scholen uit de regio – zo kan men er mee toe bijdragen dat jongeren worden aangemoedigd om aan de hogeschool te studeren en dus om hun potentieel talent te realiseren. Dat houdt ook in dat je voor die scholen specifieke events organiseert op de eigen campus: er worden bijv. toegangsprogramma's opgezet, geleid door studenten van de hogeschool die als mentor optreden. Heel wat kan vanuit de hoger onderwijsinstelling ook in de secundaire scholen zelf worden aangeboden.

Eveneens moeten universiteiten en hogescholen van de toekomst zich bezighouden met de transfer van kennis en praktijk naar lokale organisaties die betrokken zijn bij economische of sociale ontwikkelingen maar daartoe vaak voldoende kennis missen. Dit is ongetwijfeld een heel belangrijk thema. Dit soort programma's kunnen immers enorm bijdragen aan de versterking van het sociaal kapitaal.

2.1 Benchmark Access for students from disadvantaged groups

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL has a strong tradition with regard to attracting young people of 3rd and 4th generation minority groups originating from labour migrants.

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Diversity is a strategic goal in the strategy of Howest. Different initiatives have been taken to enlarge the number of students with disabilities, learning difficulties, etc. Also different at-home education programs have been developed.

Universiteit Gent (UGent)

With the establishment of a Diversity and Equality Unit in 2008, Ghent University strengthened its diversity policy, founded on the following premises:

- accessibility (of facilities and services - i.e. physical, mental, financial and digital accessibility);
- equal participation;
- creating opportunities through strengthening individual competences;
- responsibility;
- excellence (The Unit has developed and implemented a working plan concerning the guidance and support of students with disabilities).

More information on: <http://www.ugent.be/diversiteitengender>.

Plantijn-Hogeschool van de Provincie Antwerpen

De Plantijnstudenten participeren intensief in het tutoerenproject van de AUHA: <http://www.associatie-antwerpen.be/main.aspx?c=.AUHA&n=73593>. Om een antwoord te bieden op de heterogene instroom voor de opleiding Electromechanica werden naast het reguliere programma (FLOW) het VIP- en SAP-programma opgericht. Het betreft hier een vorm van gedifferentieerde instructie waarbij studenten met uiteenlopende kenmerken op verschillende wijze in dezelfde leerstof worden geïntroduceerd. Het VIP-programma (Veel Intensiever Programma) richt zich uitdrukkelijk op de studenten die over onvoldoende competenties beschikken om het eerste jaar met goed gevolg af te ronden. Voor hen worden, naast de gewone contactmomenten, extra begeleidingsmomenten voorzien waarbij zij niet enkel op hun eigen tempo de leerstof kunnen verwerken maar waarbij ook veel tijd wordt geïnvesteerd in het bijbrengen van studievaardigheden.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUBrussel heeft een integraal diversiteitsbeleid dat is gestoeld op het principe van inclusie. Inclusie staat voor het maximaliseren van kansen voor studenten ongeacht hun achtergrondkenmerken. Om de instroom van studenten uit kansengroepen te bevorderen wordt contact onderhouden met scholen uit het secundair onderwijs, in het bijzonder in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om te zoeken naar wat deze instroom kan bevorderen en welke bijdrage de hogere onderwijsinstelling hier kan leveren. Het streven naar inclusie wordt ondersteund door beleidsondersteunend onderzoek. Zo wordt onder meer een diversiteits-scorecard gemaakt met een aantal relevante gegevens over de studenteninstroom. Daarnaast wordt de doorstroom van studenten geanalyseerd om

zicht te krijgen op de predictoren van de slaagkans met het oog op het maximaliseren van kansen voor studenten met kenmerken die als een belemmering voor hun studie kunnen gezien worden.

- Berings, D. (2008).
Opzet en bevindingen van het diversiteitsonderzoek in de professionele en academische bacheloropleidingen van de HUB-EHSAL – academiejaar 2007-2008. Brussel: CEDON.
- Berings, D., Colpaert, T., & Koopmans, B. (2007).
Predictoren van het studierendement in Handelswetenschappen en Handelingenieur. HUB Research Paper 2007/36. Brussel: HUB.
- Hulselmans, M., & Berings, D. (2008).
The role of home language and language difficulties in academic achievement: evidence from research and perspectives for a (language) diversity policy of a Belgian University College. Paper presented at the ATEE-conference. Brussels: VUB.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

EhB Talent Training: support for students with difficulties.

University Association Brussels: initiatives to help migrants to bridge to gap between secondary and higher education. Initiatives regarding language support.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

De KHLeuven voert een gelijke kansen- en diversiteitsbeleid, er is een coördinator gelijke kansen en diversiteit aangesteld, er is een hogeschoolbrede werkgroep actief rond het thema, er is een beleidsplan en er worden in de verschillende opleidingen heel wat initiatieven ondernomen:

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): Er zijn allerhande initiatieven om leerachterstanden rond talen en boekhouden in te halen. Voor meer informatie: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Onderzoek/Taal-communicatie-en-cultuur>.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): Partnerschap in het Onderwijs Ontwikkelingsproject van KaHo Sint Lieven. KHLeuven investeert in 'webcolleges'. Webcolleges worden daarbij onder meer beschouwd als een instrument om studenten met een functiebeperking en werkstudenten via gedeeltelijk afstandsonderwijs beter te begeleiden. Voor dit project wordt eveneens nauw samengewerkt met Avnet (KULeuven). In onder meer de opleidingen Toegepaste informatica, medical management assistant en Voedings- en dieetkunde wordt het studiemateriaal aangepast aan studenten met functiebeperkingen.
- Departement Lerarenopleiding: project 'Student Tutoring', meer informatie: https://portaal.khleuven.be/ects_fiche.php?taal=nl&ap=2009&oid=13&oid=6128&toon_o=0&toon_oo=one&toon_doo=0.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): Zij-Instroom van graduaatstudenten (45 routers) naar de bacheloropleiding, w.o. heel wat volwassenen die een tweede kans nemen voor het behalen van een bachelor diploma, w.o. tevens heel wat allochtone studenten en studenten met een lagere sociaal-economische status. Aandacht voor studenten met leermoeilijkheden (dyslexie, adhd, fysieke handicap, ...), met middelen van o.a. het Aanmoedigingsfonds.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The university has a diversity policy which is specially focused on students from disadvantaged groups. We do not only focus on disadvantaged groups in the region, a large number of them comes from outside the region. The

disadvantaged groups are amongst others, students with a weak financial background, students with a (physical or psychological) handicap, (recent) immigrants, working students enz.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is giving a lot of importance to attracting a lot of students from disadvantaged groups. The university has a diversity coordinator and has a diversity plan. Special preparatory courses are being organised for students who are not optimally prepared to follow the first year of the academic or professional bachelor degree. Immigrant students receive special care (linguistic guidance,...). Special learning facilities are being offered to working students or students who are recognised as "topsporters".

Hogeschool Gent (HoGent)

In 2006 the diversity policy plan of the University College Gent has been approved. This has been set-up in the framework of the VLOR-engagement declaration 'Diversity as added value in Higher Education'. For the University College Gent, diversity means: the recognition and acceptance of the unique qualities of all students and staff members, with a focus on their successful implementation and future performance. Talents are optimally used by the elaboration of a structural and inclusive diversity policy. Starting from this policy, different actions have been undertaken. First of all some strategic and operational aims have been defined. The working group 'diversity' has been set up. Barriers and constraints are being detected and mapped. There is also, in the framework of different projects that stem from the "aanmoedigingsfonds" (encouraging fund), action towards students with functional disabilities, the creation of language packages aimed at language control, and others. On an annual basis, the University College Gent approves a diversity plan, in which, for example for 2009, the following focuses were stated:

- Enlarging the recruitment sources.
- Creation of a methodology for inclusive selection.
- Training for selectors.
- Job coaching for disadvantaged groups.
- Survey the needs and alternative possibilities in terms of a human resource management that is conscious on the age of it's personnel.
- Training of personnel in 'conflictmanagement in diversity'.
- Organization of a working Group 'Diversity' for all staff members.

2.2 Benchmark Retention of graduates in the region

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

The region of Limburg suffers from the phenomenon of "brain drain". This is probably due to a lack of employment opportunities for higher educated persons. The region's labour market mostly provides for industry and the tertiary sector.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Om zicht te krijgen op de loopbaanstart van onze alumni wordt elke cohorte afgestudeerden bevraagd over hun loopbaanstart. We vragen ook om terug te blikken op de opleiding in die zin dat wordt nagegaan in hoeverre het

curriculum overeenstemt met de vereisten van het werkveld. Door het koppelen van kenmerken van de loopbaanstart aan kenmerken van de afgestudeerde kunnen we nagaan of die loopbaanstart meer problematisch verloopt voor studenten uit bepaalde kansengroepen.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

VUB project: helping graduates in finding appropriate accommodation in Brussels.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Voor alle opleidingen van de KHLeuven geldt dat er een grote aantrekkingskracht is voor studenten. Dit uit zich in een sterke instroom uit de eigen regio (maar ook buiten de eigen regio). Vaak vinden afgestudeerden ook werk in de eigen regio. De meeste studenten hebben binnen de 6 maanden na het behalen van het diploma een grote kans op tewerkstelling (variërend van >80% tot >100%).

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Due to the fact of the position of Leuven in the centre of the country and in the neighborhood of Brussels a lot of graduates from other regions remains in the neighborhood of Leuven. Also the great number of spin-off companies gives graduates a good incentive to stay in the region (no numbers available).

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Six months after their graduation our students receive an inquiry form with questions regarding their satisfaction of studying at our university. At the same time we ask them how long it took before they got their first job, who is their employer,... but we do not put into statistics how many of them are still living in the region or not. We do not match place of residence and place of work. On the other hand we do examine statistically the origin of our incoming students: from which region in Flanders are they coming when they enroll at our university?

Hogeschool Gent (HoGent)

As we are in the beginning of gathering information about our alumni, we don't know exactly what the output of graduates is. In the US, universities are required by law to know within 6 months where their graduates work. We don't know yet. We're in the beginning of gathering information, and since we're not required by law to know where our graduates work, we don't gather these data. However, most of our alumni live and work in the region.

2.3 Benchmark Involvement in regional skills strategies

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL organises resonance groups for every study area. Through participation in these groups, representatives from the private sector get the opportunity to explain actual needs of the underlying sector with regard to education programs.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HuB hecht veel belang aan een maatschappelijk engagement ten opzichte van de directe omgeving waarin ze ingebed is.

De HUB heeft vanuit haar opleidingsaanbod heel wat expertise in huis om bij te dragen aan de regionale ontwikkeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG).

Niet alleen zijn er in de hoogste beleidsorganen van de HUB vertegenwoordigers van zeer belangrijke ondernemingen en organisaties die actief zijn in het BHG, maar de HUB zelf neemt ook actief deel aan organen die zich met de ontwikkeling van deze regio bezig houden.

Zo heeft de HUB in 2008 een actieve bijdrage geleverd aan het rapport "Business Route 2018. Samen voor meer jobs en welvaart in de Brusselse metropool" (2008), waarbij door een aantal regionale beroepsverenigingen, waarin de HUB vertegenwoordigd is, een concreet actieplan werd uitgewerkt voor een duurzame economische ontwikkeling in de Brusselse regio. Zie: <http://www.metropolitanbrussels2018.eu>.

Verder heeft de HUB in 2009 ook vanuit haar specifieke invalshoek als instelling van hoger onderwijs actief meegewerkt aan de werkzaamheden van de Staten-Generaal, waarbij gedurende 16 "open" discussieavonden onderwerpen zoals mobiliteit, veiligheid, huisvesting, gezondheid in relatie met het stadsgewest Brussel werden behandeld, ten einde ook de burger een geïnformeerde keuze te kunnen laten maken bij de regionale verkiezingen in 2009. Zie: www.etatsgenerauxdebruxelles.be.

De HUB is ook een van de belangrijkste partners van de vzw Vlaams Overlegplatform Hoger Onderwijs Brussel (VLOPHOB), die in het Brussels Gewest concrete initiatieven voor het hoger onderwijs uitwerkt inzake studenten- en personeelsvoorzieningen, diversiteit, communicatie, internationalisering en beleidsvoorbereidend onderzoek.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Regional programs aiming at either attracting new skills to the region or at keeping acquired skills in the region, were developed by the Regional institutes for science and technology (IRSIB/IWOIB in Brussels, IWT in Flanders).

VUB Vice-rector research is actively in the Board of Directors. VUB R&D dept / TTI in the Steering committees that work out the proposals for new financing programs: e.g.:

- Brussels region: "Brains back to Brussels", "Spin-off in Brussels", etc.
- Flemish region: IOF, research mandates for creating spin-offs, Odysseus, etc. <http://www.vub.ac.be/english/infopor/researchers/funding.html>.

The VUB developed "Entrepreneurship programs, in order to provide students and researchers with information on starting their own business. This is certainly in the interest of the region. <http://www.vub.ac.be/english/infopor/researchers/seminars.html>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Personeelsleden van de KHLeuven zijn vaak betrokken bij externe verenigingen en organisaties, enkele voorbeelden:

- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): opleidingshoofden en lectoren participeren volop aan de (inter-)nationale beroepsverenigingen en de organisaties binnen het werkveld en de overheidsinstellingen. Ieder opleidingshoofd organiseert binnen de opleiding op structurele basis advies van mensen uit het werkveld.
- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): de competentiematrices die worden opgesteld voor de opleidingen worden via de advies- en expertencommissies door het werkveld gevalideerd.
- De KHLeuven is actief betrokken (lidmaatschap of voorzitterschap) in diverse onderzoeksnetwerken, commissies en werkgroepen binnen de Associatie K.U.Leuven en diverse Vlaamse en Europese samenwerkingsverbanden. Associatiewerkgroep Duurzaam Hoger Onderwijs, Businet (Network for the Development of Business Education Programmes), Expertisenetwerk Lerarenopleiding - School of Education, Onderzoeksnetwerk Sociale Inclusie, Netwerk Duurzaam Leuven, EDO-overlegplatform, enz.

Meer informatie: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Dienstverlening/Advies-en-consulting>.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Rendering services to society is one of the key elements in the university's strategy. Therefore university staff members are encouraged to be involved as much as possible in the regional society: e.g. as members of a board of governors of secondary education schools or hospitals, etc.

Hogeschool Gent (HoGent)

Many of our lecturers or researchers take seat in regional steering committees, working groups or are connected as expert or researcher to Knowledge Centers (this is the name of specific governmental research units) and national and international research groups. Also some researchers are active in federal and regional policy working groups. The research policy of the University College Gent is in general very focused on the link with professional and policy fields.

2.4 Benchmark Responsiveness to regional labour market demands

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL actively involves representatives from the private sector with regard to reviewing the content of the curriculum. However, no institutionalized LMI system is operational.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Alle opleidingen van de HUB hebben een resonantieraad of klankbordgroep waarin deskundigen uit het werkveld zitting hebben. Die raden komen minstens tweemaal per jaar samen, maar frequenter in de professionele bacheloropleidingen. Ook "peers" uit het wetenschappelijk domein kunnen deel uitmaken van de resonantieraad, alsook alumni van de opleiding. De hoofdopdracht van de raad bestaat erin de opleiding te attenderen op nieuwe ontwikkelingen in de wetenschappelijke discipline of het werkveld die mogelijks tot bijsturing van de curricula

zouden moeten leiden. De raad bekijkt dus vooral het programma en de opleidingsonderdelen die er deel van uitmaken (m.i.v. de leerinhouden en het studiemateriaal). Daarnaast besteedt de raad ook aandacht aan de competentieprofielen of leerresultaten (eindkwalificaties) van de opleiding.

Verder worden de resonantieraden ook betrokken bij de ontwikkeling of opstart van nieuwe opleidingen. Als er nog geen resonantieraad is die het nieuwe curriculumontwerp kan begeleiden, dan wordt een nieuwe raad samengesteld. Een mooi voorbeeld betreft de aanvraag van een nieuwe multidisciplinaire bachelor na bachelor in de psychosociale gerontologie. Dit initiatief resulteert uit een nauwgezette opvolging van gesprekken met het informele netwerk in het relevante beroepenveld en diverse beleidsdocumenten, waaruit een duidelijke behoefte bleek. Enkele opleidingen uit het studiegebied Gezondheidszorg en Sociaal-Agogisch Werk hebben dan samen een projectgroep opgericht die in overleg met een nieuw samengestelde resonantieraad met vertegenwoordigers uit de diverse betrokken sectoren een aanvraagdossier voor de oprichting van een nieuwe opleiding heeft samengesteld. Dit dossier is momenteel in behandeling voor evaluatie door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie-organisatie. Eerder zijn op gelijkaardige wijze al andere unieke opleidingen opgestart in de HUB, met name de academische bachelor en master in het milieu- en preventiemanagement en de professionele bachelor in de medische beeldvorming.

Verder zijn er ook jaarlijks alumnibevragingen waar rechtstreeks wordt gepeild naar de relevantie en volledigheid van de nagestreefde competentieprofielen van de opleiding en de aangeboden leerinhouden. Vastgestelde hiaten leiden tot bespreking in de onderwijskundige overlegorganen en waar nodig tot bijsturing van de curricula. In de professionele bacheloropleidingen wordt veel aandacht besteed aan structurele contacten met stagementoren op de werkplek. Dit professionele netwerk wordt regelmatig geactiveerd met het oog op curriculumoptimalisatie. Feedback over de prestaties van de studenten op de werkplek tijdens de stageperiode is immers zeer relevant voor het activeren van kwaliteitsverbetering in de opleiding.

De HUB maakt ook intensief gebruik van een ruim netwerk van gastprofessoren die naast een beperkte onderwijsopdracht ook nog een hoofdopdracht hebben in het relevante werkveld. Deze docenten bieden de studenten een interessante inkijk in de reële praktijk van het domein en de opleiding krijgt rechtstreekse inputs met betrekking tot nieuwe tendensen die bijsturing van curricula of leerinhouden noodzakelijk maken.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- Educational profiles.
- EhB: "resonance" groups = consultation with labour market.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): er is constant overleg met het werkveld. De competentiematrices zijn een dynamisch gegeven die zo nodig (deels) kunnen worden aangepast om tegemoet te komen aan de noden van het werkveld. Via posthogeschoolvorming (bijv. Fiscale Club) worden er bijscholingscycli georganiseerd rond actuele thema's.
- Het departement Lerarenopleiding startte in 2001 met een speciaal programma voor leerkrachten die al een diploma op zak hebben, maar zich willen heroriënteren naar het lager onderwijs. Dit om tegemoet te komen aan een tekort op de arbeidsmarkt.
- Departement Sociale School Heverlee: via CVO SSH worden heel wat cursussen bijscholing gegeven, ook in de vorm van postgraduat. Verder via de vraaggestuurde opleidingen op maat via de Maatschappelijke Dienstverlening (communicatie, supervisie, contextuele hulpverlening, ...).
- Departement Gezondheidszorg en Technologie: via allerlei initiatieven van permanente vorming, postgraduat, banaba's, speelt het departement in op de noden van het werkveld. In het kader van dienstverlening biedt het departement tevens verschillende opleidingen op maat aan, op vraag van het werkveld. Andere initiatieven van maatschappelijke dienstverlening: projecten voor scholen, EHBO-lessen, enz.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The Dean of the KULeuven Faculty of Business and Econ is involved in the "the skills agenda" of the Flemish government.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is paying a lot of attention to the development of skills and competences of students. This happens in close cooperation with the workfield. Each curriculum has an advisory board with representatives from industry, the workfield. In this way the curriculum can be adapted to the needs of society. The idea of just-in time delivery in companies has been inserted in this way in our management curricula. If our school for engineering has a master degree in electro-mechanics with an option on maritime techniques, this is a consequence of close cooperation with maritime companies. Our university is also closely cooperating with employers organisations such as Chambers of Commerce. Each year our university is organising for all final year students at each campus a job fair in order to give (local) companies the first chance to employ our future graduated students.

Hogeschool Gent (HoGent)

Although there is no central coordination on this, all departments have an established connection with the professional field. In line with this, educational provision is being optimized in relation to the needs of these fields. Smaller changes in curricula are made on annual base, but sometimes bigger changes are fully discussed and arranged in accordance to the need of the labour market or the bigger professional field. For example some years ago, the Textile-educational courses were planned to close but have been preserved on demand from the professional field. There is no analysis based on market-data.

2.5 Benchmark Involvement of employers in developing the curriculum

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

Cfr. previous questions Concretely, e.g. for dpt. PHL Music, a strong link to professionals in the underlying sector (i.e. musicians, record companies, event organizers, etc.), but also for dpt. PHL Healthcare (hospitals, nursing homes, etc.), a strong link to employers and other partners is of primordial importance.

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

All education programs have an education commission twice a year with employers of the labour market. Also they seat in jury for bachelor projects and master thesis's.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

See 2.4.: "resonance" groups.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): Ieder opleidingshoofd organiseert binnen de opleiding op structurele basis advies van mensen uit het werkveld. Vertegenwoordigers uit het werkveld participeren aan de Departementale raad.
- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): advies- en expertencommissie van iedere opleiding, feed-back van stagebedrijven aan het einde van de stage.
- Departement Lerarenopleiding (DLO): De opleidingscommissie bestaat uit studenten, personeelsleden en externe vertegenwoordigers, en heeft tot doel curriculumontwikkeling en innovatie.
- Departement Sociale School Heverlee: Via de samenwerking van stageplaatsen is er een sterke betrokkenheid van het werkveld bij de ontwikkeling van het curriculum (Bijv. via bevestigingen, gesprekken, evaluaties,...).

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Many programs actively engage in this consultation. Most involve alumni. Good practice the Faculty Senate of the Fac. of Engineering: <http://eng.kuleuven.be/algemeen/facultaire%20senaat/>.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

As already explained our university is closely cooperating with employers/companies via the curriculum advisory boards. In this way representatives of the workfield contribute actively to the possible changes of curricula in order to have curricula that are directly in line with the needs of society. Also via international projects our university is closely cooperating with industry in developing more competence based curricula focusing on learning outcomes. Cooperation with Volvo Cars Ghent, Bekaert and AMIS happens e.g. via the CEM project. You find more info via: [project.KaHo Sint-Lieven.be/cem](http://project.KaHo-Sint-Lieven.be/cem).

Hogeschool Gent (HoGent)

The curricula for the different educations are on an annual basis presented to experts and experienced people from the field. In this way we make sure that we offer each year educational courses that are well-connected and in line with the stakes on the working field.

2.6 Benchmark Course provision of employers and employees

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

For some local needs, multi-disciplinary mechanisms exist, but certainly not for all provided courses or programs.

Plantijn-Hogeschool van de Provincie Antwerpen

De posthogeschool vorming van het Departement Sociaal-agogisch werk wordt ontwikkeld in een intensieve samenwerking met het werkveld: http://www.plantijn.be/main.aspx?c=*EXTRANET&n=500367.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Het Groepscentrum Permanente Vorming (GPV) verzorgt, in het verlengde van de opdrachtverklaring van de Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB), permanente vorming en postgraduaat opleidingen die aansluiten op de professionele opleidingen van de HUB (lerarenopleiding, gezondheidszorg, sociaal-agogisch werk, handelswetenschappen en bedrijfskunde) en op de academische opleidingen inzake Taal & Letteren.

Het GPV streeft naar een ruim en gevarieerd aanbod van kort- en langlopende opleidingen en studiedagen die gericht zijn naar een breed publiek. De programma's richten zich tot studenten, afgestudeerden en alle andere geïnteresseerden uit het werkveld.

Bij de samenstelling van het programma wordt in ruime mate rekening gehouden met initiatieven die vanuit de verschillende studiegebieden van de hogeschool gesuggereerd worden en met ontwikkelingen en de daaraan gekoppelde vormingsnaden van het bedoelde werkveld.

Om dit te kunnen realiseren wordt voor sommige programma's samengewerkt met andere partners, zoals voor de opleiding (Basiscursus en Postgraduaat Verpleegkundige in de Palliatieve zorgen): het Netwerk voor Palliatieve Zorg en de Erasmus Hogeschool. Op de website van GPV staan de partners opgelijst: www.hubrussel.be/gpv.

De Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB) organiseert via haar centrum voor permanente vorming EHSAL Management School (EMS) een uitgebreide reeks van lang- en kortlopende managementprogramma's die zich richten tot actieve professionals. Deze programma's worden steeds ontwikkeld in samenspraak met een stuurgroep per vakgebied, die steeds gemengd is samengesteld en bestaat uit vooraanstaande praktijkmensen, aangevuld met enkele academici (samenstelling van de diverse EMS-stuurgroepen is terug te vinden in het EMS-kwaliteitssysteem). Vanuit EHSAL - FHS - Seminars worden jaarlijks meer dan 100 kortlopende seminars ingericht (1/2 tot 1 dag). Deze seminars richten zich tot de professionele beroepsbeoefenaar actief in de cijferberoepen (belastingconsulent, accountant, erkend-fiscalist, boekhouder, bedrijfsrevisor, fiscaal advocaat, notaris,...). De behandelde onderwerpen situeren zich in en rond de fiscaliteit, het vennootschapsrecht, de accountancy, de successieplanning en onroerend goed problematiek.

Universiteit Gent (UGent)

The Institute for Continuing Education (Faculties of Engineering and Bioscience Engineering) offers a wide portfolio of training programs for interested people from the industrial sector, the services sector, the public sector and education, regardless of their specialization. Regularly training programmes are organised by of e-learning techniques. These techniques allow for an easier access to post academic and permanent education enabling the candidates to take the courses at the pace, time and place that is most suitable to them. More information on: <http://www.ivpv.ugent.be/en/index.htm>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- Offer of short in service training programs and postgraduates. www.erasmushogeschool.be/postgraduatenascholingen.
- VUB: IPAVUB and UPV <http://www.vub.ac.be/iPAVUB/> and <http://www.vub.ac.be/UPV/>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Permanente vorming wordt aan de KHLeuven georganiseerd volgens diverse formules. De meest bekende formule is deze van de permanente vorming, georganiseerd als breed toegankelijke en formele opleidingen, gekoppeld aan het onderwijsaanbod van KHLeuven. Permanente vorming kent nog andere formules van vorming op maat: opleidingen op vraag en in opdracht van derden, conferenties en studiedagen naar aanleiding van

(onderzoeks)projecten en lidmaatschap van netwerken. En tot slot detacheringen op basis van de aanwezige expertise van docenten. Voorbeelden:

- Departement Economisch Hoger Onderwijs: Fiscale Club, organisatie van een maandelijks aanbod aan seminars rond actuele thema's in fiscaliteit, jaarlijkse updates van vennootschaps-, personenbelasting en btw wetgeving, netwerking in de eigen regio.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie: Opleidingen op maat voor de sector: zesdaagse opleiding communicatievaardigheden voor hoofdverpleegkundigen van het HHart Ziekenhuis Leuven, vijfdaagse opleiding in palliatieve zorg, opleiding voor apotheekassistenten (600 uren), opleidingen voor diëtisten in de regio....
- Departement Lerarenopleiding: Pedagogisch Didactisch Centrum Leuven (PDCL), is een onafhankelijke vzw die nascholing organiseert in opdracht van de KHLeuven, departement Lerarenopleiding. Zij wil actief mee werken aan de beroepsvervolmaking, de nascholing en de persoonlijke vorming van teamleden uit basis- en secundair onderwijs (onderwijzend, opvoedend, administratief en besturend personeel).
- Departement Sociale School Heverlee: bijscholing rond sociale bemiddeling, communicatie en methodisch werken.

Voor meer informatie:

<http://www.khleuven.be/Studeren-aan-de-KHLeuven/Verder-studeren/Permanente-vorming>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Large offering of continuing adult education programs.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university is offering tailor made courses to employees from industry e.g. Arcelor Mital. Agreements are made with professional organisations in order to offer up to date courses for their members. Our university is also offering a lot of continued education programs and postgraduate trainings e.g. training for safety and health advisors and for environmental coordinators, etc. You will find the full program at: <http://dvo.KaHo Sint-Lieven.be>.

Hogeschool Gent (HoGent)

Different faculties organise courses (mainly service-based) for companies or external educational organizations, workers organizations, etcetera. For example we offer courses to VDAB, to training centers like COBOT and recently also CEFRET in France. The Faculty of Social Work also offers training courses towards trainers in Drug-Abuse-Prevention in the Middle East. These are just some examples, but these type of courses are regularly being serviced towards external parties.

2.7 Benchmark Supportive relationships with local schools

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

A lot of activities are done towards secondary schools such as Technokids (<http://www.howest.be/Default.aspx?target=howest&lan=nl&item=836>), scientific weeks, etc.

Plantijn-Hogeschool van de Provincie Antwerpen

- DoLeLe-project, Doorlopende Leerlijnen Competenties: http://www.plantijn.be/main.aspx?c=*EXTRA-NET&n=500460;
- GoLeWe project: http://www.plantijn.be/main.aspx?c=*EXTRANET&n=500646;
- Project Robottrans: <http://preview.infoweb.be/rtc-antwerpen/detail.php?id=131>.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Ieder jaar wordt door de dienst externe relaties in overleg met de decanen en directeurs van de verschillende opleidingen en met het CIP (Centrum voor Internationalisering en Projecten) een “educatief aanbod voor scholen” samengesteld. Dit aanbod richt zich tot vakleraren, studiekeuzebegeleiders, SOHO-coördinatoren voor de overgang van secundair onderwijs naar hoger onderwijs, klastitularissen en derdegraadcoördinatoren. Het heeft als doel hun leerlingen in groep kennis te laten maken met de “cultuur” van het hoger onderwijs.

Het aanbod omvat zowel educatieve spelen in verschillende vakgebieden als informatieve sessies over studeren in het hoger onderwijs. Er wordt met de scholen overlegd in welke vakken het aanbod kan ingepast worden, of tot welke vakoverschrijdende eindtermen (VOETEN) het aanbod behoort.

Tevens wordt vanuit de dienst externe relaties het HUB-aanbod gecoördineerd van sprekers die in secundaire scholen de structuur van het hoger onderwijs toelichten en tips geven tot slagen. Ook voor ouders bestaat een aangepast aanbod, dat hen informeert over de vernieuwingen, kostprijs, enz.

De verschillende lerarenopleidingen van de HUB onderhouden, elk voor hun specifiek werkveld, intensieve contacten met de leraren. Dit gebeurt zowel via een navormingsaanbod, als via het organiseren van stages. Jaarlijks worden één of meerdere studienamiddagen georganiseerd, meestal in samenwerking met overkoepelende onderwijsorganisaties.

SMART is een specifiek mentorenproject in de lerarenopleidingen en in de Faculteit Taal en Letteren, waarbij hogeschoolstudenten scholieren van de tweede en derde graad secundair onderwijs begeleiden in de studie van een aantal basisvakken ter voorbereiding van de studies hoger onderwijs.

Tot slot wordt voor elke individuele vraag van een leraar bekeken welke diensten/personen/opleidingen in de instelling best geplaatst zijn om te antwoorden.

Via een resonantieraad wordt jaarlijks het aanbod geëvalueerd en bijgestuurd. Via vertegenwoordiging van de HUB in het schoolbestuur en in scholengemeenschappen van secundaire scholen wordt de evolutie in beide vormen van onderwijs nauwlettend gevolgd. Omgekeerd is het secundair onderwijs ook vertegenwoordigd in de Raad van Bestuur van de HUB.

Universiteit Gent (UGent)

The university has developed a portfolio of summer courses and other supportive instruments for future students entering higher education (in Dutch): <http://www.opleidingen.ugent.be/studiekiezer/nl/brochure/holcours.pdf> and <http://www.ugent.be/nl/onderwijs/studieondersteuning/studiekeuze/infosessies>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Individual support to children in grammar schools by students Teacher Training.

- Classes grammar school visit several Teacher Training initiatives.

- Homework support to highschool students as of 12 years old. - language support to highschool students as of 17 years old.
- Offer of +/- 60 workshops for teachers and students of 8 years old and up (I love IT, Robocop, Lego mindstorms, Sports, etc.) www.vub.ac.be/infoover/associatie/brutus.html, www.i-love-it.be and www.erasmushogeschool.be/, workshops Counseling for educational choice.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Lerarenopleiding (DLO):
 - (i) Het project 'De Leerbrug' had als doel om samen met de Leuvense secundaire scholen (die veel studenten aan de KHLeuven leveren) te zoeken naar mogelijkheden om de overgang naar het hoger onderwijs te faciliteren.
 - (ii) In het Buddy-project wordt huiswerkbegeleiding georganiseerd voor leerlingen basisonderwijs en leerlingen secundair onderwijs in de scholen van KSLeuven. Studenten van het derde jaar begeleiden als buddy 24 maal een klein groepje leerlingen op dinsdag en/of donderdag na schooltijd. Deze opdracht is een element van de ingroeistage/innovatieve stage. Samenwerkingsverband o.l.v. de dienst onderwijs van de stad Leuven - KULeuven - KHLeuven - Groep T, KSLeuven, GO Leuven.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T):
 - (i) Participatie in het project 'De Leerbrug', cfr. supra.
 - (ii) Samenwerking met land- en tuinbouwschool De Wijnpers in het project Chemie en Cultuur. De leerkracht van deze school is een actieve medewerker in de stuurgroep van het project. Jaarlijks organiseren we onder meer een studiebezoek aan de brouwerij en afvalwaterzuiveringsinstallatie van PALM Breweries. Deze studiedag staat open voor leerkrachten en leerlingen van De Wijnpers en voor lectoren en studenten van de hogeschool.
 - (iii) 'Cool met chemie' voor leerkrachten van lagere scholen.
 - (iv) 'CISCO-Academie' voor leerkrachten uit lager onderwijs.
 - (v) Labo-opleiding voor leerkrachten secundair onderwijs
 - (vi) wetenschapsdagen voor leerlingen en leerkrachten secundair onderwijs.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Start-to-Study nights Junior College Concept Buddy project (volunteer students are paired with technical high school students to help them transition to the university) Open Class Week Science for Fun projects.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university is participating actively in the scientific week as organised by the Flemish government. At that occasion a lot of secondary school pupils come to our university to get acquainted with technology and science. Furthermore each department organises activities to stimulate the popularisation of science in order to stimulate primary and secondary school students to follow more technology oriented degrees in the university. In the teacher training department there is a very active way of cooperating with primary and secondary schools because of traineeship periods of students in these schools. Furthermore all secondary schools are being visited each year to inform the management about the results of their alumni at our university. Also training in ICT is being organised for primary and secondary school teachers. The management of secondary schools is regularly invited to attend sessions relating to the transition of secondary to higher education e.g. to explain the new bachelor-master structure in higher education a few years ago.

Hogeschool Gent (HoGent)

As the free choice for education is a fundamental right in the Belgian Law, cooperation with schools, especially secondary schools, is not systematically organized. However, specific organizations, informing pupils and parents about the possibilities at higher education institutes, do have this as a specific task. UCGhent is collaborating with these organizations. For example with “De Stap Gent” <http://www.destapgent.be/>. The ministry of education together with the Center for Pupil Counselling, is organizing full day information sessions for pupils of the final secondary schools in order to inform them about the study possibilities at the HOI'. Besides this the University College Gent also has an offer of workshops, demo-classes, etcetera. For more info also see www.hogent.be/aanbodSO.

2.8 Benchmark Tailored training programmes for local policy organizations

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Example: Creativity and innovation workshops for local policy organisations (www.innowiz.be).

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Het Groepscentrum Permanente Vorming (GPV) organiseert op vraag maatschappelijke dienstverlening. Thema's zijn: invulling van pedagogische studiedagen in het onderwijs, bijv. rond het thema “agressie”, begeleiding van teams in de hulpverlening. Op dit moment zijn vraag en aanbod eerder beperkt.

De Hogere Leergangen voor Fiscale en Sociale Wetenschappen zijn actief in het beleidsvoorbereidende fiscale denkwerk.

Universiteit Gent (UGent)

One good practice is the Master of Maritime Science: The course programme aims at addressing persons who are interested in maritime transport. It contains three main parts: a legal, an economic and a technical part. Depending on the student's interests, he/she can also obtain knowledge of logistic, policy or multimodal elements. The Master Maritime Science tries to offer a scientific education that is also relevant in practice. The programme does not only address jurists but also nautical scientists, economists, policy officials, people who already work in the shipping industry,... The degree of Master in Maritime Science opens many professional possibilities: lawyer's office, transport insurance, transport companies, governments, shipping agencies, dock industry,... More information on: <http://www.maritieminstituut.be>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

IT training for CEVORA. See also in service training.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): In de posthogeschoolvorming worden soms initiatieven genomen op vraag van het werkveld.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): Procesbegeleiding op vraag van externe organisaties, enkele voorbeelden:

- Begeleiding in het onderzoek naar en de uitbouw van een visie op vrijetijdsparticipatie van mensen in armoede. Geert Boutsen. Stad Bilzen. 2009-2010.
- Procesbegeleiding m.b.t. de afstemming en potentiële samenwerking tussen de organisaties maatschappelijk kwetsbare jongeren (fase 1 en 2). Geert Boutsen en Geoffrey Heirbaut. Provincie Limburg. 2008-2009 Begeleiding van een hervorming. 2007-2008.
- Groep INTRO vzw, een organisatie voor vorming, onderwijs, opleiding, trajectbegeleiding, jobcoaching, werkervaring en sociale economie. De organisatie stelt zich als doel mensen die moeilijk hun weg vinden in onze samenleving te ondersteunen in het verwerven en versterken van hun competenties. Zo kunnen zij als persoon sterker worden en volwaardig deelnemen aan de samenleving. Opstellen syllabus en geven van vorming in het kader van de sessies sociale plattegrond. Katrien Meireman en Steven Omblets. Provincie Vlaams-Brabant. 2009.
- Opleiding inzake het omgaan met opvoedings- en gedragsproblemen in complexe opvoedingssituaties. Maurits Wysmans. De Trommel vzw, Dagcentrum voor Integrale Gezinsbegeleiding, Leuven. 2009.
- Vorming rond meerzijdige partijdigheid. Marleen Heylen. De Rode Antraciet vzw, Cultuur en vormingswerk met mensen die met justitie te maken krijgen.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

<http://www.hiva.be/nl/vorming/>.

Hogeschool Gent (HoGent)

Some faculties organise training programmes for several services or organizations. Trainings are organized for the federal police, for educational institutions, for entrepreneurs, and so on. These trainings are spread out through the whole university college, each faculty offering courses in it's own domain. Besides this quite some researchers are working on policy instruments. For example one project is working on local policy instruments towards the implementation of community policy concerning deprived neighborhoods in Gent.

Hoofdstuk 3 Processen die bijdragen tot de ontwikkeling van bedrijven en het bedrijfsleven

Elke instelling van hoger onderwijs zou een degelijk strategisch plan of een kader moeten hebben waarmee de noden aan kennisondersteuning kunnen worden gedetecteerd. Daarin kunnen o.m. volgende zaken worden gerealiseerd:

- Analyse van de regionale context, de noden en de vragen.
- Inzet en medewerking van alle personeelsleden, ook van die van de sociale en humane wetenschappen.
- Regelmatige review en updating.
- Het moet dus een inclusief proces zijn waarbij de hele instelling betrokken is.

Met zo een plan kan aan verschillende doelstellingen worden tegemoetgekomen:

- Antwoord geven op wat de regionale markt aan skills en ervaring nodig heeft.
- Werkgevers de kans geven om te helpen bij de ontwikkeling van curricula.
- Voorzien in cursussen, opleidingen, retraining voor werknemers en werkgevers; zo mogelijk specifieke trainingsprogramma's opzetten voor lokale organisaties.
- Opzetten van spin-off-bedrijfjes, gebaseerd op wat de gemeenschap in de regio nodig heeft, niet op de noden van de onderwijsinstelling.
- Pro-actief mee helpen aantrekken van buitenlandse investeringen: door het kunnen afleveren van gegradueerden en van gespecialiseerde diensten, gaande van technologische ondersteuning tot het vertalen en het aanbieden van taalcursussen.

Ten slotte moet de algemene strategie gefocust zijn op ondernemerschap. De onderwijsinstelling moet voorzien in cursussen en trainingen voor jonge gegradueerden om hen aan te zetten tot ondernemerschap nu of later. Daarvoor moet een degelijke ondersteuning aanwezig zijn.

3.1 Benchmark Strategic plan for business support

Universiteit Gent (UGent)

Press release of the Valorisation policy: <http://www.ugent.be/en/news/bulletin/spinoff.htm> (2009-05-31): Ghent University is a 'breeding ground' for budding companies. The active spin-off policy cultivates entrepreneurship. A long-term strategic vision is also being drawn up: UGent aims at setting up ten spin-offs per year. During the last years, Ghent University has drastically restructured the organisation of its valorisation policy. New ideas and goals about spin-offs must result in a strong increase of the number and quality of the UGent spin-offs. The creation of economic value is central to this recent policy shift: an active spin-off policy that cultivates entrepreneurship, while intensifying co-operation with partner companies through the knowledge platform Gent BC ('Big in Creativity'). Ghent University already creates a large share of the total employment of all Flemish university spin-offs. Technology Transfer covers all aspects of valorisation and commercialisation of knowledge and technologies which result from university research. In brief, the Technology Transfer Department is the link between researchers from Ghent University and the corporate world. More information on <http://www.techtransfer.ugent.be>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- EhB research policy: knowledge transfer to labour market (cooperation with Technology Transfer Interface - TTI - of the VUB).
- VUB: TTI and R&D: operational unit supporting the Council for the Industrial Research Fund and the Academic Commission for Knowledge, Innovation & Technology Transfer (KITT).
- The strategic plan of the VUB regarding regional economic activities is included in the 5 year policy plan for research & development. It is also put forward in the general strategic plan of the university (ASP), where it is monitored via SMART PKI's.
- Next to this, a 5 year strategic plan is made for the Flemish region in the context of the "Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de ondersteuning van de Industriële Onderzoeksfondsen en de Interface activiteiten van de associaties van de Vlaamse Gemeenschap".
- A 3rd strategic plan is made every 2 years for the Brussels region, in the framework of the TTI-contract "Subsidie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met het oog op de bevordering van de technologietransfer gericht op de economische ontwikkeling en de innovatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest". Voor meer informatie, zie: www.vub.ac.be/english/infofor/researchers/technologytransfer.html.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Good practice uit het departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): Start-Up Café. Het Start-up Café is een vernieuwend concept binnen het departement Economisch Hoger Onderwijs van de KHLeuven om ondernemingszin en ondernemerschap te bevorderen bij studenten en alumni. Start-up Café is een virtueel en fysiek café waar tal van activiteiten plaatsvinden om de ondernemingszin te stimuleren. Het Start-Up Café in Leuven behoort tot een internationaal netwerk met cafés in onder andere het Verenigd Koninkrijk en Denemarken, maar ook in Colombia, Thailand en China. Met deze Start-Up Cafés wordt via projecten ook internationaal samengewerkt. Volgende activiteiten staan nog gepland:

- dinsdag 17/11/2009: Mieke Smet - Klare Taal, zelfstandig vertaler/tolk;
- dinsdag 8/12/2009: Robbie Tas - Curia, advocaat;
- woensdag 9/12/2009: Bedrijfsbezoek Duc D'O;
- vrijdag 26/02/2010: Congres voor derdejaarsstudenten in Echo.

Alle activiteiten worden georganiseerd in samenwerking met de partners van het Start-up Café: Agentschap Ondernemen, Flanders DC, JCI, Markant, Rotary, Vkw, Vlajo en Voka. www.start-upcafe.eu en www.delvora.be <http://www.khleuven.be/Pers/Persberichten/16/detail/2982>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

LRD and the Industrial Reserach Fund (IOF) include in their strategic plan close interaction with all innovation actors in the region, in order to support the region in its growth path towards a highly competitive knowledge driven region. This includes vertical (DSP-Valley, L-SEC, Flanders Smart Hub, etc...) and horizontal networks (i.e. Leuven Inc.), centres of excellence (L-MTC, L-MRC, L-ICT, etc... streamlined with key areas in Flemish government policy), Innovatienetwerk (VIN). Furthermore, KULeuven/LRD and IOF engage in international networks (TTR-ELA-t, ASTP, LERU, etc...).

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university has no real strategic plan for business support. Nevertheless our university is stimulating as much as possible the development of entrepreneurship. Development of entrepreneurship in all our curricula (not only in management curricula) is very important to us. In this way our university is also a member of the association for developing entrepreneurship coordinated by the city of Ghent with representatives of all universities in Ghent. In our business management curricula there is a close cooperation with the Chamber of Commerce East-Flanders to support entrepreneurship as much as possible.

Hogeschool Gent (HoGent)

A strategic plan has been developed as a result of an inclusive process across the whole university. This plan has been implemented for all units. A specialized unit (www.hogent.be/centrumvoorondernemen) has been set up. This is engaged at the stimulation, education and professional and academic implementation of entrepreneurship. As Hogeschool Gent is the only local university who has such unit, we have several contracts with other institutions to who we perform the same services. For more history on this we provide the following link: <http://www.centrum-voor-ondernemen.be/site/contentpage2.php?primid=5&hid=11>.

3.2 Benchmark Creation of spin-off firms

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB):

DEBUuT richt zich tot werkzoekenden in de Brusselse regio die een project hebben dat kan uitgroeien tot een zelfstandige activiteit, maar die professioneel onzeker zijn. DEBUuT coacht hen binnen een beveiligde ruimte om hen maximale ondernemingskansen te bieden en het ondernemingsrisico te beperken. Essentieel bestaat de methodiek van DEBUuT uit een combinatie van op maat gerichte individuele coaching en collectieve dynamiek. Het traject bij Debu(u)t kan een voortraject zijn op coöperatief ondernemen.

Deelnemende organisaties in dit initiatief zijn, naast HUB-EHSAL: Hefboom, Trividend, Syntra Brussel, De Overmolen, Crédal en dhr. H. Teugels.

Sinds de oprichting tot eind september 2009 hebben er zich 345 kandidaten aangemeld en zijn er 32 uitgestroomd. Hiervan zijn er 14 zelfstandig geworden, 15 hebben een betrekking in dienstverband gevonden en 3 vonden een job en zijn zelfstandig in bijberoep.

DEBUuT heeft een personeelsbezetting van 2,2 VTE (inclusief freelance medewerkers) en wordt gesubsidieerd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De HUB engageert zich door middel van dit initiatief in het economisch en sociaal weefsel van de Brusselse regio –een regio met een hoge werkloosheidsgraad en een bijzondere allochtonenproblematiek.

PROSE is een spin-off van de expertise op het vlak van kwaliteitszorg.

Het samenwerkingsverband ontstond in 1998 en betrof initieel een netwerk van diverse hoger onderwijsinstellingen. Later werd de expertise ook verder ontplooid in het secundair en volwassenenonderwijs en de vormings- en welzijnssector.

Aangezien financiële middelen voor kwaliteitszorg en expertise-opbouw in deze non-profit organisaties beperkt zijn, wil PROSE op een budgetvriendelijke manier de kwaliteitszorg in de sector helpen realiseren.

PROSE heeft als doel het ontwikkelen en verspreiden van methoden en instrumenten voor integrale kwaliteitszorg in organisaties. Deze methoden zijn gericht op kwaliteitsmeting, kwaliteitsborging en kwaliteitsverbetering op basis van zelfevaluatie. Daarnaast neemt PROSE initiatieven die goede praktijken aanmoedigen en ondersteunen.

PROSE is actief in de Benelux-landen, en sinds 2005 ook op Europees vlak met de introductie van Engelstalige en Franstalige versies.

Universiteit Gent (UGent)

The Technology Transfer Office has set up a university wide network of business developers and postdoctoral researchers with experience in high-tech entrepreneurship, international business development or IP portfolio management. A list of these so-called valorisation consortia can be found here: http://www.techtransfer.ugent.be/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=1. Most spin-off companies are funded by internationally recognised venture capital funds and operate in close cooperation with international partners. The University has its own investment fund: <http://www.baekeland-fonds.be/index.php?lang=EN>.

A list of the most recent created spin off companies can be found on http://www.techtransfer.ugent.be/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=223.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

VUB www.vub.ac.be/english/infofor/industry/spinoffs.html under "portfolio and brochure".

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The mission statement of LRD, the KULeuven tech transfer office explicitly mentions its intention to promote and support the transfer of knowledge and technology between the university and industry. To this end, LRD offers professional advice with regard to legal, technical as well as business related issues. LRD's activities include contract research, intellectual property rights management, establishment of new research-oriented and innovative spin-off companies and the promotion of high-tech entrepreneurship and innovation by stimulating network activities. End of 2009, cumulative KULeuven spin-off amounted to 89, of which 78 currently still active.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university policy is to create one spin-off per year. At the moment we have 3 spin-offs.

- Fugeia – Indurium;
- Engineering Services;
- Engineering and Solutions for Transport and Logistics.

For more info please see: www.fugeia.be www.indurium.be www.estl.be

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is actually working on the creation of a spin-off. A declaration of intention has been signed for the creation of this spin-off, which would use a new coaching technique for plasters to avoid friction. The technique has been developed at the faculty of Textile Technology.

3.3 Benchmark Engagement in investment attraction

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL actively participates in multiple regional platforms which partly focus on the attraction of investments. This is the case for Life Sciences, Logistics and Clean Tech.

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Creative industry, interactive 3D & gaming.

Universiteit Gent (UGent)

Gent BC (Ghent Big in Creativity) was founded in 2008 by the University of Ghent, the City of Ghent and the Development Agency of East Flanders. As a platform, it intends to expand the existing activities and to enable networking between different actors in the field of innovation and knowledge based industries in the region. Furthermore Gent BC stimulates entrepreneurship in these industries and promotes the knowledge based region within Flanders and on international level. By promoting the region as knowledge intensive, it tries to facilitate inward investments. More information on: <http://www.gentbc.be/en/homepage>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Discussion with the Brussels Region to develop the "Delta terrains" close to the campuses of the VUB and the ULB, in order to attract dedicated ICT firms that can collaborate with the universities in the region. Collaboration between different Flemish universities and the Flemish Institute for Science and Technology (IWT) to attract the new R&D facilities of a major company to Flanders.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

LRD employs general and domain specific business development managers to attract companies and accommodate them in the science parks. Currently LRD also engages in the Flanders Smart Hub project (together with the Chambers of Commerce and the province) to promote the region and attract companies. Over last 5 years, KULeuven invested 4 million Euro in spin-off companies, which leveraged external investment currently totaling over 320 million Euro. LRD interacts with a large network of international venture capitalists and business angels. LRD is also in the board of directors of Flanders Investment and Trade, which has rep offices around the world to ensure the link with the university and to represent the interests of the KULeuven spin-off companies.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university has no engagements with foreign direct investments. Nevertheless it is the aim that our 3 earlier mentioned spin-offs will be profitable after the starting phase. Foreign companies are also subsidizing Ph D researchers in our university.

Hogeschool Gent (HoGent)

University College Gent is a partner and member of the executive board of Gent BC, an organization which is explicitly focused on the attraction of foreign investment. University College Gent is also member of the working group which focuses on the attraction of foreign knowledge workers (researchers, lecturers, etcetera).

3.4 Benchmark Promoting graduate entrepreneurship

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

Not all PHL departments provide entrepreneurship courses, partly in view of the fact that not all study areas can be directly related to entrepreneurship. When little expertise is available, PHL engages in relations with regional employers associations (who traditionally provide starters with the necessary expertise).

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Entrepreneurship modules for Industrial design engineering students, Multimedia and communication technology students,... with facilities for incubator.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Sinds 1983 verricht het Studiecentrum voor Ondernemerschap op een onafhankelijke manier beleidsgeoriënteerd wetenschappelijk onderzoek over ondernemerschap met de focus op het familiebedrijf. De resultaten van dit onderzoek komen in verschillende cursussen aan bod. Handelsingenieurs (eerste master), studenten Handelswetenschappen (laatste jaar) en studenten Milieu- en Preventiemanagement krijgen verschillende cursussen over ondernemerschap en familiebedrijven, gebaseerd op het onderzoek van het Studiecentrum. Via het onderzoek heeft het Studiecentrum veel contact met ondernemers, familiebedrijven, politici en vertegenwoordigers van ondersteunende organisaties. Zij worden uitgenodigd om tijdens de cursussen over hun activiteiten te getuigen. Op die manier geraken studenten enerzijds vertrouwd met de reële wereld van het ondernemerschap en het familiebedrijf en worden anderzijds de ondernemers en familiebedrijven rolmodellen voor de studenten. Voor hun masterthesis kunnen de studenten samenwerken met de onderzoeksprojecten van het Studiecentrum.

De N.V. Actief is een onderwijsproject ter bevordering van het ondernemerschap. De N.V. Actief is een onderneming, die participeert in het kapitaal van bedrijven die door student-ondernemers van de HUBrussel, tijdens de laatste fase van hun studies Handelswetenschappen of Handelsingenieur, worden opgericht en geëxploiteerd. Het is met dit doel dat de N.V. Actief door de HUBrussel en enkele partners wordt opgericht.

Deze partners zijn: KBC-Bank, Social Profit en Openbare Sector, en Trividend, Vlaamse Participatiemaatschappij. Er is verdere ondersteuning van de ondernemers vanwege UNIZO en KPMG. Het kapitaal van de NV bedraagt 90.000 €, dit bedrag kan op eenvoudige vraag verdubbeld worden. De juridische oprichting gaat door in februari 2010.

De HUBrussel en haar partners geloven erin dat zij een aantal jonge mensen op een unieke manier kunnen ondersteunen in de ontwikkeling van hun ondernemerstalent. Het gaat om studenten die zich wensen te bekwamen in het "ondernemen"... door te ondernemen. "Learning by doing" is hier het leidmotief, maar dan in de meest uitgesproken vorm. De N.V. Actief benadrukt dat zij alleen initiatieven wil ondersteunen met een hoog potentieel om tot volwaardige bedrijven uit te groeien. Er moet met andere woorden, een gegronnd vooruitzicht zijn op een ware bijdrage aan de samenleving.

De werkwijze verloopt als volgt. Studenten kunnen pas gebruik maken van een kapitaalsparticipatie vanwege de N.V. Actief op basis van een business plan dat zij voorleggen aan de Raad van Bestuur van die N.V. Dat business plan toont niet alleen de commerciële en financiële haalbaarheid van het initiatief aan, maar eveneens de economische en maatschappelijke meerwaarde. Het moet om duurzame initiatieven gaan.

Als een business plan door de Raad van Bestuur van N.V. Actief wordt goedgekeurd, richt de student zijn/haar bedrijf op. Dat kan de vorm krijgen van een BVBA, een CVOA of andere. De student investeert ook zelf een bedrag in zijn/haar bedrijf, want ook dat is eigen aan ondernemen. Huisvesting wordt voorzien door de HUBrussel. Er wordt ook een peter met sectorkennis toegewezen vanuit een bedrijvenorganisatie, voor advies en coaching.

De resultaten van de studentenonderneming worden periodiek en nauwgezet opgevolgd in de Raad van Bestuur van het studentenbedrijf, waar de N.V. Actief – als hoofdaandeelhouder - uiteraard in zetelt, meestal als voorzitter. De studenten-ondernemers voeren zelf de boekhouding van hun bedrijf op de server van de HUBrussel. De vertegenwoordiger van de N.V. Actief (de controller) kan ten allen tijde de boekhouding van de diverse vennootschappen consulteren.

Wanneer de student afstudeert (einde masterjaar) eindigt contractueel ook de participatie van de N.V. Actief. Op dat moment kan de student ervoor opteren om de vennootschap verder te zetten en koopt hij/zij de aandelen over van de N.V. Actief. Dat gebeurt tegen het initiële instapkapitaal verhoogd met een rentevergoeding.

Indien de student hier niet voor opteert, dan wordt de vennootschap ontbonden. Na terugbetaling van het initieel kapitaal + een rentevergoeding (cfr. hiervoor), wordt het saldo verdeeld. Indien de liquidatie afsluit met een tekort wordt dit bijgesteld door de N.V. Actief (er is contractueel bepaald dat de student, buiten zijn eigen inbreng, geen verlies mag lijden).

De mogelijkheid om dit traject te volgen is in het curriculum van de studenten voorzien (zowel in het derde Bachelors jaar als in de Masters). Het initiatief is ten aanzien van de studenten gestart in oktober 2009.

Er zijn momenteel (=februari 2010) 13 business plannen in ontwikkeling, waarvan er twee in februari 2010 zullen voorgedragen worden voor financiële participatie. De sectoren waarin studenten hun ondernemingen ontwikkelen zijn divers; het gaat om ecotoerisme, het aanbieden van websiteapplicaties op verschillende vlakken, ontwikkeling van diensten in o.a. de zorgsector, diensten op het gebied van human resources management, een heel specifiek concept van voeding en catering, een initiatief in mode en design, enz.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

The VUB has developed a rather complete set of programs and tools to promote entrepreneurship at undergraduate and graduate level. Information can be found on the (Dutch) websites Technology transfer Interface: <http://www.vub.ac.be/infoover/onderwijs/lerenondernemen.html>. Project technologisch ondernemen: <http://www.vub.ac.be/infoover/onderwijs/technologischondernemen/>.

In summary:

- Master Business engineering (Solvay- Faculty of Economics).
- Master bedrijfskunde (business development): 1 year program for students other than from the Faculty of Economics.
- Integration of courses in the curricula of masterprograms of Faculties of Engineering and Sciences & Bio-engineering. Courses include Business economics, Entrepreneurship, Business plan development (students

work on actual R&D projects of interested researchers), Student companies (Entrepreneurship talent corporation, under the protection of a separate Fund).

- Starters seminars: every year, open to students, researchers and external participants. Focus on high-tech start-ups. Other tools:
 1. BI3 venture capital Fund in which VUB participates, invests in VUB research based spin-off companies <http://www.vub.ac.be/english/infofor/industry/bi3.html>.
 2. Dedicated incubator facilities, IICB (Flanders) and ICAB (Brussels) <http://www.vub.ac.be/english/infofor/industry/incubationcentres.html>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- In het departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO) worden verschillende initiatieven omtrent ondernemerschap genomen: Start-Up Café (fysiek en virtueel ontmoetingsplatform voor ondernemers), diverse Small Business Projects (SBP). <http://www.khleuven.be/Pers/Persberichten/16/detail/2982>
- De KHLeuven heeft een gemeenschappelijk opleidingsonderdeel rond ondernemen ingericht, dat kan worden gevolgd door alle studenten van de hogeschool (dus ook van de andere opleidingen). Voor meer info: <http://www.khleuven.be/Pers/Nieuws/14/detail/1376>.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): in de opleidingen Voedings- en dieetkunde en Toegepaste informatica zijn opleidingsonderdelen opgenomen die het economische inzicht en het ondernemerschap beogen. Ieder jaar kunnen studenten thema's voor afstudeerwerken in die richting en gelijkaardige stages kiezen.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Different modules w.r.t. exploitation of research results are available (see 3.5). Moreover, specific incentive systems are in place. The possibility for research groups to organise their exploitation activity in a division structure remains a very strong incentive mechanism.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The stimulation of entrepreneurship is a key element in the policy of the university. In all fields of study, entrepreneurship is promoted. Departments have to submit each year a departmental development plan linked to their budget. The development of entrepreneurship is an important evaluation criterion in that plan. Also in the non-managerial curricula, specific attention is being paid to entrepreneurship. In this way the engineers have a special number of ECTS credits devoted to entrepreneurial competences and setting up a management business plan.

Hogeschool Gent (HoGent)

The Center for Entrepreneurship of the University College Gent has developed from the faculty of business and public administration and is specifically aimed at making students and graduates more entrepreneurial or stronger at enterprising. For the moment the Center for Entrepreneurship has grown towards a University-wide institution which delivers support and sensitization towards all students. Recently a contract has been made with the City Gent to deliver these same services towards all Gent students. For more information www.centrum-voor-ondernemen.be.

3.5 Benchmark Graduate start-ups arising from university programmes

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL involves local employers associations with regard to spreading expertise and supporting starters on entrepreneurship.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Support for 20-50 students. See previous benchmark 3.4. Apart from research based spin-offs, the number of businesses that are set up after 6 months is not monitored.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The KULeuven doctoral schools' training includes a module dedicated to the exploitation of research results; PhD students developed their own exploitation plan, supported by LRD. Research teams with actual spin-off plans can participate in special entrepreneurship master classes, in which experts from LRD and partner universities, investors and entrepreneurs give intense training and guide researchers in their first steps towards spin-off. Leuven Inc regularly organises events gathering academic research groups together with starting and growing high-tech companies, consultants and investors on current trends, visionary workshops, topical seminars, entrepreneurial cafes and management courses, with a strong focus on innovation and high-tech entrepreneurship. The Faculty of Bus and Econ offers cross faculty entrepreneurship courses for master and Phd students, including business plan presentations, the Centre for Intellectual Property Rights offers courses on IPR management.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university does not follow up how many alumni start up their own business after graduation. Nevertheless alumni are informed about the possibility to start up their own business in cooperation with the local Center for Entrepreneurs. Recently an engineering student graduated from our university received the award of "Ghent Entrepreneur of the Year".

Hogeschool Gent (HoGent)

For the moment there is support for 5 students per year, concerning their own enterprise. From these five, about two students effectively start-up in the first six months. With the recent growth of the Center for Entrepreneurship towards all faculties, we suppose this number will increase in the coming years.

3.6 Benchmark Availability of entrepreneurship modules

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Entrepreneurship for engineers. Entrepreneurship for social work (ESPIEW: www.espiew.eu), education, etc.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

In de 3 basisopleidingen van de Faculteit Economie en Management (Bachelor/Master in de Handelswetenschappen, Bachelor/Master Handelsingenieur en Bachelor/Master in het Milieu- en Preventiemanagement) loopt ondernemerschap & managementvaardigheden als een rode draad doorheen de hele opleiding en komt dit heel expliciet tot uiting in de businessprojecten binnen het traject Ondernemend Leren. In elk jaar krijgen de studenten een project waarbij ze specifieke managementvaardigheden ontwikkelen: werken in team, onderhandelen, professioneel rapporteren, omgaan met conflicten, creatief denken, dossiers verdedigen, timemanagement, plannen en organiseren, enz. De ondernemingszin wordt gestimuleerd en studenten leren disciplineoverschrijdend denken. In de opleiding Handelswetenschappen kunnen de studenten vanaf het 3^e jaar specifiek kiezen voor de richting Bedrijfsmanagement en Ondernemerschap. Binnen de Faculteit Economie en Management krijgen studenten uit de opleidingen Handelswetenschappen en Handelsingenieur bovendien de kans om reeds tijdens hun studies een eigen bedrijf op te richten. Via de NV Actief investeert de HUB samen met enkele financiële partners in veelbelovende projecten van studenten. Studenten kunnen rekenen op professionele ondersteuning van ondernemers uit het bedrijfsleven en een financieel veilige opstartmogelijkheid. Hierdoor kunnen studenten businessconcepten met een minimum aan risico's in een reële context ontwikkelen en krijgen jonge bedrijven alle groeikansen die ze verdienen. Studenten leren de zakenwereld van binnenuit kennen met als resultaat een flinke portie ondernemingservaring. In dit kader werd op 26 januari 2010 ook een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met UNIZO Vlaams Brabant & Brussel.

Universiteit Gent (UGent)

- Doctoral Schools: modules in the Doctoral Training programme aimed at competence training (transferable skills), including entrepreneurship: <http://www.ugent.be/doctoralschools/en>.
- Minor Industry and Management for Master of Chemistry: programme including ECTS: <http://www.opleiding-en.ugent.be/studiegids/2009/EN/FACULTY/WE/NNTO/CHCHEM/400102/INDEX.HTM#CHCHEM40010201>.
- Faculty of Engineering: Minor Course List for Masters of Engineering <http://www.opleidingen.ugent.be/studiegids/2009/EN/FACULTY/TW/NNTO/EHPOOL/400004/INDEX.HTM>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven):

- In het departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO) worden verschillende initiatieven omtrent ondernemerschap genomen: Start-Up Café (fysiek en virtueel ontmoetingsplatform voor ondernemers), diverse Small Business Projects (SBP).
- De KHLeuven heeft een gemeenschappelijk opleidingsonderdeel rond ondernemen ingericht, dat kan worden gevolgd door alle studenten van de hogeschool (dus ook van de andere opleidingen). Zie ook <http://www.khleuven.be/Pers/Nieuws/14/detail/1376>.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): in de opleidingen Voedings- en dieetkunde en Toegepaste informatica zijn opleidingsonderdelen opgenomen die het economische inzicht en het ondernemerschap beogen. Ieder jaar kunnen studenten thema's voor afstudeerwerken in die richting en gelijkaardige stages kiezen.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Entrepreneurship modules are complemented with course-specific modules and generic business skills modules, e.g. offered by the doc schools.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Entrepreneurship skills and competences are embedded in all curricula and in all study fields. This concerns not only managerial curricula, but also the study fields of technology, health care, agriculture and education. Students are encouraged to take initiative and to develop innovation in all fields of study. E.g. Engineering students are learning about Lean Production principles by the development of a Lean Production Game.

Hogeschool Gent (HoGent)

Through the Center for Entrepreneurship services are available for the whole University College Gent, of which fixed collaborations with faculties of business, languages, technology and sciences, and arts. Specific courses like 'entrepreneurial skills' are for the moment only available for the business oriented faculties, but in the framework of internships, bachelor thesis or master thesis, all students can have the support of the Center for Entrepreneurship.

3.7 Benchmark Student placements with local employers

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

In verschillende professionele opleidingen van de HUB-EHSAL wordt geëxperimenteerd met diverse vormen van werkplekleren. Dit betekent dat studenten hun (onbezoldigde) 'stage' kunnen vervangen door 'leren tijdens het (bezoldigd) werken'. Voordelen van het werkplekleren zijn in elk geval de intensieve contacten met het werkveld, studenten brengen meer uren door op hun werkplek dan bij een traditionele stage. HUB-opleidingen maken op dit moment afspraken met leer-werkplaatsen omdat de manier waarop studenten begeleid moeten worden anders is bij werkplekleren dan bij stages. Tegelijkertijd wordt gezocht naar de manier waarop de overheid deze werk-studenten financieel kan en wil ondersteunen. Vooral de opleiding gezinswetenschappen werkt dit concept uit omdat zij zeer veel werkstudenten telt die zich niet kunnen veroorloven hun regulier werk te onderbreken voor een onbezoldigde stage.

In de lerarenopleiding worden in een project 'tutors na de bel' studenten geconfronteerd met het werken in Brusselse scholen buiten de gewone lesuren. Op woensdagnamiddagen verzorgen ze op een speelse manier zinvolle activiteiten voor kinderen en hun ouders.

In het tweede jaar Bachelor georganiseerd in de Rechtsfaculteit van de H.U.B – K.U.Brussel, moeten de studenten in het kader van het vak "Rechtsmethodiek" gedurende het tweede semester een stage van 104 uur doorlopen op één of meerdere juridische werkplekken. Hiervoor is één dag per week in het tweede semester gereserveerd.

Om de zelfredzaamheid van de student aan te scherpen, moeten de studenten zelf een stageplaats zoeken en daartoe de nodige contacten leggen. Daartoe wordt in het begin van het eerste semester een inleidend college gegeven en wordt aan de student een stagebundel ter beschikking gesteld met het stagereglement, alle stagedocumenten en de nodige informatie. Wanneer de student een stageplaats gevonden heeft, legt hij zijn stagevoorstel voor aan de stagebegeleiding. Na controle en goedkeuring door de stagebegeleiding, wordt de

stageovereenkomst ondertekend en kan de student in de tweede helft van het academiejaar starten met zijn of haar stage. Deze stages vinden zowel plaats binnen als buiten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De bedoeling van de stage is dat de studenten kennis maken met het recht in de praktijk in een sector of domein dat hen interesseert. Van de studenten wordt verwacht dat zij een ervaringsverslag maken aan de hand van een onderwerp dat zij graag tijdens hun stage zouden willen behandelen en dat zij ook als zodanig in hun stageaanvraag hebben weergegeven. Vandaar dat studenten op basis van de te behandelen vraag, ook naar meerdere stageplaatsen mogen gaan die verband houden met de vraag in kwestie. Momenteel wordt het aangeraden aan de studenten om een logboek bij te houden waaruit hun tijdsbesteding op de stageplaats kan blijken. In de toekomst zal dit logboek verplicht worden.

Zowel student als stageplaats kunnen steeds contact opnemen met iemand van de stagebegeleiding, die bestaat uit de twee vakverantwoordelijken en twee assistenten, ingeval van problemen of vragen. Op het einde van de stage wordt door de stageplaats een informatief evaluatieverslag gemaakt, zonder dat de evaluatie van de stage rechtstreeks meegerekend wordt in de quotering van de student. Bovendien moet opgemerkt worden dat het hier gaat om een deelquotering in het overkoepelende vak rechtsmethodiek.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- EhB: placements and training in companies.
- VUB: Job service for students.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Alle studenten gaan op stage in de instellingen en organisaties van de eigen regio. De opleidingen van de KHLeuven zijn praktijkgericht en vertrekken vanuit levensechte situaties. Via stages, eindwerken of projecten leveren de studenten een bijdrage aan de ontwikkelingen in het werkveld.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Recently a system of so-called "Baekeland mandaten" was introduced in Flanders. This stimulates PhD research in which Phd students closely collaborate with a company on a very specific topic. The company partially finances the research; the Flemish government co-finances the remaining part.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Placements in companies are available in all curricula. Technology and business management students go to companies, health care students go to hospitals and teacher training students go to pre-primary schools, primary schools or secondary schools. Engineering students develop their master proof in close cooperation with industry. Placements are not only within Flanders and Belgium, but can be also in international companies (via Erasmus placements).

Hogeschool Gent (HoGent)

In almost all educations, also the less technical ones, workplace learning is incorporated in the curriculum, mainly in the form of internships. More info: <http://bmer.hogent.be/stage/index.htm> and <http://www.hogent.be/studeren-buitenland/>.

3.8 Benchmark Incentives for staff to engage with business

Universiteit Gent (UGent)

Some incentives in place, but with some barriers remaining. Typically policy may be generally supportive but there is a lack of understanding across the institution. Promotions committees still take a narrow focus on research even though guidance suggests that business and industrial collaboration is valued equally.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

EhB:

- royalties (1/3 goes to the researcher);
- promotion policy;
- contracts with 3rd parties: personal allowance is possible.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Departement Gezondheidszorg en Technologie: G&T kiest er expliciet voor om de afstand tussen beleid en medewerkers zo klein mogelijk te maken zodat wederzijdse betrokkenheid en waardering is gegarandeerd. De leidinggevenden erkennen en waarderen de inspanningen van hun medewerkers, onder meer via incentives zoals teambuildingsactiviteiten gedragen door de instelling, deelname aan professionaliseringsactiviteiten in het eigen expertisedomein, enz.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

See higher: the LRD (tech transfer office) mission statement.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

All staff members are positively stimulated to cooperate with industry and the workfield in all fields of study. Especially retraining and updating sessions are being promoted. All retraining activities are being registered at university level in order to be reported to the Flemish authorities. On the other hand a lot of people from the workfield are actively invited to lecture at our university as visiting professors in order to pass on their professional experience to students.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent has well established and clear defined incentive and stimulation procedures. These procedures are incorporated in the recruitment of personnel, in the organization of internal funded research projects, in the creation of a service system with fixed rates (next to other ad hoc services), the organization of the yearly "innovation-market event", etcetera. The collaboration with business and industrial fields is very well elaborated and is visible on many levels. A good example is the organisation of a PWO (project-based scientific research)-project funding-system, which annually funds internal research that has to be implicitly connected to the professional field or the industry, otherwise the funding is not possible.

Hoofdstuk 4 Economische groei die gezonde openbare financiën en de afbouw van de werkloosheid garandeert

Voor de toekomst is groei, ondanks de crisis, noodzakelijk om de gevolgen van de vergrijzing op te vangen. Sommige economen denken dat Europa met een chronisch groeioprobleem kampt. Daarbij verwijzen ze naar de groeiprestaties van opkomende economieën die vandaag hun onbenutte kapitaals- en arbeidsreserves in de strijd gooien.

De Vlaamse leeftijdspiramide vertoont het typische profiel van een verouderde en verouderende bevolking: een zware top en een smalle basis. In vergelijking met 1980 is het aandeel jongeren in de bevolking gekrompen en het aandeel ouderen toegenomen. Dit duidt op een ontgroening en een vergrijzing van de bevolking. De vooruitzichten zijn dat de vergrijzing zich verder sterk zal doorzetten. Het aandeel 65-plussers evolueert van 18% vandaag naar 28% tegen 2050. Met hoeft geen waarzegger te zijn om te voorspellen dat een dergelijke ontwikkeling op dwingende wijze het beleid, dus ook het onderwijsbeleid, zal bepalen in de volgende jaren en decennia.

Een belangrijk aandachtspunt daarbij is de vervanging van arbeidskrachten. De instroom van jongeren op de arbeidsmarkt zal niet volstaan om de uitstroom van gepensioneerden op te vangen.

De oplossing waartoe hogeronderwijsinstellingen in belangrijke mate moeten bijdragen is niet alleen gelegen in het promoten maar in het effectief waarmaken van het een leven-lang-leren proces, van interactief leren en van het uitwerken van processen voor de doelbewuste ontwikkeling van het sociaal kapitaal:

- Gebruik maken van externe lectoren (vaak uit de industriële sector) en hen laten oefeningen geven aan de studenten
- Deelnemen aan de "learning region" strategieën, het ontwikkelen van nieuwe programma's om ouderen aan te spreken. Cfr. Nederlandse en Duitse voorbeelden.
- Strategische en operationele links maken met het bedrijfsleven en met steden en gemeenten: op regelmatige basis ontvangsten organiseren in de hogeschool voor bedrijfsmensen en publieke autoriteiten; Cfr. Duitse en Oostenrijkse Fachhochschulen
- Het bedrijfsleven en de gemeentelijke autoriteiten betrekken in internationale netwerken.

4.1 Benchmark Involvement in regional governance

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

HEI is partner in different NGO's such as Designregio Kortrijk, Flanders in Shape, Flanders drive, VION, enz.

Universiteit Gent (UGent)

Both on city and regional level, university based research and expertise has been the basis for socio-economic policy planning.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Economisch Hoger Onderwijs: het departementshoofd is bestuurslid van Leuven.Inc.
- Departement Sociale School Heverlee: Heel wat lectoren van SSH zetelen in raden van beheer van vzw's, organisaties, instellingen, zijn lid van overleg- en adviesraden, zetelen in jury's bij aanwervingen van personeelsleden.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie: de departementale leiding, opleidingshoofden en lectoren participeren volop aan de beroepsverenigingen en de organisaties binnen het werkveld; ze zetelen in jury's van projecten.
- KHLeuven algemeen: Aanwezigheid in overlegorganen met de stad Leuven. Lid van Netwerk Duurzaam Leuven, lid van het Vlaams EDO-overlegplatform.

Meer informatie: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Dienstverlening/Advies-en-consulting>.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Senior staff are encouraged to be members of board of regional institutes as much as possible, but there is no official registration or overview of this in our university.

Hogeschool Gent (HoGent)

Different researchers and lecturers take part in local and national governance bodies. We are by example head of the "Kenniscentrum Begroting en Fiscaliteit" which is a federal initiated and funded research group which conducts research on federal policy-demand that has immediate repercussions on national policy. The university college Gent is also member of different regional governance institutions on various levels.

4.2 Benchmark Contribution to regional economic analysis

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL provides ad hoc assistance to local and regional governmental bodies.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB participeert regelmatig in economische onderzoeksprojecten met externe financiering (bv. via het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Een voorbeeld is onze inbreng in BRIO (Brussels Informatie- en Onderzoekscentrum). Hieronder geven we een voorbeeld van een project uitgevoerd binnen dit centrum (opdrachtgever Vlaamse Gemeenschap). Promotoren van dit project waren J. Degadt, J. Colpaert, J. Lambrecht, T. Van Puyenbroeck en J. Eyckmans.

Het doel van het project was de ontwikkeling van een meetinstrument ter ondersteuning van de Brusselnorm en de ontwikkeling van een beleidsinstrument ter uitwerking van een Brusseltoets. De Brusselnorm is de norm die door de Vlaamse Gemeenschap wordt gehanteerd ten aanzien van het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad en inhoudt dat de Vlaamse Gemeenschap voor haar beleid in Brussel 300.000 mensen als haar doelgroep beschouwt. De Brusseltoets is een beleidsinstrument dat gebruikt wordt om alle Vlaamse decreet- en regelgeving vooraf te toetsen op de toepasbaarheid in Brussel en het effect op de band met Vlaanderen.

Met betrekking tot de Brusselnorm geven de resultaten een genuanceerd beeld weer. Voor sommige domeinen wordt de norm momenteel gehaald. Zo vindt 30% van het hoger onderwijs in Brussel plaats aan Nederlandstalige instellingen en ressorteert meer dan 30% van de opvangvoorzieningen voor jonge kinderen in Brussel onder de bevoegdheid van Kind en Gezin. Voor andere domeinen wordt de norm bijna gehaald. Dit is bijvoorbeeld zo voor het Nederlandstalige kleuteronderwijs in Brussel, dat meer dan 22% van Brussels aanbod uitmaakt. Voor nog andere domeinen, bv. de toepassing van de Vlaamse zorgverzekering in Brussel, wordt de norm niet gehaald.

Bij het in kaart brengen van de Brusselnorm wijzen de onderzoekers op de specifieke socio-demografische en taalkundige Brusselse situatie. Vanuit de Vlaamse Gemeenschap werd eerder al gesteld dat de Brusselnorm zich richt tot een diverse en meertalige doelgroep. Ook de centrumfunctie van het Vlaamse aanbod in Brussel wordt in het onderzoek mee in rekening gebracht.

Voor de Brusseltoets wordt in het onderzoek een sjabloon voorgesteld dat als leidraad kan dienen bij toekomstige Vlaamse regelgeving. Hierbij ligt de nadruk op de eigenheid van de Brusselse situatie, de bevoegdheidsverdelende regels, het overleg met andere actoren en de band van Brussel met Vlaanderen.

Op 30 september 2008 lanceerde Vlaams Minister van Brussel Bert Anciaux een persbericht n.a.v. deze studie. Enkele weken later lichtte in het Vlaams Parlement projectmedewerker Wim Naudts deze studie toe voor de Commissie voor Brussel en de Vlaamse Rand. (zie <http://www.briobrusseel.be/-ned/webpage.asp?-Webpageld=227&MenuId=7>).

Universiteit Gent (UGent)

University researchers have been actively involved in the so-called expert groups of the Flemish Council for Science and Innovation, conducting a foresight study. The study identified 30 priorities and 15 preconditions within six clusters of strategic importance to Flanders. The findings of the study are set out in this report: http://publicaties.vlaanderen.be/docfolder/8763/Technology_and_Innovation_in_Flanders_Priorities_2007.pdf.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Regional economic research in an ad hoc manner: policy preparing research, ordered by the region. -Some research groups focus on all aspects of a particular region, economic aspects included but not as main focus. e.g. Prof. Eric Corijn, COSMOPOLIS, http://www.cosmopolis.be/cms/cv_eric_nl.php, e.g. BRIO research platform <http://www.briobrusseel.be/ned/webpage.asp?Webpageld=3>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven):

- Innovatie en ondernemen is één van de zes onderzoeksclusters binnen de KHLeuven. Innovatie en ondernemen gaan hand in hand. Innovatie neemt verschillende vormen aan, van sociale tot technologische innovatie, net zoals ondernemen gaat van bedrijven over sociale economie naar social profit. De onderzoekscluster innovatie en ondernemen bestaat uit volgende domeinen: sociale en technologische innovatie, ondernemen, instrumenten van bedrijfskunde. In deze onderzoekscluster worden, naast onderzoeksprojecten, ook adviesopdrachten en opleidingen op maat uitgevoerd.
- Departement ECHO: diverse onderzoeks- en dienstverleningsprojecten rond economische thema's: marktonderzoek (bijv. in opdracht van Febelux, Vredeseilanden, Bioforum), Omgekeerd Woonkrediet, enz.
- SSH: Medewerking van lectoren in adviescommissies die mee beleid vorm geven. Voorbeeld: Frie De Greef, voorzitter van de Sectorraad Sociaal-Cultureel Werk, Vlaanderen.
- G&T: heel wat regionale verenigingen uit het werkveld participeren aan verschillende projecten van praktijkgebaseerd wetenschappelijk onderzoek waarbij lectoren optreden als coördinator of onderzoeker. Lectoren en leidinggevenden functioneren als beleidsmakers binnen diezelfde regionale en nationale verenigingen.
- Participatie in het Interregproject "Groeikans voor rurale ondernemers" (Departementen ECHO en G&T): Dit project beoogt het meetbaar versterken van de plattelandseconomie door de professionalisering van het multifunctioneel ondernemerschap (MURO) in een multifunctioneel platteland. De multifunctionele rurale ondernemers worden gestimuleerd tot professionalisering en innovatie in hun ondernemerschap en in de vermarkting van hun producten. De innovatie die daarvoor aangewend wordt, noemen we systeeminnovatie waarbij er simultaan wordt ingegrepen op de hardware (nieuwe ICT-systemen), de orgware (nieuwe organisatie van mensen en middelen) en de software (nieuwe ondernemerscultuur).

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The university of Leuven houses numerous research groups that offer adequate expertise to regional stakeholders. The Office for Research Coordination and Leuven Research & Development actively encourages researchers to collaborate with local governments and businesses and further develop the available expertise. For instance:

- The Flemish Research Organisation for Entrepreneurship and International Entrepreneurship (<http://www.ondernemerschap.be/en>) works on three pillars: Creation of Companies, Growth of Companies, Exit / Takeover of companies. It has been incorporated in the Vlerick Leuven Gent Management School, the renowned academic international business school in Belgium, specialised in research and consulting for business (<http://www.vlerick.com/en/knownres.html>).
- The HIVA (Research Institute for Work and Society; <http://www.hiva.be/en>) conducts applied and policy-oriented research on topics as the labour Market or work and organisation.
- The Expertisecentrum O&O Monitoring (<http://www.ecoom.be>) monitors innovation and R&D in regional (Flemish) business, and delivers policy support tools to the Flemish government.
- The Policy Research Centre on Governmental organization in Flanders (<http://soc.kuleuven.be/sbov-eng/index.htm>): Innovative policy, management and financial cycle; HRM and change management, Steering in networks of government, non profit and business; Renewed relations between citizens and government.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university has a great number of researchers but mainly in technology and engineering. Nevertheless there is also a special expertise unit of researchers in business management devoted to entrepreneurship. It is obvious that they are closely cooperating with local economical players such as Chambers of Commerce and companies in order to stimulate entrepreneurship and to set up common national and international projects. You will find more info at: www.project.KaHo_Sint-Lieven.be/gomarket. Our School for engineering is very regularly presenting its research activities to regional economic partners in order to further develop sustainable cooperation.

Hogeschool Gent (HoGent)

University College Gent is leading or collaborating partner in different research projects which involve regional economic analysis. Examples of these are mostly found in the business oriented faculties. This research is mostly undertaken in collaboration with regional stakeholders or policy makers. A good example here is our leading role in the Knowledge Center “Begroting en Fiscaliteit”, a federal funded research group who executes research on federal economical matters of fiscality.

4.3 Benchmark Analysis of regional futures

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB participeert regelmatig aan onderzoek dat gefinancierd wordt vanuit het zogeheten “Prospective Research for Brussels”-programma van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Instituut ter bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek en de Innovatie van Brussel). Dit programma financiert onderzoek met een toekomstgerichte visie in domeinen die door het Brussels Gewest als essentieel beschouwd worden. Deze projecten dienen bij te dragen tot de reflectie over de ontwikkeling van het Gewest.

Het is met name het Studiecentrum voor Ondernemerschap (<http://www.svobrusseel.be/>) van de HUB dat verschillende onderzoeksprojecten heeft ontwikkeld in het kader van dit Prospective Research programma. Deze projecten hebben een duidelijk economische finaliteit en richten zich specifiek op de problematiek van familiebedrijven in de Brusselse regio. Zie bijvoorbeeld het project “Naar schaalvergroting of schaalverkleining. Strategische positionering van ondernemingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest”, uitgevoerd door D. Arijs met J. Lambrecht als promotor (samenvatting op http://www.iwoib.irisnet.be/PRFB/t1/t8_fr.htm).

Universiteit Gent (UGent)

The City Council of Ghent has set up a strategic network with the University and other partners in order to identify and meet the challenges for a creative and innovative city for a medium long period (2020): Gent Scheppende Stad: <http://www.gent.be/eCache/THE/44/845.html>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Technology transfer interface takes part in steering committees (Centrale overleg groep IWT; werkgroepen IWOIB) but performs no own research on regional trends. Ad hoc through research of individual researchers.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Departement Gezondheidszorg en Technologie: het opleidingshoofd van de opleiding Voedings- en dieetkunde is binnen het Provinciebestuur Vlaams-Brabant coördinator van de projecten gezondheids promotie en ziektepreventie en heeft in die functie een zeer goed zicht op de socio-economische trends binnen gezondheidszorg en onderwijs.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

It is a strategic choice of the university to promote good cooperation with other social, economic and regional partners as much as possible. Foresight activities are included in research, education and social services. To foresee future developments is crucial to guarantee a high employability of graduated students.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is partner in Gent BC, an organization who is actively involved in the creation of the regional future of Gent as innovative and trendsetting region in research and entrepreneurship. Also the mission statement of the University College Gent involves an explicit engagement towards an open and creative future society through the creation of world-oriented professional and academic graduates. Besides these general engagements, the University College Gent is partner in different research projects who deal with future societal issues as urban development, ageing/graying, sustainability, etcetera. Another important engagement towards future societal planning is the active engagement of several researchers in policy research groups who conduct research especially oriented towards future societal problems.

4.4 Benchmark Staff exchanges

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL mostly works inwardly, but in some cases, researchers or lecturers are sent to private enterprises in related sectors.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB heeft een lange traditie van kruisbestuiving tussen het professionele veld en haar onderwijs en onderzoek. De faculteit Economie en Management heeft op dit moment, naast reguliere docenten die een deel van hun carrière buiten het onderwijs en onderzoek doorbrachten, bijvoorbeeld enkele tientallen gastdocenten die de studenten vanuit hun eigen praktijkervaring opleiden. Een gelijkaardige traditie in deze faculteit is de ontwikkeling van masterproeven waaraan reëel bedrijfseconomisch probleem ten grondslag ligt, en die dan ook mee begeleid worden door externe co-promotoren uit de betrokken bedrijven (de zogeheten 'bedrijfsprojecten' of 'fiscale kliniek' projecten). Hieronder ressorteren ook de masterproeven met een expliciet internationale dimensie, waarbij de studenten bv. aan actieve marktprospectie doen in het buitenland (de zogeheten 'lbeo'-projecten).

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven):

- In het departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO) worden bij vaak lectoren aangeworven die ervaring hebben in de bedrijfswereld, ook worden deeltijds lectoren uit de bedrijfswereld aangeworven. Voor de Bachelor-na-bachelor opleiding geven enkel mensen uit het bedrijfsleven les.
- In het departement Lerarenopleiding wordt voor gespecialiseerde delen van opleidingsonderdelen een beroep gedaan op externe deskundigen. We denken hierbij aan de GOK (Gelijke OnderwijsKansen)-modules, creastage,... Lectoren hebben de kans (en maken er soms gebruik van) om in het kader van Europese uitwisseling ofwel enige tijd in het buitenland te doceren ofwel deel te nemen aan het internationaal programma van de KHLeuven.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): Heel wat lectoren werken, naast hun lesopdracht in de KHLeuven, deeltijds voor sociaal werk organisaties of zijn zelfstandige in bijberoep voor het geven van dienstverlening.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): Internationale lectorenmobiliteit staat hoog in het vaandel van het departement. In iedere opleiding zijn gastlectoren uit het werkveld opgenomen in het lectorenkorps. Heel wat lectoren staan deeltijds in het werkveld (joint appointments) al dan niet als zelfstandige in bijberoep.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Staff exchanges between the educational world and the professional world are very important in order to keep the curricula up-to date. A lot of staff from the workfield (industrials, medical doctors, regional policy advisors,...) are invited to come and teach as visiting professors to students in order to enhance employability of graduated students. The research in our university is mainly devoted to applied research activities in close cooperation with industry. This is e.g. clearly indicated in the global research development plan of the school for engineering.

Hogeschool Gent (HoGent)

There are frequent exchanges of researchers and lecturers with other (international) research institutes, as well as with the industrial or professional field. These exchanges usually happen within faculties, also mainly informal, without a central coordination on this.

4.5 Benchmark Participation in learning region strategies

Provinciale Hogeschool Limburg (PHL)

PHL provides many educational courses and engages in negotiations with multiple partners on senior levels, but this does not apply to every educational department.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Om het levenslang leren te promoten, wordt het aanbod van het Groepscentrum Permanente Vorming (GPV) bekendgemaakt aan de laatstejaarsstudenten van de professionele opleidingen en Taal & Letteren, en worden de alumni op de hoogte gehouden van het aanbod. Er is een rechtstreekse link van de website van de alumni van de professionele opleidingen naar de GPV-website.

De Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB) organiseert via haar centrum voor permanente vorming EHSAL Management School (EMS) een hele waaier van opleidingsprogramma's (<http://www.hubrussel.be/ems>), doch deze programma's willen tegemoet komen aan de opleidingsnoden van een ruimer publiek (Vlaanderen). Zij focussen dan ook niet op de specifieke leerbehoeften van deelnemers uit de lokale (Brusselse) regio.

De Hogere Leergangen voor Fiscale en Sociale Wetenschappen zijn actief binnen het Brussels Consortium voor Volwassenenonderwijs, bevoegd voor het ontdekken van de noden in levenslang leren. Zij werken van daaruit mee aan het opstellen van een behoeftenstudie en een masterplan om de opleidingsbehoeften van de volwassenen in de Brusselse regio te analyseren, in kaart te brengen en de gepaste opleidingen te voorzien.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Elk departement organiseert eigen initiatieven voor Levenslang leren:

- Departement Lerarenopleiding (DLO): PDCL, daarnaast ook onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten rond EVC-EVK, ingebed in een Vlaams en Europees beleid rond levenslang leren.
- Departement Economisch Hoger Onderwijs: Fiscale Club.
Zie ook: <http://www.khleuven.be/Pers/Nieuws/14/detail/2228>.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): CVO Sociale School Heverlee, Postgraduatens Leidinggeven, enz. Zie: <http://www.cvo-ssh.be/>.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): Via allerlei initiatieven van permanente vorming, in nauwe samenwerking met de beroepsverenigingen en met enkele preferentiële partnerinstellingen, slaagt het departement erin zich te profileren als een centrum van levenslang leren. Zie: <http://www.khleuven.be/Studeren-aan-de-KHLeuven/Verder-studeren/Permanente-vorming/Gezondheidszorg>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Currently a working group is looking at LLL and its regional needs. In KULeuven Campus Kortrijk there is a strong tradition in linking the two.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is fully taking into account the changes in society in general and in the region in particular. This is clearly illustrated by the high number of distance education students who enroll each year at our university. Students are more and more combining work with learning at a later age. This leads to more flexible curricula. Of course this is fully in line with the Bologna declaration, but in this way we also adapt our curricula according to the needs of society.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent provides educational courses towards many different organizations, for example profession federations, law centres, federal police, customs, land surveyors, etcetera. Through a centrally organized system of service-providing, all faculties have the possibility to deliver trainings or courses on ad hoc, or fixed rate basis. Fixed rate services are frequently used for standard services, while ad hoc services leave options towards a more inclusive approach, demand-based. You can find an example through the following link: http://www.hogent.be/studeren/verder_studeren/infoteksten/socprofman.cfm.

4.6 Benchmark Hosting policy seminars and workshops with local partners

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Voorbeeldcase: Het forum van de bedrijfsfamilie wordt elk jaar in Brussel georganiseerd waarbij de deelnemers bestaan uit een gemengd publiek van bestuurders van familiebedrijven tot beleidsmakers. Behandelde topics zijn o.a.: 'Hoe pak je strategische veranderingen in Familiebedrijven aan?' Dit Forum wordt ook ondersteund door onderzoek dat door financierders met Hoofdzetel in Brussel gefinancierd wordt. <http://www.svo Brussel.be/eCache/SVO/14/307.bD1O.html>.

Universiteit Gent (UGent)

See for example the events organised by Gent BC: <http://www.gentbc.be/en/calendar/events/all>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

CROSSTALKS: industry-university network, an open exchange forum to all possible stakeholders. Publishes results in bookform, as 'white papers' to policy makers. Subjects are chosen together with government, regional actors and industry. <http://crosstalks.vub.ac.be/>.

Every researcher has the obligation to publish results of research in peer reviewed journals and they are encouraged to do this also in media that are more accessible to the general public. Technology transfer interface organises Technology days, where research results are presented to industry, government, regional actors and media.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven):

- Departement SSH: General Colleges die openstaan voor studenten en externen in verband met sociaal werk en maatschappelijke thema's. Tevens gastcolleges van buitenlandse sprekers in het kader van Erasmus.
- Departement G&T: het departement organiseert op regelmatige basis seminars, lessenreeksen, lezingen met (inter)nationale sprekers die openstaan voor het externe publiek.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university strongly encourages the cooperation with the local policy community. The lord mayor of Ghent recently came to officially open one of our new buildings on our campus in Ghent. Also in other regions our university has close links with the local community and is participating e.g. in official city missions to e.g. Morocco and e.g. in provincial missions to e.g. China (especially for biotechnology).

Hogeschool Gent (HoGent)

These events are usually organized in the framework of existing research or service projects. All researchers who work on internally funded research projects are obliged to organize one event/project through which they engage with policy makers and other stakeholders in an active debate concerning the specific research-topic. In most external funded research this is also the case. As the connection with policy makers, professionals and community stakeholders is actively stimulated through the whole set-up of the University College Gent, debates are frequent, but not centrally organized.

4.7 Benchmark Connecting regional partners to international networks

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

See benchmark 4.6

CROSSTALKS: industry-university network, an open exchange forum to all possible stakeholders. Publishes results in bookform, as 'white papers' to policy makers. Subjects are chosen together with government, regional actors and industry. <http://crosstalks.vub.ac.be/>.

Every researcher has the obligation to publish results of research in peer reviewed journals and they are encouraged to do this also in media that more accessible to the general public. Technology transfer interface organises Technology days, where research results are presented to industry, government, regional actors and media.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

De verschillende opleidingen van de KHLeuven zijn verbonden met (inter)nationale netwerken. Enkele voorbeelden:

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): NIBS.
- Departement Sociale School Heverlee: Participatie aan EASSW en IASSW. Lidmaatschap, deelname aan internationale congressen.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): departementale leiding, opleidingshoofden en lectoren participeren actief aan nationale en internationale congressen in aanwezigheid van of georganiseerd door leidinggevenden uit het werkveld. Het departement is lid van internationale netwerken van hoger onderwijsinstellingen.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

International cooperation is a very important issue in our university. International cooperation is explicitly mentioned in our mission statement. We are an internationally oriented university. This goes for education as well as for research and happens in very close contact with the regional community. E.g. KaHo Sint-Lieven is coordinator of a project subsidised by the Flemish government to promote competence thinking in Bosnia and Herzegovina. This happens in close cooperation with Volvo cars Ghent and the Chamber of Commerce East-Flanders. You will find more info at: www.managerialcompetences.eu.

Hogeschool Gent (HoGent)

At UCG the possibilities offered by the network-actions under the Lifelong Learning Programme (EC, DG EAC) are also used for connecting regional partners with the international networks. More and more the LLP-subprogrammes and actions leave room for non-educational partners. For example the application for a new Joint Master Sound in Audiovision with the Ghent Filmfestival (BE) and the Filmfestival of Aubagne (FR).

4.8 Benchmark Supporting collective leadership of regional learning culture

Plantijn Hogeschool van de Provincie Antwerpen

- Project GOLEWE: http://www.plantijn.be/main.aspx?c=*EXTRANET&n=500646.
- Project Robotrans: <http://preview.infoweb.be/rtc-antwerpen/detail.php?id=131>.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB heeft een breed palet aan opleidingen die levenslang leren bevorderen. Naast de professionele en academische bachelors en de masters zijn er ook bachelor na bacheloropleidingen, master na masteropleidingen en een zeer uitgebreid postgraduaat vormingsaanbod in diverse domeinen. Daarnaast heeft de instelling ook een beleid inzake interne vorming met vormingprogramma's op maat voor de opleidingen en haar docenten en de ondersteunende diensten.

Op geregelde tijdstippen worden interne studiedagen georganiseerd in samenwerking met beroepsorganisaties over diverse domeingelateerde thema's, maar ook over het thema waarnaar hier wordt gepeild, met name het ontwikkelen van een "leercultuur". Deze interne sessies worden aangekondigd onder de vlag van de "business seminars". Naast de business seminars zijn er overigens ook "research seminars" waar onderzoekers rapporteren over de stand van hun onderzoek. Al deze sessies zijn breed toegankelijk.

De HUB werkt samen met CVO's (Centra voor Volwassenenonderwijs) in de Brusselse regio om aldus het levenslang leren te bevorderen.

De HUB biedt de opleiding Gezinswetenschappen aan, die vooral gericht is op werkenden. Deze opleiding was oorspronkelijk een CVO-opleiding, maar werd inmiddels geaccrediteerd als bacheloropleiding.

Universiteit Gent (UGent)

University is an active partner in regional learning forums and supports a regional learning strategy, supported by research, teaching and placement activities. Students active in mentoring and learning leadership.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Lerarenopleiding (DLO): De lerarenopleiding van de KHLeuven is actief lid van het expertisenetwerk School of Education waarin, samen met andere lerarenopleidingen onderzoek gedaan wordt, expertise uitgewisseld en tot op een bepaalde hoogte gemeenschappelijk beleid gemaakt wordt.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): de nauwe samenwerking tussen het departement, UZLeuven Gasthuisberg en de Faculteit geneeskunde van de K.U.Leuven inzake onderzoek en aanbod van permanente vorming maakt dat het departement een trekkersrol vervult als centrum van kennisontwikkeling en kennisverspreiding binnen het domein van de gezondheidszorg.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university intends to be a learning organisation. It is obvious that this is not possible without support of the region. Each campus has an open learning center. We attract more and more part-time students who combine learning with studying. Curricula change from only theory towards a more competence based model with strong emphasis on learning outcomes. As explained earlier this happens in close cooperation with internal and external

stakeholders. The working field, alumni and students are represented in the advisory boards linked to each degree programme and are in charge of preparing advice for curricula changes.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent participates in a diversity of networks. A good example is “Learning Network Educationsupporters”. Besides this, we have for example collaborations with centers for adult education, or educational courses provided as services. Most faculties are active especially in the latter. For an example, click the following link: <http://www.hogent.be/onderwijs/professionalisering/>. Certain projects, for example EU-DAP, go even further, and organize courses in an international perspective.

For more info on this, see <http://www.eudap.net/>.

Hoofdstuk 5 Processen ter bevordering van gemeenschapsontwikkeling

Een andere belangrijke doelstelling rond maatschappelijk engagement is gemeenschapsontwikkeling. Dit begrip kent veel verschillende invullingen, waaronder gezondheidspromotie. Zo is reeds bewezen dat de onderwijsinstellingen een grote rol kunnen spelen in sensibiliserings- en preventieprojecten en gezondheidsonderzoek. Niet zelden worden immers studenten van uit het onderwijs warm gemaakt om gezondheidscampagnes te dragen met als doel een sociaal verantwoordelijkheidsgevoel te creëren of te doen stijgen. Ook projecten ter revitalisatie de buurt en evenementen en festivals ter bevordering van de integratie zijn belangrijk voor de instellingen om het etiket van maatschappelijke verantwoordelijkheid te krijgen opgekleefd.

5.1 Benchmark Contributing to healthy cities and health promotion

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Different research projects on clean energy, biogas, solar energy, etc.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Studenten Handelswetenschappen en Handelsingenieur krijgen in het eerste jaar het vak 'Team&Taal project'. Hoofddoel van dit vak is leren samenwerken in team. Studenten dienen in team (ongeveer 7 personen) een project uit te werken. Het team zoekt in het begin van het academiejaar naar een concreet doel dat ze financieel, met een sensibiliseringsactie of via een inleefactie willen steunen door een activiteit op poten te zetten. Ze worden hierbij begeleid door een teamcoach.

De nadruk wordt gelegd op het zoeken naar een kleinschalig, regionaal goed doel. Jaarlijks worden een 70-tal projecten uitgevoerd, waarvan ongeveer 3/4 sensibiliseringsprojecten zijn. Een groot deel van deze sensibiliseringsprojecten gaat door in lagere en secundaire scholen. Enkele voorbeelden van gerealiseerde en op stapel staande Team-&Taalprojecten: een gezonde dag bij ING, een sensibilisatieactie tegen aids voor Sensoa, zwemmarathon t.v.v. To Walk Again, NO LOGO (sensibilisering rond kinderarbeid), Met mes en vork (gezond en goedkoop koken voor studenten ten voordele van Vereniging Anorexia Nervosa-Boulimia Nervosa, GO4sport (sensibilisering rond gezond eten en sport), Gebrandmerkt voor het leven (sensibilisering rond brandwonden + EHBO), BOA: sensibilisering rond alle soorten handicaps, Helping Hands (sensibilisering lagere school rond zieke kinderen + animatiedag op pediatrie), Sunny Survivalday: themadag rond zelfvertrouwen bij weeskinderen, FLUO (sensibilisering rond verkeersveiligheid), Start tot sport (kennismaking met diverse sporten voor -10jarigen), enz.

Het Team- en Taalproject is een initiatief waarmee de hogeschool studenten leert ondernemen en hen tegelijkertijd bewust maakt van een aantal maatschappelijke problemen.

In het derde jaar Bachelor Milieu- en Preventiemanagement werken de studenten een maand lang aan de zijde van een preventieadviseur. Ze concentreren zich op een specifiek probleem met betrekking tot welzijn op het werk. Dit kan een risicoanalyse van een productielijn zijn, maar ook een analyse van de psychosociale belasting van werknemers. Na het verdedigen van een schriftelijk werkstuk, bekomen de geslaagde studenten het attest van Preventieadviseur Niveau I of het attest betreffende de aanvullende specialisatie Ergonomie.

Universiteit Gent (UGent)

Prof. Jan De Maeseneer (Faculty of Medicine and Health Sciences, International Centre for Primary Health Care and Family Medicine (PRIMAFAMED) participated in the activities of the Knowledge Network on 'Health Systems' of the WHO-Commission on Social determinants of Health. More information on <http://www.prima-famed.ugent.be/>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

VUB:

- University hospital.
- "Health cities" on several campuses.
- Sport facilities.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): Alle actoren van de opleidingen binnen het departement Gezondheidszorg en Technologie zijn gericht op gezondheidspromotie, ziektepreventie, zorg en gezondheidsonderzoek. Heel het onderwijs, de initiatieven van onderzoek en maatschappelijke dienstverlening in samenwerking met de regionale partners en de overheid beoogt het departement te profileren als onder meer een kenniscentrum van gezondheidszorg.
- Departement Lerarenopleiding (DLO): opleiding leerkracht voeding en verzorging. Deze opleiding omvat een maatschappelijke-sociale en een technisch-wetenschappelijke vorming. Concrete onderwerpen zijn zorg voor de geestelijke & lichamelijke gezondheid, voor voeding, voor leef- en woonomgeving, voor kleding en textiel. Meer informatie: <http://www.khleuven.be/Studeren-aan-de-KHLeuven/Professionele-bachelors/Bachelor-in-secundair-onderwijs/Voeding-en-verzorging>.
- KHLeuven: organisatie van een gemeenschappelijk opleidingsonderdeel "Word je eigen gezondheidscoach". Het doel van de cursus is je als (toekomstige) professional te ondersteunen op weg naar een gezonde(re) levensstijl. Gezondheid en welbevinden zijn belangrijke parameters in de uitbouw van je beroepsloopbaan, ongeacht de sector waarin je terecht komt. Vertrekkend vanuit het begrip gezondheid en de belangrijkste principes van de trainingsleer wordt duidelijk gemaakt hoe je je conditie kan verbeteren, zowel voor de beginner, de recreant als de gevorderde sporter. Gezonde voeding speelt hierin uiteraard een belangrijke ondersteunende rol. Tot slot worden ook een aantal determinanten van gedragsverandering onder de loep genomen.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Leuven University hospital is the largest hospital in the country and one the largest in Europe, with a lot of knowhow. These facilities are accessible for all citizens from the region.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university has two curricula in nursing and one in midwifery. There is close interaction with the workfield in general and in hospitals in particular. This concerns not only student placements, but also medical doctors coming to teach at our university as visiting professors. Furthermore our university offers a lot of postgraduate courses in health care e.g. postgraduate training for health and safety advisors (level 1 and 2), urgent medical care for beginners, oncological care, etc.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is engaged in the creation of a Healthy city through the collaboration with different other educational institutes in the project called 'ECOCAMPUS'. This project aims to create healthy and ecological campuses across the city. Besides this, different researchers are working on health-promoting projects, both educational and research. One for example, is a collaboration with different cities from different countries and is aimed at training trainers for drug-abuse prevention in the Middle East.

5.2 Benchmark Support for community-based regeneration

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Upcycling a building together with applied architecture, creative gardens together with industrial design engineering, etc.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Verwijzend naar de ECTS-fiche kunnen we dit keuzevak (BA3) als volgt omschrijven. In samenwerking met de hoofdstedelijke bibliotheek en Nederlandstalige basisscholen in Brussel nemen studenten deel aan het project van 'De Boekenbende aan Huis'. Er worden 5 voorleesbeurten voorzien voor kinderen van het laatste kleuterjaar of van het eerste studiejaar, voor wie de 'knuffelwaarde' van het Nederlands nog extra mag beklemtoond worden. De studenten houden heel nauwkeurig een soort 'dagboek, logboek' bij van hun ervaringen en maken een dossier van één van de invalshoeken (cf. theoretisch referentiekader) die bij het project horen: receptie van jeugdliteratuur, het Nederlandstalig onderwijs in Brussel, de multiculturele samenleving, de rol van het bibliotheekwezen, de Nederlandse Taalunie en geletterdheid – die ze koppelen aan de paradigma's die bestudeerd worden binnen 'Algemene of Vergelijkende Literatuurwetenschap': receptie-esthetica, functionele systeemtheorieën, waaronder de veldtheorie van P. Bourdieu, de mediatie van literatuur. De studenten moeten in staat kunnen zijn om enerzijds bepaalde theoretische invalshoeken in praktijk om te zetten en anderzijds vanuit hun ervaring kritisch te staan tegenover de probleemstellingen.

In het kader van de masteropleiding 'Meertalige Communicatie' wordt i.c. een masterproef gemaakt over bv. '(Voor)leescultuur bij allochtone gezinnen' waarbij nagegaan wordt in welke mate 'Zien lezen, doet lezen' een reëel uitgangspunt is. Via terreinonderzoek wordt nagegaan welke plaats de geschreven communicatie heeft in deze gezinnen en of er een correlatie bestaat tussen lezen en voorlezen. In samenwerking met de school wordt de relatie tussen relatieve leescultuur en taalachterstand geanalyseerd. Er wordt gepoogd om aanbevelingen voor school en bibliotheek te geven en om niet-lezende ouders te ondersteunen in de ontwikkeling van een leescultuur thuis.

Via Passa Porta/Het Beschrijf en het project 'Vers Bloed', met focus op schrijfateliers voor allochtone schrijvers, wordt in een tweede fase nagegaan hoe deze schrijvers een impact kunnen hebben op de leescultuur van allochtone gezinnen in samenwerking met 'De Boekenbende' om zo te komen tot een project 'From literacy to literature' of 'Van geletterdheid naar letterkunde'.

Binnen de HUB kan het project 'De Boekenbende aan Huis' fungeren als een katalysator voor verschillende opleidingen binnen Taal en Letteren, Sociaal Werk en de Lerarenopleiding. De brug naar het onderwijs, de culturele en sociale sector wordt hierdoor bevestigd in het Brusselse weefsel.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Sociale School Heverlee (SSH):
 - (i) Het thema komt aan bod in diverse opleidingsonderdelen: Sociale Geografie, opleidingsonderdelen en Stageplaatsen in opbouwwerk en buurtwerk, aandacht voor armoede en sociale uitsluiting (vb. Sociologie, Vraagstukken Mens en Samenleving, Beroepspraktijk 1), organisatie van dag van de bestrijding van armoede, die ook openstaat voor externen, onderzoeksprojecten, bijv. evaluatie van het project TAO van vzw De Link.
 - (ii) Onderzoeksproject "Sociale cohesie op het platteland en de rol van het sociaal-cultureel verenigingsleven", in samenwerking met de Landelijke Gilden (2007-2010). Vanuit de vaststellingen dat de aandacht dusver hoofdzakelijk gegaan is naar sociale cohesie binnen de stedelijke context en de rol van het

sociaal-cultureel verenigingsleven bij het bevorderen van sociale cohesie tot nu toe onderbelicht bleef, wil dit project een antwoord formuleren op de vraag “welke rol sociaal-culturele verenigingen spelen om de sociale cohesie in een plattelandsgemeente te bevorderen”. Behalve onderzoek op dit vlak, willen de partners concreet methodieken en interventies ontwikkelen en evalueren voor het lokale verenigingsleven en betrokken actoren.

- Departement Gezondheidszorg en Technologie en Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): Groeikans – een interreg project met partners in Vlaanderen en Nederland, ter bevordering van de professionaliteit van rurale ondernemers. Dit project geeft de mogelijkheid om interdepartementaal samen te werken met een aantal belangrijke instellingen in de regio: met name Boerenbond, Landelijke Gilde en Streekproducten Vlaams-Brabant. KHLeuven beantwoordt, samen met KATHO en Universiteit Wageningen, een aantal concrete vragen van het werkveld. Dit onderzoek wordt geïntegreerd in projectwerk, eindwerk en stage van de studenten.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

A lot of academic professionals are active in profit and non-profit institutions in the neighbourhood of the university. This gives a real boost to the professional and the social life in the city and its environment.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university is actively taking part in the upgrading of the Rabot area in Ghent. This happens in close cooperation with the city of Ghent.

Hogeschool Gent (HoGent)

Research and implementation schemes are conducted on project basis with focus on the regeneration of deprived neighborhoods in Gent. This (action-)research is a close partnership with the city and the local existing networks and non-profit organizations in the social work sector.

5.3 Benchmark Student community action

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De (Hoge)School-Buurtwerking (HSBW) is een unieke en vrijwillige samenwerking van 4 (hoge)scholen rond een buurtgebeuren. Deze werking stimuleert het participeren van zo'n 3000 Nederlandstalige studenten aan het leven in de Brabantwijk. Via dit initiatief wensen wij het samenleven in de buurt aan te moedigen. Wij willen dat de Vlaamse studenten zich, naast andere bewoners- en gebruikersgroepen, thuis kunnen voelen in Brussel. Positieve ervaringen zijn daarbij zeker van belang.

Eenzijds trachten wij, via projecten geïntegreerd in de studiesfeer, via vrijetijdsprojecten e.a. de Brabantwijk (en Brussel) in al haar facetten te promoten bij onze studenten. Anderzijds willen we als school ook actief onze eilandpositie in de wijk doorbreken, onze expertise ten dienste stellen aan de wijk en onze studenten laten participeren aan het leven in de eigen schoolbuurt (contacten met handelaars, bewoners, sociale en culturele organisaties).

Tijdens de voorbije jaren erkenden de (hoge)scholen en hun SoVo's/STUVO's het belang van de (Hoge)School-Buurtwerking. Wij engageerden ons daarom financieel om het bestaan van de (Hoge)School-Buurtwerking te

garanderen. Zo staat de SoVo's/STUVO's in voor 1/2de van de loonkost. Dit ondanks het feit dat deze uitgavenpost niet makkelijk te verantwoorden valt binnen de structuur en werking van de (hoge)scholen, die bovendien in volle academisering en herstructurering zitten.

Enkele voorbeelden van HSBW-projecten: Music@Lunch, Koken met de Buren, De Langste Dürüm, 42u filmproject, NT2-lessen voor Buurtbewoners, medewerking aan Boekenbende aan Huis, enz.

Daarnaast organiseert STUVO HUB ook activiteiten met de Erasmus-studenten van campus Koekelberg om hen de lokale gemeenschap beter te leren kennen: Koekelbergse sportdag, uitstap naar de jaarmarkt in Dilbeek, Sint & Piet bij Dilbeekse gezinnen, enz.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- Lot of activities and initiatives from student representatives and student organisations.
- Student representation in the Council.
- Flexibility in educational curriculum.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Enkele voorbeelden:

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): in het kader van "ECHO goes for Elias" werd via verschillende benefietacties geld ingezameld voor onderzoek naar de ziekte van Duchenne. Zowel studenten als personeelsleden werden hierin betrokken. Zie: <http://www.khleuven.be/Pers/Persberichten/16/detail/3604>.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): studenten kunnen 20u Vrijwilligerswerk doen in organisaties van sociaal werk in het kader van het opleidingsonderdeel Beroepspraktijk 1. Organisatie van omhalingen (+ informatie) voor steun aan projecten van ngo's, fairtrade producten, enz.
- Departement Lerarenopleiding: Buddy-project: In het project wordt huiswerkbegeleiding georganiseerd voor leerlingen basisonderwijs en leerlingen secundair onderwijs in de scholen van KSLeuven. Studenten van het derde jaar begeleiden als buddy 24 maal een klein groepje leerlingen op dinsdag en/of donderdag na schooltijd. Deze opdracht is een element van de ingroeistage/innovatieve stage.
Zie: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Dienstverlening/Advies-en-consulting>.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): binnen het project 'Zorg in vervoering' deden studenten van MMA een hele week aan vrijwilligerswerk in het woon- en zorgcentrum Remy te Leuven. Studenten van de opleiding Voedings-en dieetkunde participeren aan stedelijke en gemeentelijke initiatieven voor kansengroepen.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The university has set up, together with the students, some other university colleges and the local secondary schools a network for internship positions for student in teaching. This program is completely organized for helping disadvantaged groups to participate better in the higher education.

Hogeschool Gent (HoGent)

Student community action is small-scale organized, mostly by students themselves. There is although one action 'Music for life' which is supported through the whole University College Gent, on annual base.

5.4 Benchmark Opening up university facilities to the community

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

E.g. fitness training in the rooms of Health & fitness education in Bruges.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB stelt op de verschillende campussen lokalen/vergaderzalen, auditoria, multimedialokalen, skillslabs, lunchruimtes en sportzalen ter beschikking voor gebruik door “externen”.

De identiteit van deze “externe aanvragers” is uiterst gevarieerd en alhoewel het meestal non-profit (onderwijs, socio-culturele groepen & instellingen) betreft, verwelkomen wij ook bedrijven, politieke partijen, enz.)

Wij ontvangen een uitgebreid scala aanvragen voor activiteiten gaande van kleine vergaderingen tot congressen en symposia. De activiteiten worden door de aanvragers zelf georganiseerd met ondersteuning van HUB-medewerkers Logistieke Diensten (Economaat & Informatica).

Hieronder slechts enkele voorbeelden:

- Show van de lokale dansschool Tendance uit Dilbeek op Campus Parnas.
- Jaarlijks voetbaltornooi voor personen met een handicap op Campus Parnas.
- Lokale sportverenigingen gebruiken voor hun trainingen per schooljaar 3 sportzalen/3 avonden per week op Campus Parnas.
- Jaarlijks schoolfeest van de naburige lagere school Ecole Magellan in de grote zaal op Campus Nieuwland.
- Gebruik skillslab medische beeldvorming voor praktijklessen van het Institut Paul Lambin op Campus Terranova.
- Actueel Denken & Leven en Het Davidsfonds organiseren regelmatig cursussen en vormingen op Campus Koekelberg.
- In mei 2010 vindt op Campus Koekelberg het Afscheidconcert van het Brussels Bachkoor plaats.
- The British Council Brussels, de Open University, De Federale Overheid, de VGC, De Post e.a. organiseren regelmatig examens of bijvormingen op Campussen Stormstraat en Koningsstraat.
- In maart 2009 werd op Campus Stormstraat het “Toekomstcongres 11.11.11” georganiseerd en in november de vtb Cultuur Brusseldag.
- Voor Kliniek St-Jan in 2008 het Symposium voor Anesthesisten en in juni 2010 staat hun Symposium voor Huisartsen op het programma.
- Lagere en middelbare scholen die op daguitstap naar Brussel komen, kunnen altijd op de campus terecht voor hun middagpauze waar zij kunnen gebruikmaken van de lunchruimtes. Indien wenselijk (bv. voor lagere schoolkinderen) kan een apart lokaal gereserveerd worden zodat zij niet “verloren lopen” tussen HUB-studenten.

Natuurlijk zijn er naast de voorbeelden hierboven ook de talloze aanvragen vanuit de Associatie KULeuven, KHLeuven, KHLimburg, ENW School of Education, VSKO, VVSG, enz. De studenten kunnen ook zelf bij ons terecht indien zij iets wensen te organiseren.

De medewerkers van het Economaat (Logistieke Diensten) zorgen voor de volledige opvolging en voor alle praktische regelingen van de aanvragen. Zij volgen duidelijke richtlijnen mbt de prijsberekening van zowel de lokalen als de dranken en ook is er een lijst van groepen/instellingen die de HUB-faciliteiten gratis mogen gebruiken.

Per campus is er een dubbele tarieflijst: “tarief 1 = onderwijs/social profit” en “tarief 2 = overige”.

Prijsberekening van de gebruiksvergoedingen voor de lokalen gebeurt naargelang de “status” van de aanvrager. Het toekennen van afwijkingen hierop gebeurt door de directeur Financiën in samenspraak met de directeur Logistieke Diensten.

Activiteiten kunnen enkel doorgaan indien zij binnen de op de betreffende campus geldende openingsuren/dagen vallen of indien er op dat moment toch reeds een uitzonderlijke HUB-activiteit gepland staat en de gebouwen sowieso open zijn (bv. op een zaterdag). Zeer occasioneel komt er een verzoek vanuit de HUB-directie om een uitzondering op de bestaande regels te maken en het gebouw buiten de openingsuren/dagen ter beschikking te stellen voor "externe" evenementen (bv. vtb Cultuur Brusseldag op zondag 9/11/2009). Behalve de eerder genoemde "ondersteuning" door het Economaat organiseren wij nooit zelf gemeenschaps-evenementen of festivals.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

VUB campus Etterbeek is a green campus and used by local community as a park (walks, picnics, play ground and recreation area). The library can be used by the local community as "reading library". Restaurant and sport facilities are open for the local community. Agreements with regional councils regarding the use of the sport facilities (Brussels district, Vlaamse Gemeenschapscommissie). Auditoria can be rented. Snack bars on the campus are open for the local community. Organisation of cultural activities open for the local community. See also EhB/Conservatoire and RITS.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Externe organisaties kunnen gebruik maken van faciliteiten (vergaderruimtes, aula's, sporthal). Vooral de Sporthal heeft op dit vlak een voortrekkersrol: door middel van diverse samenwerkingsverbanden is de Sporthal toegankelijk voor externe organisaties en sportclubs. Zie: <http://www.khleuven.be/Studentenservice/Je-leven-als-student/Cultuur-en-sport/Sporthal>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The university has a far reaching goal for working together on cultural and sports activities. For the cultural part there is a complete cultural strategic plan together with the city, so both student and non-student can participate in activities. For the sports part there are a large number of clubs who can use the good university sports infrastructure. These facilities can also be used by the individual citizens.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university has the policy to be an open campus university. The public library of the city is situated within one of our campuses in this city. Sports halls are rented out to table tennis and basket ball clubs in the region. In fact each organisation can rent premises on our campuses to organise local public activities at very democratic prices. This goes from research congresses over study days organised by professional organisations (accountants, dietics congress) to walking clubs,... Secondary school students can come to our university during the " Wetenschapsweek" in order to get acquainted with technology and science.

Hogeschool Gent (HoGent)

The existing restaurants are open to the public and some venues can be hired for the organization of community activities, gatherings, parties, but the use of these facilities is not explicitly promoted.

5.5 Benchmark Organising and hosting events and festivals for the community

Universiteit Gent (UGent)

Some departments across the university are involved in engaging with the broader community through hosting and organising events and festivals.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

The art departments of EhB participate actively in the cultural life of the Brussels Region. The Royal Conservatory and the Rits (film, theater and radio) open their venues for individuals and have partnerships within Brussel's cultural scene on a monthly basis. The Rits Café organizes and hosts several events for broad public during the week and in the weekends (stand up comedy, classical music, free podia, international bands, ...) www.ritscafe.be.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T):
 - (i) Het departement organiseert initiatieven in het kader van 'Week van de Smaak'. 'Gezondheidsdagen' met patiëntenverenigingen, ziekenhuizen en de opleidingen vinden plaats op het departement.
 - (ii) Organisatie van het symposium 'Leven in de Brouwerij', bierbrouwen is één van de oudste biotechnologische processen. Door de eeuwen heen hebben wetenschappers en technologen het productieproces geoptimaliseerd. Tijdens het symposium zullen enkele markante aspecten van het bierbrouwen worden belicht. <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Dienstverlening/Permanente-vorming>.
- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): organisatie van het NIBS congres in 2008. <http://www.nibsnet.net/>.
- Departement Lerarenopleiding (DLO): organisatie ENSI congres 2009. <http://www.ensi.org/>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

See the cultural part of 5.4.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is involved in sponsoring cultural events in view of attracting final year students. In this way our university is e.g. sponsoring the student kick off in Ghent and cultural activities in public parks in Aalst and Sint-Niklaas.

Hogeschool Gent (HoGent)

Thanks to the structural collaboration with different regional cultural partners, free tickets are being spread through-out all staff members and students for participating in cultural events organized by: Gent Jazz, Filmfestival Gent, Festival van Vlaanderen, Muziekcentrum de Bijloke. The University College Gent also sponsors different initiatives, like Jazz & Sounds, Modeqhow, One Minutes (National television show on animation and film), Documentary Filmplateau, KASK-films, end of the year concerts, Concert Gent, Tilburg, Maastricht, art exhibitions from KASK. All these events are open for everybody, also not-University College Gent-staff or -students.

5.6 Benchmark Coproduction of community-relevant research with community partners

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Onderzoek binnen PRAGODI loopt steeds in samenwerking met partners uit het werkveld. Een voorwaarde bij de selectie van onderzoeksprojecten is immers dat het onderzoek tegemoet komt aan een nood uit het werkveld. Mede om die reden omvat de jury die de projecten selecteert steeds vertegenwoordigers uit het werkveld. De rol van het werkveld tijdens het onderzoek varieert van evaluator en adviseur tijdens het onderzoek tot een actieve partner die het onderzoek mee stuurt en uitvoert.

Bijvoorbeeld, in 2007 werd een onderzoek opgestart in samenwerking met het Regionaal Overleg Waasland naar hoe in die regio de zorg voor oudere personen met een verstandelijke beperking kon geoptimaliseerd worden. De begeleiding en sturing van dit onderzoek gebeurde door dit welzijnsoverleg. Tegelijkertijd fungeerde de onderzoeker als procesbegeleider bij het uitwerken van een visietekst over hetzelfde thema. Tijdens dit project kwam kennisuitwisseling tussen de gehandicaptensector en de ouderensector als een belangrijke nood aan bod. In samenwerking met SEN (een netwerk en vormingsorganisatie) werden wederzijdse bezoeken opgestart onder het thema gluren bij de burens. Deze methode wordt ondertussen in heel Vlaanderen gebruikt.

Ook werd in het kader van dit onderzoek een folder ontwikkeld voor mantelzorgers van oudere personen met een handicap, op basis van prototypische levenssituaties. Deze folder werd met steun van de provincie in heel Oost-Vlaanderen verspreid.

Voorbeeldcase in de academische opleidingen:

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest via Prospective Research for Brussels subsidieert onderzoek waarbij onderzocht wordt wat het socio-economisch belang en de impact is van bedelarij in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hierbij werden naast studenten van de HUB ook veldwerkers en bedelaars betrokken.

Prospective research for Brussels subsidieert ook onderzoek van de HUB naar 'sustainable family businesses as lever for the economic development of the Brussels Region'. Hierbij worden uiteraard ook de plaatselijke familiebedrijven betrokken.

Universiteit Gent (UGent)

Ghent University research teams participate in almost all Policy Research Centers, set up by the Flemish government. The Policy Research Centre Programme was launched in 2001 to provide a scientific basis for policy, which was needed by the Flemish government of that time in its eagerness to quickly anticipate social developments and challenges and take proactive measures. On 15 December 2006 the Flemish government approved the new management contracts with a new generation of policy research centres. The term of 5 to 6 years for the first generation ran until late 2006.

The second generation runs from 2007 to late 2011. The focus of the policy research centres is both on problem-driven short-term research and on fundamental long-term basic research on themes that the Flemish government regards as priorities and relevant to its policy.

The task further includes the transfer of knowledge, the provision of scientific services, the building up of collections of data, the unlocking of data sources and data analysis. Fourteen policy research centres have been accepted for the period 2007-2011 (the second generation):

- 1) Public Administration in Flanders;
- 2) Foreign Policy, Tourism and Recreation;
- 3) Culture, Youth and Sport;
- 4) Sustainable Development;
- 5) Taxation and Budget;

- 6) Equal Opportunities Strategy;
- 7) Environment and Health;
- 8) Mobility and Public Works;
- 9) R&D Indicators;
- 10) Entrepreneurship and International Entrepreneurship;
- 11) Spatial Planning and Housing;
- 12) Education and School Careers;
- 13) Welfare, Public Health and Family;
- 14) Employment and Social Economy.

More information on <http://www2.vlaanderen.be/weten/steunpunten/en/index.htm>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

The VUB is a pioneer in Belgium regarding the concept of public engagement in research and research with society in a Science Shop model. Meaning: through the Science Shop concept (start in 2003), the VUB facilitates in connecting civil society (organizations) with the research institute/researchers. Main principles:

- The Science Shop is an office to assemble questions from civil society and to translate them into research questions.
- Civil society organizations are involved in the research process.
- Most research processes are performed by master students under supervision of researchers. Collaboration between researchers – master students – and civil society organizations has a turnover of 25 research reports a year. The VUB is since 2006 the coordinator of a network consisting of 5 regional science shops. The Science Shop Brussels is also extensively involved in the worldwide science shop/community-based-research network: Living Knowledge Network.

Useful links: www.wetenschapscommunicatie.be www.wetenschapswinkel.be www.vub.ac.be/wetenschapswinkel, www.livingknowledge.org.

EhB: community based research as "research profile". Non profit organisations are partner in several projects.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Betrokkenheid van werkveld is een basisvoorwaarde bij Praktijk Gebaseerd Onderzoek. Praktijk gebaseerd onderzoek is onderzoek dat gericht is op kennisontwikkeling en het ondersteunen van innovatie in de beroepspraktijk. De wisselwerking tussen onderzoek, werkveld, maatschappij en onderwijs is daarbij essentieel. Enkele voorbeelden:

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): Marktonderzoek (in opdracht van Vredeseilanden, Bioforum, Febelux, enz.).
- Departement Lerarenopleiding: In het project ZETSS (ZelfEvaluatieTool voor Stagescholen) ontwikkelt de lerarenopleiding van de KHLeuven, samen met de stagescholen, een evaluatietool die stagescholen toelaat zichzelf als leeromgeving te evalueren. Dit levert relevante informatie voor zowel de toewijzing van stagiairs als voor de begeleiding van nieuwe leraren in de scholen.
- Departement Sociale School Heverlee: "Sociale cohesie op het platteland en de rol van het sociaal-cultureel verenigingsleven", in samenwerking met de Landelijke Gilden (2007-2010). Vanuit de vaststellingen dat de aandacht dusver hoofdzakelijk gegaan is naar sociale cohesie binnen de stedelijke context en de rol van het sociaal-cultureel verenigingsleven bij het bevorderen van sociale cohesie tot nu toe onderbelicht bleef, wil dit project een antwoord formuleren op de vraag "welke rol sociaal-culturele verenigingen spelen om de sociale cohesie in een plattelandsgemeente te bevorderen".
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T):

- (i) Binnen de opleiding Vroedkunde wordt in samenwerking met beroepsorganisaties, maatschappelijke verenigingen rond kansarmoede en enkele instellingen van maatschappelijk dienstbetoon onderzoek georganiseerd naar borstvoeding en kansarme doelgroepen.
- (ii) Project Deliva: aanpassing van voeding voor mensen met slikproblemen, in opdracht van bedrijven.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The university has a number of “institutes” that perform research in the social field of community-relevant research. Those institutes have a broad experience and also have a strong and national and international reputation. We only give one example, the HIVA (<http://www.hiva.be/en/>).

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The support of research together with the local community is very strongly promoted by our university in general. A clear example is the involvement of our brewing expertise in setting up the official brewery of the city of Ghent. Also our three spin-offs are focusing on applied research with the community e.g. ESTL is focusing on research devoted to transport companies.

Hogeschool Gent (HoGent)

Community based participatory research is one of the main focusses of the University College Ghent. Dedicated funds are allocated to specific research projects in all professional oriented departments. Other (academic) departments engage themselves in this kind of research through participation in external funded programs such as TETRA, ESF, etcetera. The central Research department explicitly supports these type of projects through different actions: administrative support, training sessions, support on valorization, etcetera.

5.7 Benchmark Supporting community and social development through the curriculum

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Rechtenstudenten lopen stage bij advocaten, bedrijven en parketten. Sinds 2007-2008 werd in de Bacheloropleiding Rechten aan de HUB voor het eerst een stage georganiseerd voor de studenten. Het is uniek dat studenten reeds een stage kunnen doorlopen tijdens hun bachelor in de rechten. Aldus kunnen ze hun eerste opgedane theoretische kennis toetsen aan de praktijk van het juridische veld. Een stad als Brussel heeft terzake vele mogelijkheden.

In 2008-2009 verhuisde de stage (104 uur) van het derde naar het tweede jaar en werd dit een verplicht deel van het programma. Studenten kiezen een onderwerp en zoeken zelf een stageplaats. Zo wordt hun zin voor zelfstandig werken aangescherpt. Tegelijk krijgen de stages een academische onderbouw. In hun paper, die ze na afloop van de stage maken, moeten studenten op een juridisch verantwoorde manier hun opgedane ervaringen naar voren brengen.

Studenten Handelswetenschappen en Handelsingenieur krijgen in het eerste jaar het vak 'Team&Taal project'. Studenten dienen in team (ongeveer 7 personen) een project uit te werken. Het team zoekt in het begin van het academiejaar naar een concreet doel dat ze financieel, met een sensibiliseringsactie of via een inleefactie willen steunen door een activiteit op poten te zetten. Ze worden hierbij begeleid door een teamcoach. De nadruk wordt gelegd op het zoeken naar een kleinschalig, regionaal goed doel. Jaarlijks worden een 70-tal projecten

uitgevoerd, waarvan ongeveer 3/4 sensibiliseringsprojecten zijn. Een groot deel van deze sensibiliseringsprojecten gaat door in lagere en secundaire scholen.

Door de winst van de financiële projecten kon vorig jaar een bedrag van om en bij de 50.000 euro aan de goede doelen geschonken worden. Enkele voorbeelden van gerealiseerde en op stapel staande Team-&Taalprojecten: computerlessen voor bejaarden, Sunny Survivalday: themadag rond zelfvertrouwen bij weeskinderen, muziekdag in een instelling voor gehandicapte kinderen, WEES JEZELF: multiculturele activiteitendag, GREEN ENGINEERING: Milieubeurs, sensibilisering rond milieu: sorteren van afval, Handen uit de mouwen voor Bij ons/Chez Nous (opknappen eetzaal van gaarkeuken), Breakfast homeless ten voordele van Les Samartiens, STREET-EDUCATION: sensibilisering rond straatkinderenproblematiek ten voordele van Mobile School, Awareness anti-drugs secondary school, Zinloos geweld: bewustwording + verdediging, Veiligheid op het Internet, tentoonstelling jonge beeldende kunstenaars, enz.

Het Team- en Taalproject is een initiatief waarmee de hogeschool studenten leert ondernemen: brainstormen, initiatief nemen, samenwerken, opstellen van een budget, sponsoring zoeken, moeilijkheden overwinnen. Door het project te kaderen in een zelf gekozen 'goed doel' willen we hen tegelijkertijd sensibiliseren voor de nood van de non-profitsector aan ondernemerschapsvaardigheden. Studenten Economie leren op deze manier de kunst van het ondernemen én hebben oog voor sociale problemen.

Dat ook ondernemers actief zijn op het terrein van sociaal ondernemen wordt ieder jaar belicht via medewerking aan het VOSEC-project 'Sociale economie op de campus' (VOSEC staat voor Vlaams Overleg Sociale Economie). Aan de hand van rondetafelgesprekken kunnen studenten van het derde jaar bachelor in debat gaan met sociale ondernemers en hen vragen wat hen drijft om op een andere manier te ondernemen dan reguliere bedrijven, wat er anders is aan hun manier van ondernemen en welke obstakels dit met zich meebrengt.

In de HUB-EHSAL zijn weinig studenten 'op kot' in Brussel. Wel worden de studenten van het studiegebied Sociaal-agogisch Werk (Sociaal werk en Orthopedagogie) en van de lerarenopleiding gestimuleerd om de Brusselse context te verkennen en eraan deel te nemen via stages, projecten en vrijwilligerswerk. De samenwerking met een aantal Brusselse organisaties en met het netwerk van Brusselse scholen zorgt ervoor dat studenten via hun opleidingsactiviteiten een actieve rol kunnen spelen in de ontwikkeling van de lokale organisaties en van het leven in de wijken waar ze via hun engagementen terechtkomen.

Universiteit Gent (UGent)

A good practice is the quality mark "community orientation" and "social accountability" for the bachelor course Medicine, acknowledged by the Flemish-Dutch Accreditation Organisation (www.nvao.be). See page 19-21 of the accreditation report: http://www.nvao.net/download/accreditatie/id_1852_rapport%20UGent%20acad-ba%20Bachelor%20in%20de%20geneeskunde.pdf.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Studentenparticipatie zit als opleidingsonderdeel van drie studiepunten ingebed in het curriculum van iedere opleiding. Studenten zijn vertegenwoordigd in de opleidingscommissies, de Departementale raad en de Raad van Bestuur. De departementale studentenraden ontvangen een ruime subsidie van het departement.

- Departement Economisch Hoger Onderwijs (ECHO): in het kader van "ECHO goes for Elias" werd via verschillende benefietacties geld ingezameld voor onderzoek naar de ziekte van Duchenne. Zowel studenten als personeelsleden werden hierin betrokken.
- Departement Sociale School Heverlee (SSH): studenten kunnen 20u Vrijwilligerswerk doen in organisaties van sociaal werk in het kader van het opleidingsonderdeel Beroepspraktijk 1. Organisatie van omhalingen (+informatie) voor steun aan projecten van ngo's, fairtrade producten, enz.

- Departement Lerarenopleiding: Buddy-project: In het project wordt huiswerkbegeleiding georganiseerd voor leerlingen basisonderwijs en leerlingen secundair onderwijs in de scholen van KSLeuven. Studenten van het derde jaar begeleiden als buddy 24 maal een klein groepje leerlingen op dinsdag en/of donderdag na schooltijd. Deze opdracht is een element van de ingroeistage/innovatieve stage.
- Departement Gezondheidszorg en Technologie (G&T): binnen het project 'Zorg in vervoering' deden studenten van MMA een hele week aan vrijwilligerswerk in het woon- en zorgcentrum Remy te Leuven. Studenten van de opleiding Voedings-en dieetkunde participeren aan stedelijke en gemeentelijke initiatieven voor kansengroepen.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Leuven is situated in a rather "rich" environment. The university participates in a number of social works in the environment, but only in a rather limited way. The university participates in a great number of projects in developing countries by which students become aware of a worldwide problematic situation.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is strongly encouraging the social responsibility of the students. This also goes for ethical aspects. 9 ECTS credits of each curriculum have to be linked to social responsibility and christian-ethical thinking. This applies e.g. to stimulating entrepreneurship from a christian-ethical and socially acceptable point of view, but also to our health care curricula in which our students are rendering services to society via practical placements.

Hogeschool Gent (HoGent)

In several courses the internships or educational projects are oriented towards the regional socio-economic field. For example in the faculty of Teacher Training students are involved in the guidance of housework of children from social disadvantaged environments.

5.8 Benchmark Leading debates around the university/ society compact

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

EhB has as a strategic objective stating that: 'Social and scientific services are structurally embedded in all courses and all levels of the EhB'. In collaboration with the Vrije Universiteit Brussel, a unit of Science Communication is dedicated to gaining public support for science and technology, which will benefit future research and education. Science communication activities are a means to study the public arena and promote science to young people.

Valorisation of research implies that results of research and technology at the college are made available to society.

<http://www.vub.ac.be/infovoor/onderzoekers/wetenschapscommunicatie/jongerenprojecten.html> and

<http://www.vub.ac.be/infovoor/onderzoekers/wetenschapscommunicatie/wetenschapswinkel.html>.

Service for local community through low cost activities organised by the unit "Wetenschapscommunicatie" (science communication).

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

KHLeuven: in alle beleidsbeslissingen wordt democratisering van het hoger onderwijs als element meegenomen in het voorbereidend verhaal.

In het departement Sociale School Heverlee (SSH) is er een sterke band met de arbeidersbeweging en de sector van sociaal werk in de opleiding en via diverse engagementen van lectoren.

Katholieke Universiteit Leuven

See 5.7.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is strongly promoting the third key element of its mission: rendering services to society. Each teaching staff member agrees with his direct superior at the beginning of each academic year what will be the balance between education, research and services in his task description. Although research is most highly appreciated in mainly the academic school for engineering, rendering services to society can also be taken highly into account, mainly in professional bachelor curricula.

Hogeschool Gent (HoGent)

Science cafés are live events that involve a face-to-face conversation with one or two scientists about (current) scientific topics. They are open to everyone, and take place in a casual pub-like setting. People have a drink and a snack and are free to come and go as they are. A science café's casual meeting place, plain language, and often topics that have a high societal impact create a welcoming, inviting and comfortable atmosphere for people with no science background. Each meeting is organized around an interesting topic of conversation, ranging from natural sciences (e.g. nuclear energy, quantum physics,...) over social sciences (psychopathology and the justice system, autism,...) to more broader topics like sciences and pseudo sciences, gender issues and science, enz.

The evening is directed by an interviewer who starts by asking the scientist(s) some basic questions to kick off the discussion. People are encouraged to engage in the conversation, either by asking questions directly or by sending questions to the scientists. A video clip with interviews on the street about the topic is also often a starting point for questions. After the more formal part of the evening is over (i.e. the part in which the interviewer acts as the mediator) the scientist address the public one by one directly. These science cafés are organized approximately once per month in the same cultural venue place in Gent and once every 7 weeks in Kortrijk. Every café is attended to by some 100 people. The profile of the visitors depends on the topic at hand, but the majority of people are 28 years or older. With these science cafés we try to:

- 1) Reduce the distance between the general public and scientists to promote a realistic image of 'the scientist'.
- 2) Encourage public debate and engagement on scientific-societal topics.
- 3) Provide accurate information on these topics.

More information: www.wetenschapscafegent.be and www.wetenschapscafekortrijk.be

Hoofdstuk 6 Bijdragen aan de culturele ontwikkeling

Cultuur krijgt in de ontwikkeling van steden en regio's een steeds grotere betekenis: het is tevens een economische activiteit, en een factor die de aantrekkelijkheid van een regio sterk ten goede komt.

Door hun middelen, hun opleidingen en hun potentieel om innovatie en internationalisering te brengen zijn hoger onderwijsinstellingen sleutelrolfiguren voor regionale cultuurstrategieën:

- Voorzien in faciliteiten voor culturele events.
- Samenwerken met musea en de toeristische sector.
- Stimuleren van gemeenschapsdeelname.
- De regionale culturele identiteit in ere houden; bv.: erfgoeddag.
- Spin-offs in de culturele sector; cfr. praatcafés, publicaties, filmvoorstellingen, concerten, etc.
- Aanmoedigen van acties opgezet door de studentenbonden ten voordele van de gemeenschap.
- Organiseren van en gastvrijheid bieden aan organisaties en festivals ten voordele van de gemeenschap. Dit draagt in grote mate bij tot het culturele landschap van de regio. Alle departementen worden gevraagd deze events te ontvangen en te ondersteunen.

6.1 Benchmark Cultural strategy

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

EhB: SOVEhB, the social student's services, RITS (film, theatre and radio) and the Royal Conservatory have a number of agreements with Brussel's cultural scene. They have their own strategic plans. There is no global strategic plan on Cultural collaboration. These include: performing arts, theatre, music, museums and collaboration with regional arts and cultural institutions <http://www.ritscafe.be> and <http://www.kcb.be/nl/indexin.asp?pag=ag&nr=2>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Departement Gezondheidszorg en Technologie: de departementale leiding brengt studenten appreciatie bij voor kunst door op regelmatige basis kunsttentoonstellingen en workshops rond kunst te organiseren. Een lector in eigen huis is zeer actief bezig met kunst en stelt jaarlijks tentoon in het departement. Er is een goede samenwerking met 'Museum M' te Leuven. De departementale leiding is aandachtig om het mooie en gedurfde nieuwe gebouw van de hand van architect Jo Crepain in het daglicht te plaatsen.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Although we strongly promote creativity and innovation, our university has no cultural strategic plan. Students can attend cultural activities at reduced prices via sponsorship by the social services of the university.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent strives to engage in a structural collaboration with all the key cultural players in Gent. At the moment this has been done with Gent Jazz, Festival van Vlaanderen Gent, Muziekcentrum de Bijloke and Filmfestival Gent. The collaborations are mostly far-reaching, in that we exchange the use of infrastructure for the organization of events, that members have free or reduced entrance towards all events, or that events are joint organized.

6.2 Benchmark Provision of cultural facilities

Universiteit Gent (UGent)

University film club: <http://www.film-plateau.be/>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

Rits Cinema, Rits Café, Royal Conservatory open their facilities or collaborate with: performing arts, theatre, music, museums, collaboration with regional arts and cultural institutions <http://www.ritscafe.be> and <http://www.kcb.be-/nl/indexin.asp?pag=ag&nr=2>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

In verschillende departementen worden op regelmatige basis werken van een kunstenaar tentoongesteld in het gebouw (bijv. in SSH). Het departement Gezondheidszorg en Technologie wil haar studenten appreciatie voor kunst bijbrengen door op regelmatige basis kunsttentoonstellingen en workshops rond kunst te organiseren.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Students are encouraged to attend cultural events organised in the city of the university campus. Furthermore, every year our university organises a cultural quiz in two stages (qualifying round and final). All this is being sponsored by the social services of the university who also regularly organise cultural performances with free access for all students at each campus. Student organizations and clubs can also benefit from social service subsidies for organising cultural activities themselves.

Hogeschool Gent (HoGent)

In the faculties of Conservatory and Modern Arts different lectures, exhibitions, theatres and concerts are organized in the infrastructure (gallery, music venue,...) of the University College. All these events are open to the public.

6.3 Benchmark Impact on local tourism

Universiteit Gent (UGent)

Guided tours through university buildings and collections are provided by the Guides' Association of Ghent and East Flanders. See for example: <http://www.ugent.be/en/facilities/hall-hiring/museums>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KUL)

Departement Gezondheidszorg en Technologie: de departementale leiding is aandachtig om het mooie en gedurfde nieuwe gebouw van de hand van architect Jo Crepain in het daglicht te plaatsen. Het departement stelt het gebouw open op Open Monumentendag, Open Bedrijvendag, enz.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university buildings have no impact on tourism, although a new building on our Technology campus was recently selected as a high level example of modern architecture to be visited on the Flemish day of open architecture in 2009.

Hogeschool Gent (HoGent)

As University College Gent, we are pleased to participate in initiatives like "Dag van de Architectuur" or "Erfgoeddag" in which we open-up our infrastructure towards the public. In collaboration with "de gidsenbond" (guiding organization) Gent we're working on a parcours between all historical buildings from the University College. All these buildings will get marked with a brief history and a name. At the end tourists can book this tour through the "Gidsenbond".

6.4 Benchmark Levels of participation by the community

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

In de derde fase van het opleidingscurriculum voor leraar plastische opvoeding is een eindproef voorzien (7 studiepunten) die bestaat uit het verdiepen van de artistieke vaardigheden van de student. Aansluitend hierbij wordt lesmateriaal voor het secundair onderwijs ontwikkeld. Als afsluitende fase van deze eindproef werken de studenten samen om een kunsttentoonstelling op te stellen van hun artistiek werk. De tentoonstelling wordt opgebouwd in een gemeentelijk cultureel centrum en de bekendmaking verloopt via de lokale pers/media en via de hogeschool. Tijdens de tentoonstellingsperiode en op de vernissage geven de studenten toelichtingen bij hun kunstwerken. Dit project beoogt verschillende competentiedomeinen aan te spreken bij de studenten en naast de artistieke competenties komt ook ondernemingszin aan bod om een tentoonstelling te organiseren, op te bouwen en hierover te communiceren met de lokale gemeenschap. Het samenwerken met medestudenten om de tentoonstelling als een gemeenschappelijk project gestalte te geven, is eveneens een unieke ervaring. Voor de meeste studenten is het de eerste ervaring om met hun artistiek werk naar buiten te treden en dat maakt het voor hen tot een bijzondere ervaring.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

See 5.5.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Departement Gezondheidszorg en Technologie: de keuze voor de uitbouw van het departement als plaats van cultuur binnen de regio wordt overwogen.

Hogeschool Gent (HoGent)

Nearly all concerts, exhibitions, lectures, etcetera organized by the University College Gent are open to the public.

6.5 Benchmark Fostering regional cultural identities

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

It is obvious that our university is strongly aware of its own Flemish history. Nevertheless it is also obvious that we are an open minded university with a strong international engagement.

Hogeschool Gent (HoGent)

At events and congresses we mostly take time to offer some local specialities, like our own Bijloke-Beer, or the recently invented "Kiwibes", or other local products. With congresses we mostly organize a small touristic part, in which participants have the opportunity to discover Gent. The faculty of Fine Arts gathers an expensive and extensive collection of art objects, and the faculty Conservatory has a library of unique sheet music. With the

brewing of our Bijloke-beer, we also engage in the preservation of the local Bijloke-identity, which is unique for Gent.

6.6 Benchmark University spin-offs to the cultural sector

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

De expertisecel 'Wetenschapspopularisering' wil via tal van projecten en via het in de KHLeuven brede gemeenschappelijk opleidingsonderdeel 'Wetenschap en Cultuur' de deelnemers aan die projecten motiveren om van wetenschap een interactief en creatief gebeuren te maken dat leidt tot een product dat kan worden aangeboden in de geest van ondernemerszin. Zie:

<http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Onderzoek/Taal-communicatie-en-cultuur/Wetenschaps-popularisering>.

Hogeschool Gent (HoGent)

There is a very close collaboration between the faculty Conservatory and the Bijloke Music Center. Lecturers and students are actively participating in the musical offer that the city Gent provides.

Hoofdstuk 7 Streven naar duurzaamheid

De klimaatsverandering en de algemene milieuproblematiek zorgden ervoor dat duurzaamheid in alle segmenten van het beleid een belangrijke rol kreeg. Ook bij de onderwijsinstellingen is duurzaamheid meer dan ooit een agendapunt.

Het zijn immers de onderwijsinstellingen die de nieuwe modellen voor duurzame samenlevingen zullen moeten creëren. Via het curriculum wordt in de meeste hogescholeninstellingen ook een zeker duurzaamheids-bewustzijn aan de studenten meegegeven. Duurzaamheid, in zijn verschillende facetten, wordt dan ook meer en meer als een volwaardige opleiding aangeboden aan verschillende universiteiten en hogescholen.

Toch wil dat niet zeggen dat duurzaamheid nu in elke instelling een prioriteit is geworden. Integendeel, langetermijndenken op vlak van duurzaamheid is in de meeste instellingen nog steeds te weinig in het beleid geïntegreerd.

7.1 Benchmark Universities leading societal responses to the challenges of sustainability

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Sustainability in a working group by Industrial design engineering, Applied architecture, MCT, Netwerkeconomy, Environmental sciences, Electromechanics, Electronics, enz.

Plantijn Hogeschool van de Provincie Antwerpen

Studiedag rationeel energieverbruik in scholen, georganiseerd door departement EM http://www.plantijn.be-/main.aspx?c=*EXTRANET&n=500925.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

EhB: research on sustainable energy.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Duurzame ontwikkeling is een strategische prioriteit, er is een beleidsplan (2008-2013), thema's betreffende duurzame ontwikkeling worden behandeld in het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk (CPBW), Duurzame ontwikkeling is 1 van de zes onderzoeksclusters binnen de KHLeuven, enz. Ieder departement heeft een departementaal stafmedewerker die initiatieven opzet in het kader van duurzaam hoger onderwijs. Er worden inspanningen gedaan om de thematiek van duurzaamheid op te nemen in een aantal opleidingsonderdelen. KHLeuven was de eerste (en tot nog toe enige) Vlaamse hogeschool die een Duurzaamheidskeurmerk op basis van AISHE (Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education) ontving voor al haar opleidingen (2007).

ECHO: Regelmatige opvolging van de AISHE-audit, Duurzame ontwikkeling is een departementaal speerpunt, diverse onderzoeksprojecten rond duurzame ontwikkeling: Onderzoeksceel Duurzame Ontwikkeling, ECHOes of Sustainability, Responsible Business (REBEL). Invulling Business Ethics als duurzaamheid (meta-vraag naar welk systeem is de basis van de discussie) Marktonderzoek duurzame ontwikkeling.

G&T:

(i) Op regelmatige basis worden 'duurzame dinsdagen' georganiseerd, i.e. seminars, lezingen rond duurzaamheidsthematieken.

(ii) Onderzoeks- en dienstverleningsprojecten betreffende thema's van duurzame ontwikkeling: "afvalwaterzuivering met behulp van membraan-technologie", "Science on wheels, wetenschap voor duurzaamheid", "voeten op tafel" (ecologische voedselvoetafdruk), enz.

Voor meer informatie, zie:

- Duurzaam hoger onderwijs: www.duurzaamhogeronderwijs.be
- Onderzoek en dienstverlening betreffende duurzame ontwikkeling: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Onderzoek/Duurzame-ontwikkeling>.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Sustainable development is very important to our university. In all campuses special task forces (rational use of energy commissions) have been created to limit the waste and the use of traditional energy. In some departments

some centers of expertise focus on the further development of green economy and technology. Sustainable development competences have been introduced in all curricula.

Hogeschool Gent (HoGent)

Different researchers are working on different sustainability themes, like mobility, recycling of industrial garbage, sustainable entrepreneurship, ecological production of textile, etcetera. On a general level, the University College Gent is participating in the project ECO-CAMPUS, which is a collaboration of most educational institutes in the Gent region, aimed at the creation of ecologically sustainable campuses. The new masterplan for the regeneration of the campuses is in line with this based on actual norms towards the sustainability-principle and ecological awareness.

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

a) Integratie van duurzaamheid in de visie van de HUB

Dat duurzaamheid voor de HUB een belangrijk engagement is, blijkt uit de opname van 'Diversiteit en Duurzaamheid' in de Strategische Opties van de Raad van Bestuur. Dit zijn de belangrijkste uitdagingen op korte en half lange termijn waaraan de HUB voldoende aandacht wil schenken. De HUB beschikt ook over een visietekst 'De HUB en de Duurzame Samenleving', waarin dit engagement en de bijdrage van de instelling op drie niveaus (onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering) verder wordt geschetst. Een concretisering van de visie op duurzaamheid vinden we o.m. in de strategie- en werkingsplannen, waarin per dienst jaarlijks meetbare, operationele doelstellingen worden vastgelegd voor elke strategische optie, waaronder ook 'Diversiteit en Duurzaamheid'.

b) Inrichten unieke opleiding Milieu- en Preventiemanagement

Reeds meer dan tien jaar richt de HUB de opleiding Milieu- en Preventiemanagement in, een unieke opleiding in Vlaanderen die zich specifiek richt op de drie P's (people, planet, profit) van duurzame ontwikkeling en hun onderlinge samenhang. De opleiding leert studenten werk maken van het milieubeleid van organisaties en zorgen voor veilige en gezonde werkomstandigheden via een gevarieerde studie van wetenschap, economie, management en psychosociale aspecten. Bovendien kunnen de studenten tijdens de opleiding verschillende bijkomende attesten verwerven, nl. Milieucoördinator A/B, Preventieadviseur I en Energiedeskundige A.

c) Ontwikkeling docentenhandleiding rond Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)

Aangezien toekomstige ondernemers in de reguliere opleidingen te weinig of helemaal niet voorbereid worden op hun bijdrage aan verantwoord ondernemerschap, startte de HUB in 2006 samen met enkele partners het ESF-project HET IVOOR op. HET IVOOR staat voor Handleiding En Training voor de Integratie van Verantwoord Ondernemen in Opleidingen van het Reguliere systeem. Het biedt een kant-en-klaar instrument dat docenten helpt bij het integreren van aandacht voor MVO in de inhoud van hun opleidingsonderdelen. De docentenhandleiding is vrij beschikbaar via: www.competento.be/ivoor.aspx.

d) Ontwikkeling begeleidingsspel rond MVO

Aan de HUB werd ook een begeleidingsspel ontwikkeld rond Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Via het spel kan men studenten, leerlingen en ondernemers op een ervaringsgerichte manier sensibiliseren en informeren over MVO. Tijdens het spel nemen de deelnemers zelf het roer van een cruiseschip in handen. Elke groep spelers neemt als directieteam van het schip de strategische bedrijfsbeslissingen: van de juiste investering op het vlak van CO₂-uitstoot, over de opleiding van het personeel, tot een verleidelijk aanbod van wedstrijdmanipulatie. Het is aan de spelers om de juiste keuzes te maken en de gevolgen ervan te dragen!

Katholieke Universiteit Leuven (KHLeuven)

The university of Leuven encompasses a long research tradition in which research originated from a bottom-up perspective. In the continuation of the existing research tradition, the university focused on research excellence,

and now fosters various interdisciplinary centers with an outstanding world-scale track record (<http://www.kuleuven.be/onderzoek/kernprojecten/methusalem.html> and <http://www.kuleuven.be/research/key-domains/-excellence>). At the same time, all research groups (big and small) are stimulated to participate in the big societal research topics as they are forwarded by the Flemish and European government. The university strongly interacts with, even integrates the research and researchers from the four core/strategic research institutes of the Flemish government (IMEC, VIB, IBBT, VITO). The university of Leuven ranks fourth on the number of FP6-projects and sixth in the budget allocations of FP6. The research at the university is increasingly brought to contribute in kind, to the big challenges.

7.2 Benchmark Sustainability at the heart of university governance

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

a) Integratie van duurzaamheid in de visie van de HUB

Idem als sub 7.1.

b) Aanstelling duurzaamheidscoördinator

Binnen de Faculteit Economie & Management van de HUB werd een duurzaamheidscoördinator aangesteld, die instaat voor de verankering van duurzaamheid in de faculteit. De acties van de duurzaamheidscoördinator situeren zich op vlak van onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering. Enkele van deze acties zijn: het opzetten van professionaliseringsactiviteiten voor docenten rond het thema van duurzaamheid, het begeleiden van studenten rond duurzaamheid (b.v. via projectwerken milieu), het opzetten van sensibiliseringsacties naar studenten, docenten en andere medewerkers van de faculteit (b.v. Dikketruiendag).

c) Integratie van duurzaamheid in het curriculum

Naast de unieke opleiding Milieu- en Preventiemanagement, waarbij de drie P's (people, planet, profit) van duurzame ontwikkeling en hun onderlinge samenhang centraal staan, worden er binnen verschillende andere opleidingen van de HUB ook opleidingsonderdelen specifiek rond duurzaamheid gedoceerd. Bovendien komt duurzaamheid in de HUB ook vaak terug in andere, reeds eerder bestaande opleidingsonderdelen, daar waar het mogelijk en bovendien opportuun is. De betrokken docenten kunnen hierbij gebruik maken van de handleiding rond duurzaamheid en verantwoord ondernemen die binnenshuis ontwikkeld werd. Tot slot wordt in quasi alle opleidingen van de HUB 'MVO aan het roer' gespeeld, het begeleidingsspel dat de studenten op een ervaringsgerichte wijze informeert over MVO.

In de HUB worden ook tal van maatregelen genomen met betrekking tot duurzaam logistiek beheer, zoals het sorteren van afvalstromen, de energie-audit en –monitoring, verantwoord aankoopbeleid, enz.

Verder kan hier verwezen worden naar tal van "good practices", die betrekking hebben op implementatie van duurzaamheid binnen de context van onze onderwijsactiviteiten.

Universiteit Gent (UGent)

Ghent University's sustainability statement (in Dutch): <http://www.ugent.be/nl/univgent/reglementen-/algemeen/verklaringen/verklaring.htm>. Annual energy campaigns: <http://www.ugent.be/nl/univgent/welzijn-milieu/energie/index>.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

CROSSTALKS: taskforce 'Duurzaamheid' (sustainability): program; action plan, indicators (recent initiative) <http://crosstalks.vub.ac.be/duurzaamheid/about.html>. Actions taken by environmental coordinators.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Duurzame ontwikkeling is een strategische prioriteit, er is een beleidsplan (2008-2013), thema's betreffende duurzame ontwikkeling worden behandeld in het Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk (CPBW), duurzame ontwikkeling is één van de zes onderzoeksclusters binnen de KHLeuven, enz. Ieder departement heeft een departementaal stafmedewerker die initiatieven opzet in het kader van duurzaam hoger onderwijs. Er worden inspanningen gedaan om de thematiek van duurzaamheid op te nemen in een aantal opleidingsonderdelen. KHLeuven was de eerste (en tot nog toe enige) Vlaamse hogeschool die een Duurzaamheidskeurmerk op basis van AISHE (Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education) ontving voor al haar opleidingen (2007). Voor meer informatie, zie:

- Duurzaam hoger onderwijs: www.duurzaamhogeronderwijs.be.
- Onderzoek en dienstverlening betreffende duurzame ontwikkeling: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Onderzoek/Duurzame-ontwikkeling>.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

The answers to questions 4.2 (encouraging participation) and 7.3 (partaking in strategic societal endeavours) equally apply to the issue of sustainability. For instance, the internal fund for industrial research actively seeks collaboration with regional industry, to transform frontier research into technological advancements: the outcome is not guaranteed (living laboratory at the university) yet societal impact is potentially high, for instance sustainability projects on CO2 emission, on noise and vibration.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The good practice as described above is fully operational at our university. One of our university campuses already obtained the ECO charter, edited by the Flemish authorities in cooperation with the chamber of commerce.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is partner in the project ECO-CAMPUS, which aims at the creation of ecologically sustainable campuses for all educational institutes in the Gent region. This project works through concrete tangible actions, directly implemented on-site. Besides this, different actions are organized on faculty-level, but this is not sufficient. From the central level, the principles of sustainability are mostly implemented in terms of infrastructure.

7.3 Benchmark Universities managing research to focus on core societal challenges

Universiteit Gent (UGent)

Ghent University has made a strategic decision to foster multi-disciplinary research by providing extra funds for a limited number of collaborative research teams. As such, the funding and the label are designed to provide these teams with the necessary financial means and academic prestige to obtain, to consolidate and/or to further extend their status as world leaders in their joint research expertise. This strategic decision may have an impact on the educational programmes at master, postgraduate and doctoral level. The decision in which multidisciplinary research domains these projects will be invested, was made by a combination of top-down and bottom-up approach, but mainly on the basis of a reference framework addressing societal challenges. For the call http://www.ugent.be/nl/onderzoek/beleid/MRP_call_for_proposals.pdf.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- VUB Support for multidisciplinary research (Horizontale onderzoeksacties) from the university research council; -Multi-partner, multi-discipline and multi-institution research programs (Flanders SBO, Brussels Impuls program) that are supported (not financially) by industry or by societal actors, in response and anticipation to societal and technological challenges.
- EhB: interdisciplinary research in cooperation with VUB on sustainable energy.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

De KHLeuven heeft zes strategische onderzoeksclusters gedefinieerd. Deze zijn multi- en interdisciplinair, en gericht op interdepartementale samenwerking. De zes clusters zijn:

- 1) Een leven lang leren en competenties ontwikkelen;
- 2) Gelijke kansen en diversiteit;
- 3) Duurzame ontwikkeling;
- 4) Innovatie en ondernemen;
- 5) Taal, communicatie en cultuur;
- 6) Welzijn en gezondheidszorg.

G&T: onderzoeksproject "De inzet van membraantechnologie en AOP's voor de verwijdering van persistente componenten uit afvalwater" (MeMAOP, 2008-2011). Industriële afvalwaterstromen bevatten vaak persistente, niet biologisch afbreekbare componenten (zoals pesticiden, geneesmiddelen en detergents) die nauwelijks in klassieke zuiveringsinstallaties worden verwijderd. Membraantechnologie kan deze componenten efficiënt afscheiden, maar brengt enkel een opconcentrering teweeg. Dit project beoogt daarom het ontwikkelen van een geïntegreerd systeem waarbij het concentraat, dat gevormd wordt na membraanscheiding, zal behandeld worden met verscheidene Advanced Oxidation Processes (AOP's), waardoor de aanwezige componenten effectief zullen worden afgebroken. De resultaten van dit project zullen toelaten om op basis van het type pollutant een optimale selectie te maken van de meest aangewezen membraan/AOP combinatie.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

ECO-Campus project.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Hereby you can find some examples of good practice:

- Research on photovoltaic panels and wind turbines for domestic use including a didactic set-up of panels to show people the difference between the several types. In order to save energy the students have to design low-energy machinery in view of promoting green economy.
- One of the aims of our university is to become a green energy university. For didactical reasons four wooden pyramid shaped cabins are being built: the first one is almost completed and is built according to the passive house standard with regrowable materials. These cabins will function as an educational environmental centre through which we want to raise and spread the awareness and know-how of durable building among our own students. The university also carries out energy audits, writing certificates needed for selling and hiring houses. We recently bought an thermographic camera and blowerdoor installation in order to get enough experience to analyse buildings on their energy flows. Our university is also organising international congresses on sustainability: Technological Innovation and sustainability in malting and brewing. You find more info at: www.trendsinbrewing.org.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is actively involved in different research projects aimed at sustainability problems. In almost all faculties we have examples of research related to sustainability issues, some of course more elaborated or relevant than others, according to the discipline itself. Up to this date no concrete interdisciplinary groups have been formed to address specific societal issues, but since last year we're working through our 'strategic aims' towards the implementation of different interdisciplinary centers across the University College Gent. These centers will combine complementary research-lines who are now sometimes dispersed through-out different faculties. A good example is the unification of different research-lines from the Fashion department and the department of Textile Technology. Although the link towards sustainability may seem irrelevant, the Textile technology faculty is actually ground-breaking in the research on ecologically produced textiles. Examples from faculty-research groups are the creation of zero-emission vehicles, sustainable entrepreneurship, industrial garbage recycling, UV-coating, digital printing, etcetera.

7.4 Benchmark Universities creating new models for sustainable societies

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Ook in het onderzoek aan de HUB is aandacht weggelegd voor de verschillende raakpunten tussen duurzame ontwikkeling en (bedrijfs)economische thema's. Dit komt o.a. tot uiting in onderzoek rond milieu-economie en milieukunde, maatschappelijk verantwoord ondernemen, ethisch beleggen, de relatie tussen bedrijven en een ruime groep van stakeholders, sociale economie e.d., al dan niet met een interdisciplinair karakter. Hiervoor wordt bovendien samengewerkt met verschillende andere nationale en internationale instellingen.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Voorbeelden van onderzoeks- en dienstverleningsprojecten:

- Sociaal werk en duurzame ontwikkeling (SOWEDO, 2007-2009). De wereldgemeenschap staat voor een dubbele uitdaging van enerzijds een ecologische crisis en anderzijds een steeds toenemende sociale ongelijkheid. Duurzame ontwikkeling kan hier een antwoord op bieden. Het project heeft onderzocht wat duurzame ontwikkeling kan betekenen voor het sociaal werk. Sociaal Werk kan, meer dan nu het geval is, zich oriënteren op duurzame ontwikkeling en bovendien de integratie van ecologische, sociale, economische en participatieve aspecten in het sociaal werk systematisch oppakken.

- Competences, Sustainability, Curriculum, Teacher training. Een competentie georiënteerde curriculum ontwikkeling voor educatie voor duurzame ontwikkeling in de initiële en de in-service lerarenopleiding (2005-2008). Project gefinancierd door de Europese Commissie.
- Comenius 2.1 programma. Dit (ontwikkelings-)project, gefinancierd door de Europese Commissie, wil een kader ontwikkelen voor een competentiegericht curriculum in de initiële lerarenopleiding in de context van educatie voor duurzame ontwikkeling.
- Responsible Business. Ontwikkeling van online modules rond duurzame productie en consumptie (2008-2010). Project gefinancierd door de Europese Commissie.
- Erasmus programma. De doelstelling van dit project is om online-modules rond duurzame productie en consumptie te ontwikkelen, in samenwerking met Europese partners. Dit met het oog op het stimuleren van innovatieve denkprocessen bij studenten opdat zij later bijdragen tot de ontwikkeling van duurzame oplossingen in de bedrijfswereld.
- Ecocampus. Handleiding voor het opzetten van een milieuzorgsysteem voor het Hoger Onderwijs (2006-2007). In opdracht van de Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie De KHLuven heeft, in samenwerking met KATHO en K.U.Leuven, een handleiding ontwikkeld om een milieuzorgsysteem op te zetten in hogescholen en universiteiten.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Our university does not focus on fundamental research but on applied research. This has as a consequence that there is always a clear link with the (sustainable) economy. Entrepreneurship, innovation and environmental issues are key performance elements in the policy of the university. This is not only embedded in regular courses but also in the postgraduate courses offered by our university in obtaining a diploma as environmental coordinator level A and B. Most of the time the enrolment fee for these students is being paid by their employer because it is obligatory by the Flemish law to have an environmental coordinator in your company. The same goes for the newly created postgraduate course of energy coordinator.

Hogeschool Gent (HoGent)

New technologies on sustainability are being valorized through the creation of spin-offs (occasional), workshops, services, etcetera. Nevertheless these strategies remain mostly ad hoc, and initiated by the researchers themselves. Recently there is a bigger focus on valorization in the central departments, which should lead to more and better achievements in the future.

7.5 Benchmark Promoting sustainability through the curriculum

Hogeschool West-Vlaanderen (HOWEST)

Sustainability in Industrial design engineering, Applied architecture, MCT, Network economy, Environmental sciences, Electromechanics, Electronics, etc. Multidisciplinary Intensive program: Green products through a multicoloured approach.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

- VUB Brussels project: elaboration of a business case for low-cost pervasive wireless access in the Brussels region. Proof-of-concept developed on the VUB-ULB campus <http://ibrussels.etro.vub.ac.be/>.
- EhB: research on sustainable energy.

Katholieke Universiteit Leuven (KHLeuven)

Onderzoeksproject "Duurzame Ontwikkeling en Hoger Onderwijs. Onderzoek naar methodiek en middelen voor de implementatie van duurzame ontwikkeling in het onderwijs, onderzoek, dienstverlening en bedrijfsvoering" (DOHO, 2005-2008).

Het DOHO-project wil duurzame ontwikkeling een duidelijke plaats geven in de KHLeuven als onderwijs- en onderzoeksorganisatie en als bedrijfsorganisatie. Op basis van duurzaamheidsmetingen en een inventaris van initiatieven is een implementatiemodel ontwikkeld voor duurzaam hoger onderwijs.

- DLO: In het derde jaar van de onderwijzersopleiding is er de module 'Duurzaam Onderwijs door Ontwikkeling' waarin studenten innovatieve acties ondernemen in stagescholen met de nadruk op duurzaamheid. Het opleidingsonderdeel 'School en Wereld' van de BaSO-opleiding legt sterk de nadruk op duurzame thema's.
- ECHO: Responsible Business. Ontwikkeling van online modules rond duurzame productie en consumptie (2008-2010). Project gefinancierd door de Europese Commissie - Erasmus programma. De doelstelling van dit project is om online-modules rond duurzame productie en consumptie te ontwikkelen, in samenwerking met Europese partners. Dit met het oog op het stimuleren van innovatieve denkprocessen bij studenten opdat zij later bijdragen tot de ontwikkeling van duurzame oplossingen in de bedrijfswereld.
- SSH: Momenteel wordt nagegaan hoe duurzame ontwikkeling is opgenomen in het curriculum en hoe en waar dit in de toekomst kan versterkt worden. Dit sluit aan op en is vervolg van het project "Oriëntatie van sociaal werk op duurzame ontwikkeling" (SOWEDO, 2007-2009).
- G&T: Er worden inspanningen gedaan om de thematiek van duurzaamheid op te nemen in een aantal opleidingsonderdelen, vooral binnen de opleidingen Chemie, Voedings- en dieetkunde. De afvalverwerking binnen de labo's gebeurt conform de strenge Europese regelgeving.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The good practice as described above is fully operational in our university. Also the university has an environmental coordinator at general university level in order to see to what degree of sustainability can be further implemented in all university processes (not only academic teaching but also in services such as procurements). All curricula have the responsibility for introducing sustainability in their own course programme. This happens of course in close cooperation with the workfield, as represented in the educational advisory boards.

Hogeschool Gent (HoGent)

At faculty-level there are some opportunities for students to engage in sustainability-courses. Nevertheless, these courses are not available in all faculties. At the moment there is no formal implementation of sustainability as a core skill across all disciplines. Some faculties are actively engaged in the implementation of courses on ecology and sustainability, but these attempts are mostly dependent on individual actions of staff members.

7.6 Benchmark Promoting education for sustainable development

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

a) Integratie van duurzaamheid in het curriculum (voor HUB algemeen)

Naast de unieke HUB-opleiding Milieu- en Preventiemanagement, waarbij de drie P's (people, planet, profit) van duurzame ontwikkeling en hun onderlinge samenhang centraal staan, worden er binnen verschillende andere opleidingen van de HUB ook opleidingsonderdelen specifiek rond duurzaamheid gedoceerd. Bovendien komt duurzaamheid in de HUB ook vaak terug in andere, reeds eerder bestaande opleidingsonderdelen, daar waar het

mogelijk en bovendien opportuun is. De betrokken docenten kunnen hierbij gebruik maken van de handleiding rond duurzaamheid en verantwoord ondernemen die binnenshuis ontwikkeld werd. Tot slot wordt in quasi alle opleidingen van de HUB 'MVO aan het roer' gespeeld, het begeleidingsspel dat de studenten op een ervaringsgerichte wijze informeert over MVO.

b) Integratie van duurzaamheid in het curriculum (voor Faculteit Economie & Management)

In de opleiding Handelswetenschappen maakt men kennis met duurzaamheid via het begeleidingsspel MVO aan het roer en via het keuzevak 'Corporate Social Responsibility'. Momenteel wordt vooral in de opleidingen Milieu- en Preventiemanagement en Handelsingenieur op de HUB veel aandacht besteed aan de structurele inbedding van duurzaamheid in deze opleidingen. Bij die opleidingen is duurzaamheid opgenomen in het competentieprofiel en is het concept daarnaast ook structureel verweven in de opbouw van de leerlijnen. Binnen de opleiding Handelsingenieur beschikt men hiervoor over de leerlijn 'Globalization and Sustainability'.

Bij Milieu- en Preventiemanagement zijn de leerlijnen volledig opgebouwd volgens de drie P's van duurzaamheid en wordt daaraan in het masterjaar nog een extra leerlijn rond maatschappelijk verantwoord ondernemen toegevoegd. Naast de vakken uit deze leerlijnen besteden ook andere vakken aandacht aan (aspecten van) duurzaamheid, daar waar dit mogelijk en opportuun is. Zo werken de studenten Milieu- en Preventiemanagement en Handelsingenieur in het laatste jaar samen aan IAP, het Interdisciplinair Assessment Project. Samen met studenten Industrieel Ingenieur wordt in team gewerkt aan een reële probleemstelling binnen een bedrijf, waarbij de confrontatie van drie invalshoeken centraal staat: economisch rendement, technologische haalbaarheid en duurzaamheid. De link tussen het curriculum en het onderzoek vinden we via de masterproeven, waarbij voor thema's binnen duurzaamheid kan geopteerd worden en hiervoor samengewerkt wordt met eigen docent-onderzoekers met expertise binnen deze thema's. Bij Milieu- en Preventie-management werken de studenten daarnaast ook een projectwerk rond milieu en één rond preventie of ergonomie af.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Diverse projecten en publicaties rond het thema, zie <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening-/Onderzoek/Duurzame-ontwikkeling>.
- Organisatie van de ENSI-conferentie in 2009 rond EDO, zie: <http://www.ensi.org/>.
- Lid van het Netwerk Duurzaam Leuven, zie: <http://www.duurzaamleuven.be/>.
- Lid van het Vlaams EDO-overlegplatform, waar het Vlaams Implementatieplan voor Educatie voor Duurzame Ontwikkeling wordt opgevolgd.
- Publicatie: Sleurs, W. De Smet, V. en Gaeremynck, V. (2008). Duurzame Ontwikkeling. Hoe integreren in onderwijs? Uitgeverij De Boeck, Antwerpen.
- Publicatie: Lambrechts, W., Van den Haute, H. en Vanhoren I. (2009). Duurzaam hoger onderwijs. Appel voor verantwoord onderrichten, onderzoeken en ondernemen. LannooCampus, Leuven.
- Voor een overzicht van alle publicaties, artikels en papers: <http://www.khleuven.be/Onderzoek-Dienstverlening/Onderzoek/Publicaties>.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is fully aware that the sustainable development in general and the green economy in particular are becoming very important in the further development of the EU policy. The whitebook " EU strategy 2020" is an important element in this evolution. Within the future the university will even more focus on encouraging sustainable development in cooperation with regional partners. It is worth mentioning that in order to obtain the ecolabel for each campus our university will continue to cooperate closely with the environmental department of the Chamber of Commerce.

Hogeschool Gent (HoGent)

Some faculties (or members of those faculties) are actively engaged in the step towards sustainable education and education on sustainability, but mostly these attempts are individually made. The central departments are not working against these attempts, but haven't made big steps in the facilitation of these initiatives until now.

7.7 Benchmark Performance against environmental management systems

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

Hoewel er op de HUB geen formeel milieuzorgsysteem aanwezig is, zijn er toch al heel wat elementen inzake milieuzorg structureel ingebouwd in de interne organisatie. Bijvoorbeeld:

- Er is een Interne Dienst voor Preventie en Bescherming op het Werk, met een centrale milieucoördinator die aangesteld is voor de gehele organisatie.
- Er is een Comité voor Preventie en Bescherming op het Werk dat regelmatig overleg rond milieuthema's voert.
- Afval wordt systematisch gesorteerd op alle campussen.
- Het verloop van de afvalstromen wordt bijgehouden.
- Er is een centrale energieboekhouding (d.i. een afzonderlijk boekhoudsysteem waarbij alle energiefacturen verzameld worden).
- Er is een inventaris van gevaarlijke stoffen aanwezig op de HUB.
- Voor chemische stoffen wordt momenteel een centrale aankoopprocedure op punt gezet.
- Er zijn sensibiliseringsacties naar leveranciers (b.v. het terugnemen van verpakkingsmateriaal van geleverde goederen).
- Studenten worden betrokken bij milieuzorg d.m.v. projectwerken milieu (voor het behalen van het attest Milieucoördinator B) bij de opleiding Milieu- en Preventiemanagement.
- ...

Bovendien is gepland dat in de loop van 2010 de milieucoördinator, de duurzaamheidscoördinator en de Dienst Onderwijs en Kwaliteit samen zullen bekijken wat de mogelijkheden zijn voor de opstart van een intern milieuzorgsysteem in de instelling.

Universitaire Associatie Brussel (UAB)

A formal EMS in place with targets and procedures set for service departments, an estate management policy, and an annual monitoring report of institution performance. Accreditation of new buildings and waste management to existing best practice standards.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Ecocampus. Handleiding voor het opzetten van een milieuzorgsysteem voor het Hoger Onderwijs (2006-2007). Project in opdracht van de Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie. De KHLeuven heeft, in samenwerking met KATHO en K.U.Leuven, een handleiding ontwikkeld om een milieuzorgsysteem op te zetten in hogescholen en universiteiten. Deze handleiding moet een systematische en vergelijkbare aanpak van milieuzorg in het hoger onderwijs mogelijk maken en stimuleren. Daarbij gaat aandacht naar conformiteit en milieurisico's, educatieve winst, milieuwinst en eco-efficiëntie. Bij de uitwerking van dit milieuzorgsysteem wordt rekening gehouden met het bestaande project Milieuzorg Op School (MOS) in het secundair onderwijs. Het baseert zich bij

de uitwerking hoofdzakelijk op internationale standaarden zoals ISO 14001 en EMAS. Milieuzorg wordt opgenomen in de werking van het Comité voor Preventie en Bescherming op het werk.

Er zijn doelstellingen gedefinieerd betreffende afvalpreventie, energie, mobiliteit, papierverbruik, waterverbruik, enz. Deze doelstellingen zijn gekoppeld aan acties indicatoren, en worden mee opgenomen in het monitoringssysteem van de KHLeuven. Op die manier wordt gewerkt in de richting van een milieuzorgsysteem gericht op continue verbetering. Milieuzorg is ook een aspect dat aan bod komt in de AISHE-audits (Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education), waarmee de KHLeuven voor al haar opleidingen een duurzaamheidskeurmerk ontving.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

In order to obtain the ECO label each campus of the university has to comply with a certain set of performance indicators which are closely followed up by the general environmental coordinator. These performance indicators are being determined by the Flemish legislation (VLAREM). Furthermore attention is being paid to rational use of water, limiting air pollution, reducing ground pollution, promoting recycling, rational use of energy, etc.

Hoofdstuk 8 Over de concretisering van het maatschappelijke engagement in de dagelijkse werking van het hoger onderwijs

De laatste benchmark meet in het algemeen hoe de derde missie is ingebed in de visie van de onderwijsinstellingen. Zijn stafmedewerkers bezig met dit beleid, is er voldoende financiering, bestaat er een strategisch plan en wat is het aandeel van de gemeenschap in het bestuur van de instelling?

Uit deze vragen blijkt dat 'de derde opdracht' nog steeds de beste omschrijving is om de waardeverhoudingen tussen de drie conventionele hoger onderwijstaken te omschrijven. Toch is er een positieve evolutie merkbaar. HOI's onderkennen meer en meer het belang van hun maatschappelijke opdracht en dat uit zich in een meer gefundeerde visie en aanpak van externe uitdagingen.

8.1 Benchmark Engagement embedded in university vision and mission

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB beschikt over een duidelijke visie op haar maatschappelijke verantwoordelijkheid, zoals verwoord in de missie van de instelling, die door het hoogste beleidsorgaan is goedgekeurd. De missie benadrukt dat de opleiding van de studenten eveneens gericht is op hun maatschappelijk engagement. In de missie wordt eveneens uitdrukkelijk verwezen naar de meerwaarde van de specifieke geografische nabijheid van Brussel in relatie tot diversiteit en interculturaliteit: “we zien onze aanwezigheid in Brussel als een unieke kans op de beleving van wereldburgerschap”.

Solidariteit en dienstbaarheid aan de gemeenschap worden in de missie expliciet genoemd als door de HUB na te streven waarden. De HUB bevestigt eveneens dat aan de missie een reëel engagement is verbonden evenals een publieke verantwoording.

In het kader van de kwaliteitszorg worden jaarlijks door alle afdelingen van de HUB strategische en operationele doelstellingen geformuleerd die tot doel hebben om de principes van de missie concreet gestalte te geven. Hierover wordt ook regelmatig verantwoording afgelegd.

Universiteit Gent (UGent)

See mission statement: <http://www.ugent.be/en/ghentuniv/mission.htm>.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

- Departement Lerarenopleiding (DLO): Engagement is een basishouding die door alle lerarenopleidingen wordt nagestreefd én geëvalueerd. Het opleidingsinstituut streeft er expliciet naar om geëngageerde en beziel(en)de leraren aan de samenleving af te leveren.
- KHLeuven: Engagement is opgenomen in de competentieprofielen van de verschillende opleidingen, eveneens in het competentiewoordenboek voor personeel, dat opgebouwd is rond 5 kerncompetenties: Leren, Initiatief nemen, Samenwerken, Respect en Bezieling.

Katholieke Universiteit Leuven (KUL)

Service to society as part of our core mission statement.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The mission of our university indicates clearly that engagement towards society is of extreme importance for the further development of the university. The university is not a separate island, but is fully embedded in the regional society.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent is, due to its historical position, truly aimed at a deliberate engagement towards society in its totality. This engagement can be found through-out the core mission statement, rules and regulations, recruitment policy, etcetera. On a practical level, the engagement can be found on many levels. For example a central system of services (ad hoc and fixed rate) is installed to facilitate each lecturer or researcher in

the elaboration of different services towards a variety of institutions, organizations or governmental bodies. This system is well implemented and has a central position in the University College Gent.

Besides this, all internal funded research projects have to implement a certain level of engagement to get their fund. The effective execution of this engagement is governed on a formal basis by the central research department and is one of the main focuses, along with scientific quality, and the focus on empowering and training our researchers.

Thirdly, the educational system in the University College Gent is aimed at the creation of engaged graduates, which means we put stress on the interest of engaged lecturers – an aim that is formally incorporated in our recruitment policy. On a lower level, we see that most of the researchers and lecturers have an active engagement towards society, which crystallizes in memberships in lots of societal or industrial steering committees, policy working or research groups and cultural associations, in the elaboration of different services towards those societal groups or organizations, and in the implementation of those groups in research and education at the University College.

In the end, the triple focus on engagement which has historically been stressed in research, services and education leads to an interconnected organic organization which has its roots in the field, and is engaged towards this field.

8.2 Benchmark Strategic plan for engagement

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Engagement is opgenomen in de competentieprofielen van de verschillende opleidingen, eveneens in het competentiewoordenboek voor personeel, dat opgebouwd is rond 5 kerncompetenties: Leren, Initiatief nemen, Samenwerken, Respect en Bezieling.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

Engagement in society is a central part of the strategy of the university, at the same level as teaching and research. As explained before this is highly applicable to our professional bachelor degrees. Each department has to make each year a departmental development plan in which their engagement towards society should be highlighted.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent does not have a specific single plan for engagement. Rather, the focus on engagement is since longtime an inherent part of our main strategy. Therefore, the focus on engagement is to be found through-out most formal documents (rule books, recruitment policy, educational focus, etc.) and is what we could call “the glue” of our organization. The description we gave on benchmark 8.1 gives you more information on this.

8.3 Benchmark Developing staff skills for engagement

Katholieke Hogeschool Leuven: (KHLeuven)

Engagement is opgenomen in de competentieprofielen van de verschillende opleidingen, eveneens in het competentiewoordenboek voor personeel, dat opgebouwd is rond 5 kerncompetenties: Leren, Initiatief nemen, Samenwerken, Respect en Bezieling.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is strongly supporting all retraining and updating activities followed by its staff members. All activities are centrally registered. In this activity social engagement is at the same level as teaching or research retraining. In technological departments retraining in industry is highly promoted in order to keep a close contact between the educational and the professional world. This goes in fact for all our fields of study e.g. also in nursing, teacher training, business management and biotechnology. All this happens in view of increasing the employability of our graduates.

Hogeschool Gent (HoGent)

The central departments of the University College Gent are providing support towards all lecturers and researchers in cases of valorization, services, organization of events, the need for training, etc. Several staff members are performing these tasks on a full-time basis.

8.4 Benchmark Rewarding and valuing engagement

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Dit komt aan bod bij de selectie van nieuwe medewerkers, functioneringsgesprekken, evaluatie-gesprekken (gekoppeld aan competentiewoordenboek en 5 kerncompetenties).

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

In the exact determination of the workload of each academic staff member the immediate superior will look for an ideal mixture and balance of teaching, research and social engagement. In the academic master courses research is certainly predominant, but mainly for our professional bachelor degrees engagement to society is highly appreciated and taken into account as an important aspect in promotion chances. Social engagement does not lead to a higher salary but revenue can be used to improve infrastructure at the university.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent incorporated the stimulation towards engagement in many formal rules and regulations, but is not explicitly rewarding it's staff on behalf of this. On the other hand, due to the nature of the organization, it's recruitment policy, and the many links with societal groups (industrial, cultural,...) most staff members are naturally seated in an engaged position. Individuals who cease their engagement are there, but are

not necessarily dis-rewarded. The focus on engagement has to be interpreted as a mission rather than a competition.

8.5 Benchmark Resources for engagement

Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB)

De HUB co-financiert met eigen middelen diversiteitsprojecten, waarin specialisten van de HUB worden ingezet.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The university is investing in the social engagement of its staff members by according a certain percentage of workload to each individual staff member. This time cannot be devoted to other (always increasing) university tasks. Very important is that very often contracts with external companies lead to an increase of external funding of the university. Companies or organisations are very often paying for services rendered by university staff members. This money is being used to improve the infrastructure of the curriculum where the staff member is teaching and is not paid directly to the staff members because engagement is part of the regular job.

Hogeschool Gent (HoGent)

Funding towards engagement is mostly based on external funds. As The University College Gent is for its existence partly dependent on subsidizing funds, parts of these funds are formally reserved for engagement focused actions (for example societal-oriented research projects in collaboration with industry, governmental bodies or other organizations). On the other hand, as some central departments (mainly Research and Services Departments) are mainly focused on the implementation and externalization of engagement in all its forms, these types of engagement are centrally funded.

8.6 Benchmark Community involvement in governance of the university

Universiteit Gent (UGent)

Good practice: the board of governors includes 10 external members, representing socio-economic, political and other organisations. See: <http://www.ugent.be/en/work/organisation>.

Universitaire Associate Brussel (UAB)

Commission for Sport Infrastructure VUB: representative of the Vlaamse Gemeenschapscommissie. Gender balance in several commissions. Diversity policy.

Katholieke Hogeschool Leuven (KHLeuven)

Via de Raad van Bestuur, de departementale raden, de opleidingscommissies, studentenparticipatie, enz.

Katholieke Hogeschool Sint-Lieven (KaHo Sint-Lieven)

The board of governors of our university is consisting of a lot of external representatives from the workfield (industry, hospitals,...) and members of the "Associatie K.U. Leuven" to which our university is associated. The president of this board is actually a representative from industry. Also on the lower levels (departmental, curriculum advisory boards,...) a lot of external representatives are being present in order to have a close cooperation with the workfield and society.

Hogeschool Gent (HoGent)

The University College Gent actively debates with neighboring partners when we implement plans which effect the community or the neighborhood (for example when the new masterplan for the regeneration of several campuses was approved, the plan was discussed with several local partners and stakeholders).

Nota's

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Nota's

A series of 20 horizontal dotted lines for writing notes.